

LA CONSTELLATION
DE LA POÉSIE
FRANÇAISE

Anthologie
tome deuxième

Traduit et adapté
par MYKOLA TÈRESTCHENKO

Éditions „Dnipro“
Kyiv — 1971

СУЗІР'Я
ФРАНЦУЗЬКОЇ
ПОЕЗІЇ

Антологія
том другий

Переклади і переспіви
МИКОЛI ТЕРЕЩЕНКА

Видавництво «Дніпро»
Київ — 1971

Книжкова фабрика «Жовтень»

І(Фр)
С89

7—4—4
402—71М

ВІКТОР ГЮГО

VICTOR HUGO

1802 — 1885

Великий французький письменник Віктор-Марі Гюго, видатний представник прогресивного романтизму, прошов довгий і складний шлях. Виступивши вперше в 1822 р. із збіркою віршів «Оди та інші поезії», сповненою ідеалізації середньовіччя і легітимістських настроїв, він уже в збірці «Східні поезії» стає на демократичні позиції, відгукуючись на боротьбу греків проти турецького поневолення. У 1826 р. Гюго очолює прогресивний гурток французьких романтиків «Сенакль», куди входять Сент-Бев, Мюссе, Віньї, Меріме, Готье, Дюма (батько) та ін. Члени гуртка заперечували класицистичне і реакційно-романтичне мистецтво. В 1828 р. Гюго пише п'єсу «Кромвель», передмова до якої стає маніфестом прогресивного романтизму. У художніх творах того часу поет вістря свого таланту скеровує проти тиранії і клерикалізму, спиняє увагу на соціальних проблемах. Революцію 1848 р. Гюго зустрів переконаним республіканцем демократичного напрямку. І коли Наполеон III оповістив себе імператором, Гюго виступив з памфлетом проти нього.

Майже двадцять років прожив він у вигнанні на Нормандських островах. Там нещадно виступав проти реакції, особливо в своїх книгах памфletів «Наполеон малий» та «Історія одного злочину». Там він написав один із поетичних шедеврів — збірку віршів «Кари». У вигнанні Гюго створив і славнозвісний роман «Знедолені», а також «Трудівники моря» і «Людина, що сміється». Після повалення Другої імперії він повертається до Парижа, де стає свідком облоги його прусським військом і подій Паризької комуни. Хоч Гюго не зрозумів значення Комуни, все ж він активно виступав на захист комунарів під час розправи над ними версальців. Тоді ж написав книгу віршів про народний героїзм тих часів «Грізний рік». Пізніше пише відомий історичний роман «93-й рік», епічні поеми «Легенда віків», антиклерикальну драму «Торквемада», антицерковну сатиру «Папа». Гюго відомий інтернаціональними зв'язками з прогресивними діячами різних народів. Брав участь у журналі О. І. Герцена «Полярная звезда», був головою міжнародного конгресу «Друзі миру» тощо.

МИСТЕЦТВО І НАРОД

Рідний краю непоборний,
 Спів лунає миротворний,
 В небеса ясні пливе!
 Повна радості ѹ привіту,
 Мов надія всього світу,
 До братерства пісня зве.

Мій народе, пісню зрання
 Ти співай аж до смеркання,
 Про веселий труд співай!
 Про любов співай щохвилі
 І висміюй дні віджилі,
 А обнову величай!

Ти про Рим співай з любов'ю
 І про Польщу, вмиту кров'ю,
 Про Сіцілію в оgnі,
 Про угорські люті рани...
 Слухайте ѹ тремтіть, тири! —
 Наче лев, ричать пісні.

КАРТА ЄВРОПИ

Криваві шаблі скрізь впились в тіла провінцій.
 І брешуть олтарі. І присягають принци
 З піднесеним чолом, із спокоєм в очах.
 І ці присяги їх такі пусті й зрадливі,
 Такі оманливі, безчесні і брехливі,
 Що скоро гряне грім над ними в небесах!

Жінок розстрілюють на вулицях солдати.
 І де свобода, честь? Їх годі тут шукати.
 Вони на каторзі, де тисячі смертей!
 Народи всіх країн, де ваші кращі люди?
 Катам не досить бомб, щоб цілить ними в груди.
 Гайнау б'є з гармат голівками дітей.

Народ російський вік живе в тяжкім стражданні.
В Санкт-Петербурзі — раб, раб — в шахті
на засланні.

Тюрмою чорною тут став полярний край.
Росія і Сибір! — О цар, тиран кривавий!
Дві крайності створив з своєї ти держави:
Одна — безмежний Гніт, друга — страшний
Одчай.

В Анконі без кінця, без краю катування.
Там папа Мастаї стріляє без вагання,—
І месу править він, і сам веде бої.
Вже Сімончеллі впав, що кликав до розплати,
За ним ідуть ченці, трибуни і солдати,
Що, помираючи, прокляття шлють свої.

Святий отець, прикрий полою кров на тілі!
Святий отець, в крові твої пантофлі білі!
Отруту подає сам Борджіа тобі.
Померлих не злічить, де смерть лютує дика!
Хто божих чад пасе, той нині не владика,
Не пастир, господи! Різник він, далебі!

Познань! Італія! Угорщина! Європа,—
Де слізози і одчай, де голод і хвороба!
В землі твої борці, закони ледь живі.
На півдні — ешафот, на півночі — могили,
І місяць в савані встає вночі в безсиллі,
А сонце ввечері заходить у крові.

Скрізь інквізиція у Франції гуляє.
— Я заспокою їх! — кривавий кат гукає.
Париж змиває кров, яку не змить ніяк.
І на тортурах всі конають люди чесні.
Розбуджений плачем, вигукує: — Чудесно! —
Лобардемон, кричить і Торквемада: — Так!

Шандор, Поеріо і смілий Баттіані!
Ви марно за народ лягли на полі брані.
Загинув і Боден в нерівній цій борні.
Ридайте-бо, ліси, ридайте, гори хмурі!
Де бог створив едем, царі там ставлять мури:
Венеція — в тюрмі, Неаполь — у труні.

Ряд шибениць стоїть в Палермо і Араді.
Петля на смільчаках, що бились у завзятті,

Перед монархами здійнявши вільний стяг!
 Вже імператором назвали Шіндерганна,
 У черепи мерців б'є злива безнастанна,
 А ворон очі рве, терзає дзьобом прах.

Майбутнє вже іде! Майбутнє в повній силі!
 І королі біжать, вирують буйні хвилі.
 І сурми в небесах вперед народи звуть.
 Який страшний похід! Крізь блискавиці й бурі
 В останній бій ідуть скрізь армії похмури.
 І жах кругом встає. І Вічність каже: — В путы!

ДО ТИХ, ЩО МРІЮТЬ ПРО МОНАРХІЮ

Живу в республіці і сам собі король я.
 Найвище право це дала народна воля.
 Панове, слухайте: повік не вдастся вам
 Украсти Францію й віддать її катам.
 Паризькі діти ми, веселі щохвилини,
 І добре ми б'ємось. Немає ні краплини
 Гнилої крові в нас зрадливців і рабів,
 У нас лиш галлів кров. Адже споконвіків
 Батьки-герої в нас і франки — предки наші.
 Господарі ми тут, не пустим зграї вражі!
 Свобода марно ще не говорила в нас.
 Запам'ятайте лиш, що кулаки ці враз,
 Як били королів, зметуть і вас до ями.
 Служіть префектами, міністрами, послами
 І нагородами вшановуйте своїх.
 Жирійте, гадини. Живіть серед утіх.
 В палацах королів, де любите ви спати.
 Тупить свої серця і черево сповняти,
 Дразніть свою пиху та грошки гребіть.
 І далі дійте так... Хоч гнів наш не спинить,
 Та зачекаєм ми і діять вам дозволим.
 Але прискорим те, що час народить з болем!
 Не зачіпайте лиш народні ви права!
 Вони в людських серцях, і воля в них жива.
 І стежать скрізь вони за кожним вашим рухом
 І ваших кроків ждуть. Кажу я вам, недугим.
 Що досить вам лише торкнутись хоч на мить.
 Ви враз побачите, як будем вас трощити!

Злодії, королі! Широкі в вас кишені,
Щоб міліони всі, прибутки всі шалені,
Всі злидні бідняків, їх скарб покласти там,—
Але права і честь... їх не украсти вам!
І вам республіку в кишеню не покласти.
По цей бік — наш народ, по той бік — ваші
власті!

Що ваші всі права перед людським судом?
Ми голосуєм скрізь і правим ми гуртом.
Ми — справжній суверен. І нині ми всім людом
По праву царювати і вибирати будем.
Внесем у бюллетень — хто лиш потрібний нам.
І не дозволим ми дурити нас шахраям!
Геть всіх пройдисвітів, що хочуть шахранувати!
О, ми такий гавот їх змусим танцювати,
Так весело ми їм заграєм на скрипках,
Що й через десять літ в їх лицах буде жах!

ВСЕ ЗВІДСИ ЙДЕ

П о з в

Сховаюсь я.

П р а в о

Прощайте!

Ч е с т ь

На заслання йду.

Альвест

Я, може, в дикунів десь сховище знайду.

Пісня

Я емігрую звідси. Варто лише почати
Мені рефрен якийсь, а вже ажани кляті
Женутъ у шию геть,— хто сміє турбуватъ?

П е р о

Чорнило висохло,— несила тут писать.
Десь, кажуть, перси є, монголи, росіяни.
Там досить праці всім. Хто ж тут писати стане?
Я кидаю Париж, вертаюсь до гусей.

Жалість

Спішу од вас, кати замучених людей!
Лечу в Кайенну я, де меж немає горю.

Марсельєза

Туди і я лечу і в'язнів підбадьорю.

Поезія

З тобою йду і я,— схвилюю кров в серцях.

Орел

Що за папуга це на ваших прапорах?
Французи, звідки ця чудна потвора гола?
Таке гидке орля лиш міг знайти Лойола!
Ще їз кров'ю на дзьобу... Але це ваша кров!
Не по мені це все. Лечу я в гори знов.
Ця птаха в королів хіба чогось лиш варта.
Та я не хочу знати такого Бонапарта!
Сенатори, людці! Його лишаю вам.
Живіть в клоаці ви, в пітьмі вонючих ям,
Валяйтесь у багні серед краси земної!

Бліскавка

Я полечу з орлом до хмари грозової.
Близький визвольний час. Уже не довго ждать.

Терпуг

Оскільки зміям лише дозволено кусати,—
На в'язнях кайдани я гризтиму незримо.

Собаки

Префекти замість нас... Від них мерщій біжімо!

Згода

Я звідси теж піду... В серцях лише злоба!

Думка

Втечеш від шахраїв — педантів жде юрба.
Здається, гине все,— і ножиці свавілля
Готові в небесах приборкати птицям крилля.
Мерзотник світле все втоптив у бруд. Я мчуся,
О Франціє, звідціль — і плачу.

Зневага

Я лишусь.

ХТО ВИНЕН ТУТ?

— Адже це ти спалив Бібліотеку?

— Я.

Підклав огню.

— Тяжка провина це твоя!

І злочин учинив ти над самим собою.

Ти промінь у душі своєю вбив рукою!

Свій власний смолоскип ти погасить посмів!

Все те, що спопелив твій божевільний гнів,—

Твій самоцвітний скарб і спадщина законна.

Книжки, гроза царів,— твоя це оборона!

Книжки за тебе всі, і слово їх святе.

Бібліотека — це чудесна віра в те,

Що рід увесь людський, який зростав у горі,

Іде із ночі в день, де сяянимуть зорі!

І от у це святилище ума,

Де сяють блискавки й зникає геть пітьма,

В літопис всіх часів, в історію людини,

В давно минулий вік, урок майбутніх днів,

В початки дій усіх, яким нема кінців,

В поетів світових, у велетнів казкових,

У рід божественний Есхілів пречудових,

Гомерів, Іовів, у славні твори їх,

В Мольєрів, Кантів рід, у геніїв людських,—

Палаючий скіпець підкинув ти, нещасний!

І димом оповив їх розум непогасний.

Як ти забути міг, що визволитель твій —

Це книга? І вона по кулі всій земній

Сліпуче сяйво лле, ѹ де світло те надійне,—

Зникають злидні там, і ешафоти, ѹ війни,—

Де слово вимовить,— немає там рабів...

Відкрій її. Платон, Беккаріа; з їх слів

Вивчай судьбу людей. Читай Шекспіра, Данте,—

Відчуєш на собі, як діють їх таланти,

І враз побачиш ти, що теж стаєш таким,

І станеш вдумливим, і ніжним, і чуйним;

Відчуєш ти їх дух, високе їх горіння,

Вони в тобі близнутъ, як в келії проміння;

Що глибше у душі засяє велич їх,

То більше у тобі заграє струн живих;

І відповідь душа на запити дістане;

І кращим станеш ти; і все лихе розтане,

Мов сніг той від вогню, — ѹ царі, і королі,

І забобони, ѹ зло,— страшне все на землі!

Бо першими знання приходять до людиии,
 А потім воля вже. Їх сяйво ясноплинне
 Освітлює твій ум. І їх понищив ти!
 Показують книжки дорогу до мети,
 У них живуть думки, і рвуть вони окови,
 Якими сковане у них правдиве слово:
 Мов вузол гордіїв, ум сплутаний у нас.
 А книга — лікар твій, твій провідник весь час.
 Вона скоряє все: безумства, страхи, болі.
 І все це втратив ти, та ще й з своєї волі!
 Вона — твої знання, скарб найдорожчий твій,
 Честь, істина, права, натхнення чистих мрій,
 Прогрес і розум твій, що зносить всі загати.
 І ти спалив це сам!

— Не вмію я читати.

* * *

Під барикадою на вулиці міській,
 Де чиста кров текла, мішалась у брудній,
 З дорослими взяли мале хлоп'я під варту.
 — Ти, певно, з ними був? — Так.— Хлопче, не до жарту!

Таких стріляєм ми,— промовив офіцер.—
 Чекай отут черги! — І хлопець мов завмер.
 Дививсь на постріли, на трупи і на грати.
 Та раптом він сказав: — Дозвольте передати
 Годинник матері,— хай буде пам'ять їй.
 — Ти хочеш утекти? — Я повернусь.— Крутій!
 Боїшся? Де живеш? — Он там, біля фонтану.
 Я хутко повернусь. Клянусь я капітану.—
 — Іди! — Хлоп'я пішло.— ОбдуриТЬ нас малий! —
 Сміялась солдатня і офіцер стрункий,
 Зі сміхом стогони мішались в ці хвилини.
 Та раптом сміх урвавсь. З'явивсь блідий хлопчина.
 Захекавшись, прибіг і гордо, смілій, став.
 До стінки підійшов.— Я тут! — він проказав.

Смерть засоромилася. Хлоп'ятко пощадили.
 Дитя! Не знаю я, які величні сили
 Крізь дикий ураган, що все навкруг мете,

Тебе у бій вели? Та я скажу, проте,
 З душою, хлопче, ти величною й святою.
 Два кроки ти зробив над прірвою страшною:
 Один — до матері, другий — у небуття.
 Дорослий знає все, невинне ще дитя,
 І ти не відаєш, як діяв ти прекрасно.
 Хоробрий і чуйний, ти віддаєш завчасно
 Зорю свого життя, яке почав лиш ти,
 Похмурій тій стіні, де смерть знайшли брати;
 Торкнувсь твого чола відгомін слави вічний.
 Сказав би Стезіхор: «У Греції античній
 Аргоську браму б ти хоробро захищав».
 Сказав би Кінегір: «Як я, ти славний став!»
 Ефебом ти б ходив, і молодим, і смілим,
 Оспіваний в віках Тіртеєм чи Есхілом.
 І вибили б медаль із образом твоїм.
 Проходив би тоді під небом ти ясним
 Деся біля джерела, з тінистою вербою,
 І дівчина-краса, схилившись над водою,
 До амфори волів пустивши в забутті,
 Дивилася б услід у дивнім почутті.

У ПІТЬМІ

Старий світ

О хвиле, зупинись! Назад полинь хутчій!
 Ніколи не здіймавсь так високо прибій.
 Чому вируеш ти, похмура і жорстока?
 Чом виє цей потік, мов пащека глибока?
 Навіщо злива ця, і мряка, й рев гучний,
 І грізний вітровій, що дме у ріг нічний?
 Твій вал здіймається, гуркоче всім на диво.
 Та годі вже тобі! Спинись, нещадна зливо!
 Старі закони всі, старі всі ланцюги,
 Нещастя і нужда, в'язниці і льохи,
 Де люди без надій, душа в одчаї гине,
 Де зверхність повсякчас над жінкою мужчинини,
 Бенкети, і пісні, чужі для бідняка,
 І забобонів мла, й приреченість людська,—
 Не смій мені чіпатъ одвічні ці святині!
 Замовкни й відійди! Поставив я твердині
 Навколо людства скрізь, високі вежі звів.

— Але ти ще ричиш! Росте твій знову гнів!
 Вируєш буйно ти, похмурі котиш лави.
 Ось часослов старий, ось споконвічне право.
 Ось ешафот в твоїх обіймах промайнув.
 Лиши хоч короля! Але і він втонув!
 Ти не чіпай святих, не зневажай їх дико!
 Спинися,— це суддя! Спинися,— це владика!
 Сам бог велить тобі: геть, зупини свій вир!
 Та що це? Ти ревеш? Ти розлилося вшир,
 Обителі моїй грозиш тисячолітній!

Х в и л я

Гадав ти — я прибій, а я — потоп всесвітній.

* * *

Вона проходила, всміхнулася мені.
 Повія, гурія — не знаю. Мов у сні,
 Вона торкнулася мого старого тіла,—
 Й хода її в душі, мов пісня, продзвеніла.
 На брукові бруднім твоїх клоак, Париж,
 Нерідко чарівні ти привиди таїш...
 У неї погляд сяв, немов блакитні зорі,
 Мале дитя! Пташки в небесному просторі
 Не легше, ніж вона, літають навесні.
 Немов весна, вбрания прозорі та ясні.
 В легенькому взутті, в серпанковім одінні,
 Вона пролинула у млистому видінні
 І ніби мовила: «Надійся!..» Я стояв,
 Україй захоплений, поки невидний став,
 Навіки зник в імлі дівочий образ дивний.
 За нею стежив я, замріяний, поривний,
 Летів в далекий світ, де все мов пойнялось
 Серпанком ніжних мрій про лик ясний...

Аж ось

Мерзотна суміш кішки з крисою гидкою,
 Із лисим тіменем, з одвислою губою,
 Якась стара яга, у савані гнилім,
 До мене підповзла і голосом глухим
 Шепнула: «Пане мій, вас дівчина хвилює?»

О бідна пташечка, якою гад торгує!

ШАРЛЬ ДОВАЛЬ

CHARLES DOVALLE

1807 — 1829

Поет-романтик Шарль Доваль помер двадцятидвохлітнім юнаком, поранений на дуелі. Він був талановитим журналістом і своєрідним поетом, який звернув на себе увагу Віктора Гюго, з передмовою якого вийшла й посмертна збірка віршів рано загиблого поета.

ПОХОРОН СИРІТКИ

Якось у вільну я годину
 Ішов біля цвінтарних брам
 І бачив — сумно домовину
 Несли селяни із дитям.

І голосила над труною,
 Як водиться це на селі,
 Старенька жінка, із журбою
 Біль виливала у жалі.

Ні батечка, ані матусі!
 І тільки дівчинка мала,
 Уся в слізах, в безмежній тузі
 Самотньо за труною йшла.

Вона ішла уздовж алеї,
 Яка вела в останню путь,—
 Без краю луте горе в неї,
 Гіркі ридання серце рвуть!

Коли пройшли біля тополі,
 Спинились люди мовчазні,
 Ставали, стомлені, поволі
 Всі на коліна, мов у сні,

Дать вічний супокій дитині
 Благали небо неземне...
 І знов рушали по долині
 Під голосіння жалібне.

Схиливши чола від нестями,
 На кладовище всі прийшли.
 — Ось і вона! — хтось біля ями
 Промовив тихо із імли.

Вже більше яма не самотня...
 Але пізніш у цім кутку
 Я лиш могилку стрів холодну
 І гілочку на ній бузку.

А як побачив там дитину,
Яка хотіла далі йти,
Спинив дівча я за хустину:
— Чому, дитятко, плачеш ти?

— Малий Жульєн... — вона сказала,—
Помер товариш давній мій! —
І гірко-гірко заридала,
Немов навік збулася надій.

ОГЮСТ БРІЗЕ

AUGUSTE BRIZEUX

1806 — 1858

Огюст Брізе народився в Бретані. Майже вся поетична творчість його присвячена рідному краєві. Найбільше він відомий романтичними поемами «Марія» і «Бретонці», але і в ліричних творах він виявив себе свіжим і своєрідним поетом. Сучасники вважали Огюста Брізе одним з видатніших провінціальних романтиків, в творчості якого яскраво помітний бретонський колорит. Відомий він і як перекладач «Божественної комедії» Данте.

ЛЮБОВ ДО РІДНОГО КРАЮ

Долини, і гаї, і кручі невеселі,
Дерева на горбах, моря, що б'ють об скелі,
І села, де мерці блукають між вітрів,
О чарівна Бretань, любов твоїх синів!
Із міст Італії, де я, стрункий і юний,
Свій кидав зір ясний у вир людський бурунний,
Вернувсь засмаглий я під сонцем золотим,
До серця вражений мистецтвом їх п'янким.
Та я з тобою весь, о славна земле рідна,
Де паході долин, краса полів погідна,
І гілочки ялин серед сумних горбів.
Прощайте, о гаї і мармури Carrари!
Знов варваром я став, знов б'ється серце яре.
Забув я імена античних всіх богів,
Щоб оспівати бої кентаврів і вовків.

ДЕЛЬФІНА ГАЙ ДЕ ЖІРАРДЕН

DELPHINE GAY DE GIRARDEN

1804 — 1855

Дельфіну Гай де Жіарден називали музою романтизму. В її салоні був один час осередок поетів-романтиків старшого покоління,— у неї бували Гюго, Ламартін, Готье, Бальзак. З своїми віршами вона виступила зовсім юною. Її поезії в класицистичному стилі навіть відзначила Французька академія. Пізніше її творчість зазнала значного впливу романтиків («Повернення», «Останній день Помпеї», «Наполіна»). Під кінець життя Дельфіна Гай де Жіарден виступила з кількома романами, а також з драматичними творами.

ВІТЧИЗНА

Найкраща в світі є любов до батьківщини!
Святіша від усіх... Вітчизна — це той край,
Де народились ми, де змалку тішив гай
І простір тих полів, в яких ми мандрували,
І тих могил горби, де ми не раз ридали.
В свій край вертаємося ми у думках своїх,
Не гасне рідний край у споминах людських,—
Ми любимо його і в ту жорстоку пору,
Коли буває він неправий і суворий.
Якщо в засланні ми і гніву повні вщерть,
Ми прагнем в рідний край, щоб там зустріти
смерть,

БУДЯК

Як щиро вам сказати, то я рослина бідна,—
Нема-бо ні краси, ні користі в мені.
Не пахну зовсім я, росту я в глухині,
І запашних троянд мені пиха огидна.

Є колючки й на ній,— та хоч вона й тендітна,
Від рани будяка страждання менш страшні.
Один є в мене друг,— та б'ють його всі дні,
Й від мукання його тікає й твар негідна.

Росту і квітну я в проваллях і ярах,
Біля старих руїн, в забутих смітниках,
І, мов до покидька, всі ставляться до мене.

Шкідливий я для всіх, кепкує з мене всяк,
Зриває без жалю, немов зело злиденне.
Бо тільки квітка я... для віслюків — будяк!

ДАНІЕЛЬ СТЕРН

DANIEL STERN

1806 — 1876

Марі-Катрін-Софі де Флавін'ї, по чоловікові д'Агу, відома в літературі під ім'ям Даніель Стерн. Цим псевдонімом вона підписувала свої численні повісті та романі для юнацтва. Писала вона і поетичні твори, більше сповнені високої думки, ніж ліричного почуття. Рано покинувши свого чоловіка, Даніель Стерн зійшлася з видатним угорським композитором Ференцом Лістом і багато мандрувала з ним під час його гастролей. Можливо, вона була разом з ним і в Києві, коли він виступав з своїми концертами у Контрактовому будинку. Якийсь час салон Даніель Стерн у Парижі був осередком літературного життя, за що один з відвідувачів її «вечірок», відомий критик і поет Сент-Бев, прозвав її «Коріною з набережної Малане».

БІЛЯ СТАТУІ ГЕТЕ

Було це ввечері, тії пори земної,
Коли сади рясні у запашних плодах,
Коли лежать валки пшениці на полях
І висне виноград із гілки золотої.

Останній промінь гас у літніх небесах
І сяйвом золотив шпилі гори крутогої.
Над містом спалахнув блиск зірки чарівної,
Яка споконвіків сіяла в цих краях.

На п'едесталі цім твоя звелася слава.
Венерин блиск очей, мов мрія величава,
О Гете неземний, торкнувсь твого чола!

Коли вже навкруги вкривали землю тіні,
Я ноги статуй стискала в безгомінні,
Біля холодних брил я супокій знайшла.

ОГЮСТ БАРБ'Є

AUGUSTE BARBIER

1805 — 1882

Визначний французький поет-демократ Огюст Барб'є головним чином відомий як автор гостросатиричної публіцистичної збірки віршів «Ямби», що вийшла в 1831 р. У ній він оспівує героїв революційних барикад, а вістря свого сатиричного пафосу скеровує проти ганебної ролі буржуазії після Липневої революції. Цілий ряд творів цієї пафосної романтичної збірки, як от «Лев», «Собача здобич», «Ідол» та ін., були популярними серед широких революційних мас. У перекладах О. Плещеєва, В. Курочкина та ін. вони були поширені серед російської і української революційної демократії. У пізніших своїх збірках «Il Planto» («Скарга») і «Лазар» Барб'є в романтично піднесеному тоні дає картини італійської і англійської соціальної дійсності. З інших творів Барб'є варта уваги збірка «Комічні сатири», в якій даються сатиричні малюнки тогочасної буржуазної дійсності, правда, написані уже не з тією силою, як у «Ямбах». Українською мовою сатиричні твори Барб'є були частково відомі в перекладах П. Гравовського.

ПРОЛОГ

Хай гомонять кругом, що надто я вразливий,
 Що вірш вирує мій, незgrabний і бурхливий,
 Що, наче Діоген, я не схиляв чола
 Перед кумирами уславленого зла,
 Що я ганьбив вельмож, що я перед катами
 Безстрашно не спинявсь, ціляв і в них словами.
 На це зважать не варт... Що до виття мені
 Лакуз і шахраїв, їх дикої гризні?
 До пафосу купців, що продадуть в екстазі,
 До блазнів циркових, що крутяться на фразі?
 Якщо терпкий мій вірш, якщо я дошкульний,—
 Це гнівно задзвенів дзвін наших днів гучний!
 Цинізм щоденних чвар плямує ніжне слово,
 І біль народних бід мою проймає мову...
 Я інший у душі, в сердечній глибині,
 І мій людяний вірш суворий лиш зовні.

СОБАЧА ЗДОБИЧ

I

Як промінь сонячний над площами міськими
 І над містами гáряче палав,
 І гучно дзвін гудів, і кулями дзвінкими
 Із свистом хтось повітря розтинає,
 Як у Парижі скрізь, неначе гомін зливи,
 Народ, підвівшись, грізно клекотів
 І під гарматний грім кругом здіймавсь

бурхливо

Серед заулків «Марсельези» спів,
 Коли багато так з'явилось у місті
 По-різному одягнених солдат,—
 Під дрантям билися серця людей огнисті,
 А руки їх під тінню барикад
 Мушкети у диму розгнівано стискали
 Й, патрон скусивши ротом під огнем,
 Страшні від пороху, у захваті кричали
 До громадян: — Товариші, помрем!

II

Блискучі юнаки в стрічках трикольорових,
 В тонкій білизні, в фраках обтяжних,
 Затягнуті в корсет, що звикли спать в альковах,
 Чий завжди чується у парках сміх,—
 Що поробляли ви, коли серед спекоти,
 Під шабель свист і мітральєз виття,
 Розгніаний народ, юрба, свята голота,
 Летів в безсмертя, у нове життя?
 Коли старий Париж був сповнений дивами,
 Панове ці, налякані й бліді,
 Заткнувши вуха вмить і тремтячи з нестями,
 Ховалися серед портьєр тоді.

III

I стало це тому, що Воля не шляхтянка,
 Яка від крику падає без сил,
 Не дама з Сен-Жермен і не панянка,
 Охоча до карміну і біліл,—
 Могутня жінка це, з дебелими грудима,
 Огрубла вся, смуглява на виду,
 З охриплім голосом, з блискучими очима,
 Широку має, впевнену ходу;
 Їй до вподоби крик і вир людської сили,
 І невгомонний барабанів стук,
 I запах пороху, і тіл криваві хвилі,
 I дзвонів та гармат невтомний гук;
 Вона віддасть любов свою лише голоті,
 Тому віддасть свої чуття живі,
 Хто дужий, як вона, і хто їй у турботі
 Свої простягне руки у крові.

IV

Дитя Бастілії, з огненним видом діва,
 Вона із смілим поглядом прийшла,
 I тішивсь з нею люд п'ять років незрадливо,
 Вона для нього мрією була.
 Але своїм вона коханцем вдовольнилась
 I, скинувши ковпак, пішла в похід,

І маркітанткою під марш вона зробилася
 При капітанові у двадцять літ.
 Та жінка дивна ця, вся чарівна і гола,
 Прийшла з трикольоровим шарфом знов,
 І сльози сушить нам, людські втішає болі,
 I будить сили та хвилює кров.
 I скинута в три дні з височини корона,—
 Нікому гнів народу не спинить,—
 I біля ніг його лише уламок трону
 На брукові розчавлений лежить.

V

Та, о ганьба! Париж, нестреманий у гніві,
 Париж, прекрасний в ті недавні дні,
 Коли повсталий люд, немов вітри бурхливі,
 Геть вирвав тиранії трухлі пні;
 Париж, де збереглись священні домовини
 I урочистість похорон людських,
 Де всюди зритий брук і геть пробиті стіни,
 Мов полотнища прапорів старих;
 Париж, осяянний весь лаврами свободи,
 Якому заздрить цілий світ давно,
 Перед яким кругом схиляються народи,
 Що ім він світить, наче знамено,—
 Париж змінивсь тепер,— він став вертепом
ДИКИМ,
 Страшного зла огидним смітником,
 Куди стікається із галасом та криком
 Розпуста й злочини брудним струмком;
 Зробився він кублом мерзотника лихого,
 Розбещених салонних шахраїв,
 Що ходять з двору в двір, з порога до порога,—
 Щоб випрохатъ для себе орденів;
 Базаром він зробивсь для підступу і зради,
 Де кожен хоче раптом підхопить
 Хоч би маленький шмат поваленої влади,
 Якій давно пора вже в ямі гнить!

VI

Так у самотнім і скривавленім барлозі
 Уражений свинцем на смерть кабан,

Простягшись на землі, здихає у знемозі,
 Серед спекоти корчиться від ран;
 І, звісивши язик, весь у кривавій піні,
 Здригаючись востаннє між тенет,
 Уже кабан помер... Розтявся ріг в долині.
 І вмить собаки кинулись вперед,
 Їх зграя, наче смерч, умить завирувала
 Навколо кабана; псяюри злі
 Гарчать від радості, страшні в своєму шалі,
 І скалять ікла у кривавій млі;
 І чути їх виття, вони вже без розваги
 Все ближче йдуть у тискові страшнім,
 Лягаві і хорти, вівчарки і дворняги
 Летять вперед, гукаючи: — Ходім!
 Кабан лежить німий, навік застиг у полі.
 Ходім! Собаки вже тепер царі.
 Вже наш тепер цей труп! Нам ждать уже
 доволі!

Нам працювати зубами на порі.
 Спішім! Не чуть тепер і голосу мисливця,
 Що міг би нас за шию зупинить.
 І тіло тепле ще, і ще парує крівця,
 Спішім себе по горло вдовольнить! —
 І кинулись вони у теплій черевині
 Змагатись мордами й зубами рвать.
 Працюють кігтями, в жадобі безупинні,
 Бо кожен хоче добрий шмат урвати!
 З напівобгрізеною кісткою в знемозі
 Вертається у лігво пес мерщій,
 І, стрінувши свою самицю на порозі,
 Усю у шерсті новій і гладкій,
 Пащеку він свою криваву розсявляє,
 Де кістка у зубах його зія,
 І, кидаючи падло їй до ніг, гукає:
 — Бери, ось частка здобичі моя!

ЛЕВ

I

Я бачив третій день, як злий, без краю лютий
 Скакав по бруку лев, від пут міцних розкутий,
 Гасав у місті він, великом і гучнім.

Я бачив, як гримів він грізно, наче грім,
 І, геть розкидавши свою кудлату гриву,
 Він скалив пащеку, ікласту і жадливу.
 І був такий страшний його безтямний гнів,
 Що тіло пружилось, і весь він шаленів.
 І рвались ядра там, і у страшнім змаганні
 Метались люди скрізь і падали в конанні
 На сходах Лувру десь... і серце під ребром
 У нього билося роз'ятреним клубком,
 І червонів язик із пащеки жахної.
 І, весь захеканий, я бачив хвилі тої,
 Як тулубом своїм, гнилий зваливши трон,
 Край нього велетень простягсь без перепон.

II

І враз побачив я, як юрби безупинні
 Повзли на череві до нього в безгомінні;
 Й, від страху тремтячи, там карлики бліді
 До нього тихо йшли, підступні в почутті,
 І запобігливо лизали шерсть левину,
 І гладили його, і ціluвали в спину,
 І звали влесливо шершавим язиком
 Своїм царем ясним, своїм рятівником.
 Коли ж, насичений і кров'ю і хвалою,
 Він лапою повів, кудлатою й важкою,
 І, прокидаючись, розкрив свій дивний зір,
 І скрізь заклекотів людський бурхливий вир,—
 Він гордо й тихо встав, повівші головою,
 Махнувши гривою над дикою юрбою,
 Мов велетень якийсь античний, мов титан...
 Та кинув тут йому на шию хтось аркан!

П'ЄР ЛАШАМБОДІ

PIERRE LACHAMBEAUDIE

1806 — 1872

Революційний поет-пісняр і байкар П'єр Лашамбоді найбільше відомий своїм збірником «Народних байок», який вийшов в 1839 р. Певний час Лашамбоді був зв'язаний з сен-сімоністами, а в період революції 1848 р. став прибічником комуністичних ідей. В цей час він пише і свою славнозвісну пісню «Годі гукати: «Геть комуністів!». За свої антибуржуазні виступи Лашамбоді після державного перевороту Наполеона III був висланий із Франції. Дні Паризької комуни він зустрів із співчуттям. Насичені глибоким соціальним змістом, байки революційного демократа Лашамбоді мали широкий відгомін не тільки серед французьких революційних мас, а й за кордоном. На Україні байки й пісні Лашамбоді перекладали В. Самійленко, М. Вороний і М. Годованець.

ДІТИ І ПОТІК

Потік, спадаючи з гірської верховини,
Гримів серед долини.
Побачили це діти й почали гукати:
«Давай збудуємо тут гать
З пісочку та з каміння —
Їй зупинимо ріку, її гучне ревіння».
І от моторні хлопці до ріки біжать,
Працюють вперто скільки сили.
Потік же котить буйні хвилі,
Вирує і реве і за хвилину змів
Будівлю пустунів.
Він геть би змів і дітлахів у воду,
Коли б вони та не відбігли вбік.

Нагадує мені свободу
Бурхливий цей гірський потік.
Її не стримати королям повік!
Дарма їх вартові охороняють трони
І ставлять волі перепони,—
Розваляться всі гатки їх.
Розбурханий потік не спинить хвиль своїх!

ПЕЧЕРИЦІ

«Хто хоче печериць? — перекупка гукає,—
У мене є червоні, білі, жовті й голубі.
Візьміть, ви зробите смачне рагу собі!..»
«Для себе їх лишіть,— хтось мовив,— часто так
буває,
Що можуть отруїти навіть кращі серед них».

Міністра геть зняли... король позувся трону...
Щоб бути у раді чи надіть корону,
Є досить різних претендентів, ще й мастей усіх.
Та їх боюсь я, мов тії чуми,
Адже ці страви важко перетравлюємо ми.

ПАЦЮК У БІБЛІОТЕЦІ

Діставшись до полиць бібліотеки,
 Пацюк щодня й щоніч ганяв
 Від Свіфта й Меріме до Байрона й Сенеки.
 Усіх він спробувати бажав:
 Ентузіастів, пессимістів,
 Романтиків і реалістів.
 Адже Пацюк не в силі одрізнати
 Окремих авторів поміж собою.
 Його папір лише може вдовольнити,
 Не вражений він дум красою.
 У клітку якось Соловей попав,
 Він Пацюкові звідти заспівав:
 «Я хочу знати, як ти, науки всі достоту,
 Поезією жить...»
 «Читати? Яка нудота! —
 Сказав Пацюк і Пушкіна догриз.—
 Я не такий дурний. Нащо мені цей хмиз?
 Адже книжки мені не для ума — для тіла:
 Що більше їх я з'їм, від того й більша сила...»

Мораль?.. Є досить Пацюків таких.
 Між літераторів чимало їх!

ГОДІ ГУКАТИ: «ГЕТЬ КОМУНІСТІВ!»

Як! На підозрі мислителі всі?
 Звідки ця злоба, безтямні ці крики?
 Нас надихають надії великі,
 Світ весь дивує їх гордій красі.
 Доки вам жити життям егоїстів?
 Час об'єднатись в братерську сім'ю.
 Вам для свободи у ріднім краю
 Годі гукати: «Геть комуністів!»

Чим ненависні вам світлі слова:
 Рівність людська, комунізм і надія?
 Сонце на світі для всіх пломеніє,
 Рівні для всіх споконвіку права!
 Ми не подібні до тих анархістів,

Що шаленіють в дикунстві своїм.
Вам же, знедоленим, в шалі страшнім
Годі гукати: «Геть комуністів!»

В давні часи християни в гурті
Перед хрестом на колінах стояли,
Славили бога, себе утішали,
В спільнім екстазі, в однім почутті.
Нині всі марення соціалістів
Линуть із серця в небесну блакить.
Треба незгоди між нами спинить,
Годі гукати: «Геть комуністів!»

Друзі, невже-бо так буде завжди:
Бідним — тернини, троянди — багатим?
Праця хай буде постійним нам святом,
Хай будуть спільними щедрі плоди!
Друзі, не вірте словам пессимістів,—
Мла вже зникає, і ранок іде.
Всіх нас єднає братерство святе,
Годі гукати: «Геть комуністів!»

АЛОІЗІУС БЕРТРАН

ALOIZIUS BERTRAND

1807 — 1841

Луї Бертран, який обрав собі романтичне ім'я Алоїзіус Бертран, народився в Діжоні, де й почав свою письменницьку діяльність як поет, публіцист і драматург. Революційно настроєний, виступаючи проти місцевих легітимістів, він зазнав переслідувань буржуазних кіл і після провалу п'єси «Гусарський унтер-офіцер» переїхав до Парижа. Але й там був змушений провадити злиденне життя письменника-плебея, якого бойкотувало буржуазне суспільство. Після того, як видавець відмовився видати талановиту збірку його романтичних новел «Нічний Гаспар», на яку Бертран покладав особливі надії, він тяжко захворів на сухоти і помер у лікарні для бідних. І хоч у своєму передсмертному вірші у смутку писав: «Нещастя було моїм п'едесталом», — проклятий буржуазним суспільством поет-республіканець Алоїзіус Бертран не схилився перед ним до останньої своєї хвилини.

СОНЕТ

Як вистиг виноград під небом золотим,
Ще зранку на горбі сміх без упину чути:
Зібралися за селом, зійшлись веселі люди,
Жінки й чоловіки стоять гуртом тісним.

Та, може, ви спите? Я стукаю в ваш дім.
І ранок будить вас, на всі гукає груди:
— Прокинься, виноград уже збирають всюди!
У тебе теж він є. Давити сік ходім!

Ця книжечка моя — мов виноградник плідний,
Де грони золоті звисають в час погідний,—
І сік іх запашний уже давити час.

Сусідів кличу я ранкової години:
— Беріть свої ножі, беріть свої корзини,—
Бо стиглий виноград давно чекає вас!

ЕЛІЗА МЕРКЕР

ELISA MERCOEUR

1809—1835

Рано померла романтична поетеса Еліза Меркер народилася в місті Нанті. Вона почала друкуватись з шістнадцяти років, а в 1827 р. вийшла перша збірка її поезій, яка привернула увагу відомих на той час поетів-романтиків. Коли ж «лагідна Сафо із Нанта», як її називали сучасники, переїхала до Парижа, сповнена творчих замислів, вона в умовах безробітної демократичної богеми зазнає тяжких зліднів і помирає передчасною смертю. Зворушений долею молодої поетеси Альфред де Мюссе відгукнувся на її смерть романтично-піднесеними словами: «Не плачу я, тобі я заздрю...»

МАРЕННЯ

Нехай за день малий життя минає ціле,
 Та груди сповнені кохання до країв.
 Не знаючи вагань, хай серце п'є зболіле
 Із келиха нектар любовних почуттів!

Яка потреба в тім, щоб геть літа минали?
 Від нинішніх вітрів вчорашній гине цвіт.
 Не хочу я троянд, що вже навік зів'яли.
 Зими не хочу я, весні я шлю привіт.

Цінніша від століть одна ясна година.
 А тінь світанкові не може другом бути!
 Я хочу щастя мать, поки не згасла днина.
 Я хочу вирушать бадьорою у путь.

ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ

Чом опадаєш ти, зів'яле жовте листя?
 Я так люблю твій вид в долині цій сумній.
 Минули тут твої дні літні променисті,
 І ти тепер летиш на вічний супокій.

Опалий бідний лист, минули ті години,
 Як ти вкривав гілки і голе деревце.
 Геть зник травневий час! Хоч би на мить єдину
 Від холоду схovати твоє смутне лице!

Зимова зла пора листок останній крає,—
 Притулок він давав пташатам навесні!
 Уже вмираєш ти... Ще вітер обіймає,
 Але прощальні це обійми крижані.

СТОЛІТНІЙ МАНДРІВНИК

Стомилась голова під тягарем століття.
 О як минають дні (у свята й лихоліття),
 Коли горить душа від життєвих огнів!
 А скільки існувань, що гинуть по дорозі
 У небуття своє, стомившись у знемозі,
 Мандрівник розгубив!

Спustoшений в душі і часом геть забутий,
 У пошуках сердець, що можуть біль збагнути,
 Він мов закам'янів під тиском літ старих.
 У серці стомленім піски пустельні чорні,
 А на чолі його лиш борозни потворні,
 Нема бажань палких.

Сміявсь малим дитям він на руках у нені,
 Не ранили його ще злигодні щоденні.
 Ale пізніше він в дорозі життєвій
 Спізняв і злу любов, ѿ неславу в самотині,
 I втратив смак життя... У нього в серці нині
 Немає більш надій.

Терзають ум думки, немов у божевіллі,—
 Чи в моці чоловік, чи кволий у без силлі,
 Він дурить все життя, поки не прийде скін.
 Під маскою весь час, живе він лиш брехнею,
 I тільки у труні, як ляже під землею,
 Скидає маску він.

Як прийде небуття, тоді бажання всує,
 I лиш подоланий своє життя цінує,—
 Як стомишся за день, вечірня вабить мить!
 Коли' надходить ніч, зневірившись у всьому,
 Чи варт без силому вже дідові старому
 Десь на бенкет спішить?

ЕЖЕЗІПП МОРО

HÉGÉSIPPE MOREAU

1810—1838

Ежезіпп Моро (справжнє ім'я П'єр-Жак Руйо) — видатний французький поет — революційний романтик. Син бідної служниці, він з юних літ працював складачем у друкарні. Під час червневого повстання 1832 р. Моро бився на барикадах разом з товаришами-робітниками. Тоді ж пише свої революційні і сатиричні твори. Його пісня «5 і 6 червня», присвячена революційним подіям, випущена окремою листівкою, негайно була конфіскована. Особливо гостро викривальна серія його сатиричних пісень і поем «Діоген». Під кінець свого життя Моро друкує збірку творів «Незабудка», але з неї були вилучені найбільш революційні вірші. Помер поет у молодому віці в одній з паризьких лікарень для бідних. Пісні Моро були популярні під час Паризької комуни, коли на «урядових концертах» виконувались його твори, зокрема відома сатира «Зима».

МЕДОРОВІ

Щасливий ти, Медоре! Пам'ятаю
 Тебе худим я і паршивим псом.
 Бідак поет і пес, брудний без краю,
 Копалися в багні понад ярком.
 Дарма мій спів здіймався в високості,
 Скупились небеса на хліб черствий.
 Та падали дощем на тебе кості!
 Пес-вискочка! У чім секрет-бо твій?

Я, мов собака, в язвах від прокази,
 Негода і юрба мене женуть.
 І слів моїх бояться, мов зарази,
 А кинусь в бій, мене скаженим звуть.
 Щоб щастя міг хоч трохи я зазнати,
 Мені б хоч краплю золота хутчай,
 Що на ошийнику блищить в щеняти.
 Пес-вискочка! У чім секрет-бо твій?

Колись і я розкошами впивався,
 Мав ласий шмат і теплий пуховик.
 І пестощів я ніжних не цурався,
 І в дурнів дотепом вціляти звик.
 Та загубив я Плутуса благого,—
 Він раптом зник в густій юрбі людській.
 Як стати псом мені цього сліпого?
 Пес-вискочка! У чім секрет-бо твій?

О, знаєш ти, як в кості треба грati!
 Немов Паріс той, мов арбітр краси,
 Ти яблуко даєш лише багатій,
 На задніх лапках з панських рук їси.
 Щасливий ти! Не можу я годити,
 Як на бенкет покличе багатій.
 Я можу там лиш Лазаря хвалити.
 Пес-вискочка! У чім секрет-бо твій?

Попав ти, кажуть, у чертоги феї,
 Потворністю втішається сім'я.
 І ластишся на ручках ти у неї,
 Що так приємно гладять. Але я...

Я надто грубий, щоб любимцем стати.
 Я лиш ввійду — мене женуть мерщій!
 І ти мене... хотів би покусати.
 Пес-вискочка! У чім секрет-бо твій?

ХРЕСТИНИ

Зі мною муза тихо говорила.
 Аж ось розтявся крик на весь куток:
 Служниця немовлятко народила,—
 З горища чуть дитячий голосок.
 У свіжих квітах вся колиска тоне.
 Дитя — мов королевич, далебі!
 Гудуть над містом, не стихають дзвони.
 Спи, немовля, це дзвонять не тобі.

Кюре до тебе прийде на хрестини,
 Сусіди вип'ють чарочку хмільну,—
 І це усе... А потім в домовині
 У спадок візьмеш — вічне царство сну.
 Та інші гості — на хрестинах ситих,
 Де ситий панотець під ніс собі
 Анафему вигукує сердито...
 Спи, немовля, він мимрить не тобі.

Коли родився ти, не гнули спину
 Суд і фінанси,— дивна їх любов.
 Не довелось тобі, як от дофіну,
 Ковтати чад безграмотних промов.
 Не чув твій слух улесливого слова,
 Біля колиски потайки в злобі
 Не готувалась проти тебе змова.
 Спи, немовля, хай буде мир тобі!

Син бідака, засни! Лиха година
 У світі жде усіх багатіїв.
 Нехай не спить багатія дитина,
 Як стогне батько від своїх гріхів.
 Ось сходить північ з зоряної бані,
 І в саванах ступають у журбі
 У Луврі привиди в нічнім тумані.
 Спи, немовля, спокійно лиш тобі.

Гарматне м'ясо, ти із поля бою
 Колись в шпиталь під скальпель попадеш,
 І на соломі піньою порою
 Від голоду і спраги ти помреш.
 Ти — сам народ! Ти — королям погроза!
 Ти мучишся. Звітяга — в боротьбі!
 Вже над палацами щугають грози.
 Спи, немовля,— не чути б їх тобі!

ЗЛОДІЇ

Є досить прав у нас чудових!
 Сказав я й глянув на гладких
 Дванадцять злодіїв в заковах,
 Що ждали вироків своїх.
 Хоч на стовпі ганебнім досі
 Ніхто їх списка не читав,
 Та Лафатер по пиці й носі
 Нам скаже вміть, хто скільки крав.

Цей лисий весь, з похмурим зором,—
 Відомий всім лихвар лихий.
 До нього йде голодний з горем,
 Вертає голий і сумний.
 З камінним серцем, з лобом мідним,
 Він цілий вік шахраював
 І насміхавсь над людом бідним.
 У мене теж з кишені крав!

А той пройдисвіт, мовби дома,
 В чужі залазить гаманці,—
 Як зникне гаманець Гійома,
 В Патлена радість на лиці!
 Хто ж цупив сукна без огуди,
 Той у подяку ще й дістав
 Червону стрічку через груди...
 Він крав, він крав, він крав, він крав!

Ось інтендантів зграя люта:
 До ніг пихатих ворогів
 Схилилась Франція закута,
 Жива ще в савані снігів,—

Але алхіміки прокляті
 Варили золото із страв,
 Яких не їли більш солдати,—
 І кожен крав, і кожен крав...

Привіт барону із Вормспіра!
 Хвастун, злодюжка, газетяр,
 Він на Парнас у дні ампіра
 Проліз на птицях вище хмар.
 Коли десь пташка залетіла,
 То певне він її спіймав
 У свій портфель за бистрі крила.
 Це він украв! Це він украв!

Та ба! Я помилувся вельми,—
 Сусід Прюдом повів мені:
 На лавах не злодюги-шельми,
 А судді там сидять значні!
 Та замість кинутъ їх навіки
 На каторгу без жодних прав,
 Туди заслали чоловіка,
 Що з голоду хлібину вкрав.

СПОГАДИ В ЛІКАРНІ

У ліжку цім, сумнім від агонії,
 Я маю втіху у слізах гірких,—
 Та слава генія тут родить мрії,
 У цім повітрі, серед мук страшних.
 Тут він ходив, змарнілий від розпуки,
 Тут він співав, молився і сконав.
 І я кажу, свої забувши муки:
 Бідак Жільбер¹, як гірко він страждав!

¹ Це фатальне ім'я змушує тримтіти молодих поетів перед його пам'яттю. Автор сатири «Вісімнадцяте століття» зазнав такої священної слави, перед якою хочеться впасті на коліна і заплющти очі. Та хто захоче розплющити їх, той зразу ж побачить, що Жільбер не був ні Чатертоном, ні Андре Шене, ні навіть Мальфілатром. Але він мав під час своєї самотньої агонії таке величне натхнення, і його прощання з життям так глибоко зворуши людей цілого світу, що цього досить, щоб він зайняв належне йому місце серед справжніх поетів, щоб геть замовкли будь-які голоси докорів і сумнівів.

Вони казали: — Будь, поете, мужній!
 Ми вірні твоїй музі і перу.—
 Пусті слова... Хіба що в час задушний
 Озвалась жалість на мою журу.
 Тремтіть же! Я помру,— та вірш палає,
 Він буде вас пекти огнем заграв!
 Гай-гай! Pero із пальців випадає...
 Бідак Жільбер, як гірко ти страждав!

Якби озвавсь на всі мої стогнання
 Хоч би єдиний голос співчуття!
 Де дружньої руки міцне стискання,
 Яке могло б зігріть на все життя?
 Та скільки б друзів не було у світі,
 На бал спішатъ, у вир нових забав,—
 Не личить їм мене на балі стріти...
 Бідак Жільбер, як гірко ти страждав!

Клену я день народження своєго.
 Але природа вабить нас давно,—
 І кожен вечір з гаю запашного
 Влітають паходці в мое вікно.
 Іти б удвох між квітів і п'яніти,
 У лісі мріять, бігти серед трав...
 Яке це щастя! Як прекрасно жити!
 Бідак Жільбер, як гірко ти страждав!

ЛУІ-АГАТ БЕРТО

LOUIS-AGATHE BERTHAUD

1812 — 1843

Рано померлий Луї-Агат Берто був поетом-романтиком, співцем Липневої революції. Видаючи разом з своїм другом Жаном-П'єром Вейра в 1833—1834 рр. спочатку в Ліоні, а потім у Парижі сатиричний журнал-поему «Червона людина», Луї-Агат Берто виявив себе як пристрасний трибун, що гнівно закликає до революційних дій, до нещадної розправи з народними гнобителями, тиранами-королями. Та після цього видання, яке зазнало жорстоких урядових переслідувань, він більше не піднісся до пафосу грізної сатири «Червоної людини», хоч у передсмертному вірші, написаному разом з Жаном-П'єром Вейра, виступає як нездоланий боєць, що кличе до відплати.

ЩО З ВАМИ?

Коли самотні ми, тікаємо від світу,
 І смуток на чолі, і очі без привіту,—
 То помічає всяк, що ми в самотині,
 І кожен тут причин всіх наших бід шукає,
 З усмішкою в устах нас не один спитає:
 «Що з вами?.. Ви такі смутні».
 Що з нами сталося?.. Коли земля з нестями,
 Мов пекло Дантове, кружляє перед нами,
 Коли скрізь бачимо нещастя ми щодня,
 Що викликає бунт страшних людей голодних,
 І чути тупіт ніг, і лине з уст народних
 Одчайний крик: «Голодний я!»
 Як тридцять місяців живем ми серед бурі,
 І топлять човен наш у морі хвилі хмури,
 Коли страшні слова нас крають повсякчас:
 «Конає Польща вся, Італія вже гине!»
 Коли уже ось-ось нас вир страшний поглине,
 Навіки проковтне в безодні нас;
 Коли ми бачимо у мареннях мілівих
 Лиш маски привидів, потворних і жахливих,
 Як під ногами в нас земля вся у димах
 І влітку скрізь у нас, де згар'ю пахнуть трави,
 Мов у осінній день, стоять кругом заграви,
 Немов вулкан у небесах;
 Як мусим далі йти серед страшного бруду
 І щоки підставлять, терпіть образу люту
 Під крини і ганьбу, під сміх тиранів злих,
 З Аркольського моста смертельні слухать зойки
 І друзів там шкільних шукать в пітьмі глибокій,
 До ранку не знаходить їх;
 Коли ви бачите лице, слізами вмите,
 І стомлене чоло, вкрай зморшками порите,
 Чи зойки чуєте в нестерпнім почутті,
 Що втому нашу враз, мов промінь, осяває
 І гнівом гомінким у грудях вибухає,
 Мов хвиля котиться...— Тоді
 Ви не спитаєте, чому життя прокляте
 Так труйте нам серця, а вам постійне свято,
 Чому наш погляд так горить палким огнем,

Чому у драмі цій із голодом постійним,
З страшними зліднями і страйком буревійним
 Ми бога і людей клянем!

Живіть без горя ви, що вас би спопелило,
Не порпайтесь в серцях, де кров вирує сміло,
Чужий для вас той шлях, що нас у даль повів!
Навіщо вам те знати, серед яких ми гадів
Простуюм у той світ, що рід наш вічно надив,

 Що вам до бур і до вітрів?
Не бачить зроду вам, які сліди похмури
В поетовій душі лишають грози й бурі,
Не пить отрути вам у цей скорботний час!
Що на душі у вас, як скрізь прокльони чути?
Що вам любов людська? Що вам ганьба

облуди?

 Що пекло й небеса для вас?..
Вам треба нагадать, щасливці світу злого,
Що злідні нам дають ганебного й гідкого,
Коли в шістнадцять літ в нас продають дівчат.
О, скільки перед тим, як донечку продати,
Повинна матінка гірких ночей не спати!

 Чи є ще тяжча із розплат?
Коли ви вступите у це багнище з нами,
І ми покажемо весь сором перед вами,
І день оголить все, що ніч таїла там,
Коли розкриються покрови похоронні,
Ви все побачите у світовому лоні

 І скажете лише: «От вам!»
Немарна мова ця! Серця у них холодні.
Пройняти можуть їх прокляття лиш народні!
У передмістях їх не видно у юрбі.
Поети, злидарі, робітники, артисти,
Давно байдуже їм, що нічого вам їсти,

 Адже вони глухі й сліпі!
Ще невідома мить, коли на ешафоті,
Мов на ковадлі тім, надійде час голоті
Пролить багатих кров, щоб бідних напоїть.
Не розуміють це страшні байдужі люди,
Слів чотирьох оцих: рабом чи вільним бути
 Або померти або жити!

ЖАН-П'ЄР ВЕЙРА

JEAN-PIERRE VEYRAT

1810 — 1844

Жан-П'єр Вейра народився в Савойї в бідній селянській родині. Двадцятирічним юнаком приїхав до Парижа, де в 1832 р. видав збірку політичних сатир під назвою «Італійські вірші», сповнену гнівних тирад проти тиранії. Та скоро поет переїхав до Ліона, де разом з своїм другом поетом Луї-Агатом Берто незабаром після першого повстання ліонських ткачів почав видавати лівореспубліканський журнал сатири «Червона людина». Журнал виходив з квітня по серпень 1833 р. Сповнене гнівного пафосу, революційне видання було припинено реакційною владою. Вейра робить спробу видавати сатиричний збірник «Червона людина» в 1834 р. в Парижі, але після виходу двох випусків видання остаточно заборонили. Після «Немезіди» Бартелемі сатиричні листки «Червоної людини» були найяскравішим твором демократичного романтизму початку XIX ст. В умовах постійних переслідувань Вейра робить спроби працювати журналістом і водевілістом, але помер він, як і його друг Берто, у молодому віці в злиднях і напівзабутим.

КОРОЛЕВІ САРДІНІЙ

Серед вельможних вбивць з злочинними серцями
 Не видно лиш тебе було ще з канчуками.
 Та кров'ю людською сплямований і ти!
 Вже можна між катів її твоє ім'я знайти.
 Микола й Мігуель твоїй позаздрять славі,—
 У муках твій народ, мов страдники в Варшаві,
 А в Ліссабоні ще ніхто так не хотів
 Лить королівську кров, як люд твоїх країв!
 І скоро твій народ твоїй розкрає жили,—
 Давно вже королі цю кару заслужили.
 Одна із тих могил, що іншим ти копав,
 У прірву жде тебе, щоб ти там смерть спіткав.

ПЕРЕД СМЕРТЮ

І я вмираю...
 Жільбер

І я вмираю.
 Мільвуд

Від лютої журби у зморшках наші чола,
 І сумно так звучить над нами пісня квола,
 Розквітнуть важко їй на мовчазних устах.
 Ще скільки днів мине, гай опаде в знесиллі,
 І, кинутий всіма, лежатиме в могилі
 Наш позабутий прах!

І, сліду по собі не залишивши в світі,
 Ми будемо лежать, в сирій землі зариті,
 І навіть дівчина більш не згадає нас.
 Як будем сходити у темряву підземну,
 Ми будем споглядати, що у хатину темну
 Світило в давній час!

І зникне все тоді: і радість, і страждання,
 І зраджена любов, і марні сподівання,

І сні нездійснені, і мрії запальні,
 І привиди нічні, як тихої години
 Нам серце тішили кохана і дружина,—
 Все зникне в далині.

Загине все для нас,— і тільки під землею
 Два голі кістяки, розлучені з душою,
 Ми будем дотлівати у темряві страшній..
 А потім у нудзі, щоб друга не згубити,
 Ми будем повзати, весь час кістями дзвеніти
 У прірві мовчазній.

Але як загримлять, немов сурені звуки,
 Із глибини сердечь слова страшної муки,
 Зриваючись із уст і кличучи в бої,—
 Так це про тебе лиш, о наш Ліоне дивний,
 Де у грозі з'явивсь огонь сатири гнівний,
 Червоний вірш її!

І до Парижа теж сумний привіт наш лине,—
 Страшний Єрусалим французької країни!
 Там за оградою конає в млі нічній
 Свобода на хресті,— але сини завзяті
 У серці бережуть священний клич відплати.
 О місто славних дій!

Але минає час неправди і сваволі.
 І встануть всі мерці, що гинули в недолі,
 І люди гноблені побачать волю знов.
 Згадайте, друзі, шлях осяяній і славний,
 І відгукнеться вам, мов хор Соліма давній,
 Усіх країн любов!

Вже скоро прийде смерть! І ми схиляєм ший
 Під тягарем її, — зникають геть надії,
 Ми не дійшли мети, вже б'є останній час...
 Та не скорились ми, наш дух не подолати!
 Коли вже прийдете загиблим честь віддати,—
 Не забувайте ѹ нас!

Вейра і Берто

ПЕТРЮС БОРЕЛЬ

PETRUS BOREL

1809 — 1859

Поет-романтик Петрюс Борель був яскравим представником лівореспубліканської лірики часів Липневої революції. У передмові до збірки «Рапсодії» він з обуренням заявляє: «Я ненавиджу у наших сучасних бардів їхні претензійні поеми і султанську розкіш, їхнє аристократичне лицемірство та салонні сонети...» Петрюс Борель був близький до групи письменників «Бузенго», що вважала своїм обов'язком епатувати буржуа, але він у своїй соціально-політичній ліриці, крім того, дав зразки високої революційної поезії, як от у сатирі «Правосуддя», в гімні «Санкюлотида» або в «Пісні пробудження». Свої революційні антибуржуазні настрої яскраво виявив і в збірці новел «Шампавер», що вийшла в 1833 р. Творчість Бореля замовчувалась буржуазним літературознавством або свідомо викривлялась. Проте його емоційна революційна лірика є визначним явищем в історії французької демократичної літератури.

ПОЕМА КОХАННЯ

25 СЕРПНЯ

Ніколи не забути хвилину ту щасливу,
 Коли нарешті вас негадано зустрів.
 Я божевільний став, я вкрай сполум'янів,
 Відчувши у душі п'янкого щастя зливу.

Мов олень, що летить, уздрівши лань манливу,
 Мов кібець, що вперед свій пильний погляд звів,
 Мов хлопець, що ступить на паперть сам посмів,
 Мов хвиля, що біжить на човен в мить бурхливу,—

Побіг назустріч я. На крок непевний мій
 Ви обернулися: «О милий Г'єр!» — сказали.
 І обняли мене, а я був сам не свій.

І слізози радості з очей моїх стікали.
 І серце сповнилось палкого почуття...
 О, будьте доброю до мене все життя!

30 ВЕРЕСНЯ

В сердечній прівлі тій, де піниться зневіра,
 Під сумнівів мостом, на хвилях мовчазних,
 Де пристрасть клекотить в тривогах неземних,
 Де нищить сміх усе, чим снить людина щира,

На дикій тій землі, на схилах гір крутих,
 Де не зустрінеш кіз, де висне скеля сіра,
 Між чорних хащ сумних, що наче темна шкіра,
 В одвічній глибині, серед проваль страшних,

Уже сім довгих літ росте трава злиденна,
 Але живуча ще. Стебло її бліде.
 Мов страдниця якась, немов та полонена!

І все ж вона, мов дуб, аж до небес росте,
 І як захочете, це зіллячко негоже
 Найвищим деревом ось-ось зробитись може.

9 жовтня

Все, що хотіли б ви на щирий доказ мати
Кохання вірного, яке вам віддаю,
У серці я своїм не можу приховати,—
Доволі глянути вам у душу лиш мою.

Я хочу твір новий і славний написати!
Щоб він був гідний вас, я жовч усю віллю
У цей трагічний твір, і біль гіркий відплати,—
В чудовій драмі цій зіграйте роль свою.

Шекспір нас привіта, Корнель сміяться буде
Із вікової мли священної труни!
Та пройде ніч гірка, творець розправить груди,

Загасить свій вогонь, нічні розвіє сни
І, кинувши стілець, незламний, скаже: «Годі!»
Й спитає за свій твір собі винагороди.

ЕТЬЕН АРАГО

ÉTIENNE ARAGO

1802 — 1892

Син відомого астронома, письменник-республіканець Етьєн Араго брав активну участь у Лютневій революції, а після червневих подій 1848 р. змушений був емігрувати до Женеви, де й видав поетичну збірку «Голос вигнання» (1860). Він також відомий як автор численних драматичних творів, як от популярної в свій час соціальної комедії «Аристократи» (1847). Пізніше Етьєн Араго як політичний діяч займав угодовську позицію.

24 ЛЮТОГО 1851 РОКУ

Ухвалено святкувати не 24 лютого — день перемоги народу на паризьких вулицях, а 4 травня — день проголошення республіки в Національних зборах.

Людці божевільні! Майбутнє хотіли
Вони обдурити декретом своїм...
Історію геть скасувати посміли?
І що — це дозволено їм?

Хто нашу забути посмів перемогу?
Невже поховали і пам'ять саму?
Все виніс народ наш, не впав у знемогу.
За це і пошана їому!

Коли були кров'ю всі площі залиті,
Уперше твій заклик тоді пролунав.
Звелась ти, республіко, вперше у світі
У близьку визвольних заграв.

Вже стало священним ім'я твоє згодом
І в храмі закону... Та знають світи,
У Пале-Роялі, узятім народом,
Уже народилася ти.

Четвертий день травня далекий для люду.
Про інше народ вже співає пісні.
Ніколи у світі народ не забуде
Лютневі прославлені дні.

МАРІ-МІШЕЛЬ АЛЬТАРОШ

MARIE-MICHEL ALTAROCHE

1811 — 1884

Марі-Мішель Альтарош був значним поетом Липневої революції 1830 р. До того ж був популярним журналістом-ресурсанцем, одним з редакторів сатиричного журналу «Шаріварі». Як революційно-демократичний поет Альтарош виявив себе в «Політичних піснях» (перша збірка — 1835 р., друга — 1838 р.), в яких таврував монархічний лад і зрадників псевдоресурсанців. Альтарош також відомий як автор «Демократичних оповідань», роману «Пригоди Ожероля» та популярних свого часу нарисів. Пізніше став поміркованим буржуазним республіканцем, а згодом одійшов від політичного життя.

НЕ ФРАНЦІЯ ТИ!

О Франціє моя,
 Нащо мене морочиш?
 Саєтом короля
 Прикрити лахміття хочеш.
 Ні, ні, ні, ні!
 Французам це вороже.
 В страшні ці дні
 Так діяти негоже!

У липні все було
 Осяяне красою.
 Цвіло твоє чоло
 Надією святою.

Сам Лафайєт колись
 Учив скидати кайдани.
 Його нема. Та скрізь
 Тепер кишать ажани.

У липні ти бійцям
 Хрести в петлю чіпляла,
 Тепер своїм синам
 Ти тюрми збудувала.

Народ твій вимагав,
 Ідучи в свої походи,
 Для себе рівних прав,
 Братерства і свободи.

А нині спочива
 Свобода у Кайенні.
 Даремні всі слова
 Про вольності нужденні!

З тобою йшли завжди
 Повстанці мужні, сильні.
 Тепер вони, як ти,
 Закуті, підневільні.

А слава бойова
Замре серед огуди.
І Хартії слова
Звучать брехнею всюди.

І стъожка на тобі
Уже звисає нині
Неначе, далебі,
Ошийник на рабині.

І прапор, із яким
Ти йшла в бої криваві,
Став м'ятим і брудним,
Злиннялим у неславі.
Ні, ні, ні, ні!
Французам це вороже.
В страшні ці дні
Так діяти негоже!

САВІНЬЄН ЛАПУАНТ

SAVINIEN LAPOINTE

1812—1893

Поет-робітник Савінъєн Лапуант був учасником червневого повстання 1832 р., після якого довгий час просидів у тюрмі, де й почав писати вірші. На його поетичний хист у свій час звернув увагу Беранже. Поетична творчість Лапуанта в основному представлена в збірках «Голос знизу» (1843) і «Вулична луна» (1850). Для кращих поезій Лапуанта характерна реалістична конкретність і революційна піднесеність. Але ці притаманні його поезії риси в окремих віршах зникаються впливом сен-сімоністських ідей, а також дрібнобуржуазним розчаруванням і пессимізмом. Під кінець життя Лапуант відійшов від колишніх революційних позицій.

МАДЛЕНА

В її душі — її вся сила,
 А труд — достаток весь її.
 Ця страдниця в собі зростила
 Любов до праці і сім'ї.
 Повівши поглядом по хаті:
 — Пора вже день новий почати! —
 Мадлена, встаючи, гука: —
 Чи дощ, чи сонце — нелегка,
 Важка робота,—
 Та все збороть мені охота,—
 Важка робота!

Клод, чоловік її, п'яниця,
 Брутальний завжди у словах,
 Щодня шукав, де похмелиться,
 Топив веселість у чарках.
 Він носа не виймав із жбана!
 Та жіночка його кохана
 Додому із шинка тягла
 І примовляла, як могла:
 — Важка робота,—
 Та все збороть мені охота,—
 Важка робота!

Казали всі, що роботяга
 Й митець він в ремеслі своїм,
 Але ж як видудлить він браги,
 Йде в бій з хазяїном лихим.
 Мадлена просить, і востаннє
 Її вдоволено прохання.
 На фабрику вертає Клод...
 Вона ж співа серед турбот:
 — Важка робота,—
 Та все збороть мені охота,—
 Важка робота!

Та ось надходить день оплати,
 І знов змагатись треба їй.

Не буде більш вона мовчати,
 Мадлена витримає бій.
 На цей раз каса вже закрита,—
 Квартиру треба оплатити.
 Клод поступивсь, погодивсь він.
 Мадлена каже навздогін:
 — Важка робота,—
 Та все здолать мені охота,—
 Важка робота!

Щоб повечерять у мансарді,
 Вона до булочника йде,
 Бере харчі під сміх і жарти,
 Рахунки всім боргам веде.
 Вона купує для подружжя,—
 І Клод розчулений цим дуже,—
 Новеньку куртку й капелюх.
 І чути сміх її навкруг:
 — Важка робота,—
 Та все здолать мені охота,—
 Важка робота!

Та ось її в тяжкій дорозі
 Хвороба в постіль покладе,
 Й нещасна жінка у тривозі
 Свого кінця в лікарні жде.
 — Я все робитиму охоче,—
 Вдивляючись в дитячі очі,
 Мадлена каже. — Хочу жить!
 Так мій обов'язок велить.
 Важка робота,—
 Та все збороть мені охота,—
 Важка робота!

* * *

Оточили вони беззахисних людей,
 Наче зграя страшна серед темних ночей...
 Дика й люта була їх жахлива розправа!
 Не зникає з очей ця картина кривава!
 Безпощадна різня тої хвилі була...

Ні один не пішов... Купа трупів росла...
На нещастя сім'ї тут батьків убивають!
На кривавім мосту їх безжалісно стріляють...
Ні, повік не забути нам ганебних катів,
Продірявлених тіл і прокляття без слів!
Зойки, слізози і кров... і калюжа червона...
Жінка бачила тут,— о скорбота бездонна! —
Її мужа тягли... Дайте волю слізам!
Треба, діти, про них вічно згадувати вам...

ШАРЛЬ-ОГЮСТЕН СЕНТ-БЕВ

CHARLES-AUGUSTIN SAINTE-BEUVE

1804—1869

Відомий літературний критик і поет-романтик Шарль-Огюстен Сент-Бев вперше висловив своє літературне кредо в 1829 р. в книжці літературно-критичних фрагментів під назвою «Думки Жозефа Делорма», в якій виступив проти «космічної» лірики реакційного романтизму. У збірці «Вірші Жозефа Делорма», що вийшла того ж року, він, відповідно до своїх теоретичних висловлювань, оспіував звичайне буденне життя. Романтично-бунарськими настроями пройнята його збірка «Втіха» (1830). Учасник літературного гуртка романтиків «Сенакль», очолюваного Віктором Гюго, він якийсь час був активним прибічником французького прогресивного романтизму. Згодом відійшов від позицій передових романтиків, ставши критиком суб'єктивістсько-естетського стилю. Сент-Бев у своїх літературознавчих працях привернув увагу до визначних поетів середньовіччя, як от Ронсар, Матюрен Реньє та ін.

СОНЕТ

Наслідування Вордсворту

Сонета не плямуй, о критику лихий!
 Він чарував колись великого Шекспіра,
 Зітхала тужно ним Петрарки ніжна ліра,
 Ним серце лікував закутий Тасс сумний.

Камоенс зменшив ним вигнання час тяжкий,
 Коли співав любов, і гинула зневіра;
 Він Данте хвилював, як той ішов на звіра,
 І міртами його вінчав вінок рясний.

Ним Спенсер оживляв своє зачарування,
 Коли в сонетах він спиняв свої зітхання;
 Ним збуджував Мільтон погаслий серця жар.

Я хочу відродити у нас сонета строї.
 Привіз їх Дю Белле з Флоренції старої,
 І безліч проспівав їх рідний наш Ронсар.

ЖЕРАР ДЕ НЕРВАЛЬ

GÉRARD DE NERVAL

1808—1855

Жерар де Нерваль пройшов складний літературний шлях. Захопившись поезією ще на шкільній лаві, він спершу випускав поетичні збірки, виразно пройняті класицистськими традиціями («Національні елегії», «Політичні сатири»). Та скоро став палким прихильником Віктора Гюго і вже виступав як завзятий апологет романтизму. Романтичну богему того часу оспівав у посмертно виданій збірці «Галантна богема» (1856). Бувши в той час на прогресивних політичних позиціях, Жерар де Нерваль привітав Липневу революцію 1830 р. одою «Народ», в якій закликав народи скинути з себе рабські кайдани гнобителів. Пізніш багато подорожував і видав кілька книжок яскравих нарисів-вражень від своїх мандрів («Подорож на Схід», «Сцени східного життя»).

Згодом в умовах буржуазної реакції Жерар де Нерваль відійшов від прогресивних поглядів і захопився теософією й містицизмом. Унаслідок гострої духовної кризи він в 1855 р. кінчив життя самогубством. Останнім, знайденим серед його паперів рукописом була книга «Мрія і життя», в якій відбилися противенства між юнацькими романтичними мріями поета і похмурою прозайчною дійсністю Другої імперії.

Жерар де Нерваль у своїй творчості надзвичайно різноманітний,— він писав вірші, новели, драми, нариси, статті. До того ж це талановитий перекладач,— йому належить майстерний переклад «Фауста» В. Гете.

ФАНТАЗІЯ

Є спів старий,— за нього я віддам
 І Вебера, і Моцарта, ѹ Россіні!
 Чарує він у мрійній самотині
 Принадами своїми душі нам.

Його почую я,— і на століття
 Молодшим і чуйнішим я стаю.
 То вік Луї... І жовкне верховіття
 Під променем надвечір у гаю.

Ось дивний замок з вікнами стрункими,
 Що пурпуром на заході горять;
 Столітній парк з струмками гомінкими,
 Що по камінню ніжно дзюркотять.

І біла жінка з чорними очима,
 У старовиннім строї край вікна...
 Здається, я дорогами земними
 Колись стрічав її! — і знов вона.

СЕРЕД ЛІСІВ

Весною пташка родиться й співає,—
 Який веселий гомін голосів!..
 Простий і чистий, він серця вражає
 Пташиним щебетом — серед лісів!

Гніздо шукає пташка серед літа,
 Вся пройнята найкращим з почуттів.
 Яке приємне, сповнене привіту,
 Гніздечко пташенят — серед лісів!

Та тільки осінь настає журлива,—
 Змовкає пташка... в млі холодних днів.
 Гай-гай! Яка повинна бути щаслива
 Пташина смерть проста — серед лісів.

АЛЬФРЕД ДЕ МЮССЕ

ALFRED DE MUSSET

1810 — 1857

Видатний французький письменник Альфред де Мюссе виявив себе як оригінальний і яскравий поет-романтик уже в своїй першій збірці віршів і поем «Іспанські та італійські казки». На появу нового цікавого поета звернув увагу О. С. Пушкін. «Італійські та іспанські казки,— писав він,— відзначаються... жвавістю надзвичайною». Ще в юнацькі роки Мюссе був членом романтичного гуртка «Сенакль», на чолі якого стояв Гюго, але займав у ньому незалежну позицію. В цей час в окремих творах він торкається соціальних питань. У поемі «Уста і чаша» Мюссе дає образ романтичного бунтаря і богоборця, але типового індивідуаліста. У сатиричній поемі-памфлєті «Закон про пресу» викриває тогочасний режим цензурного терору. Відомий він і як автор цікавого ліричного циклу «Ночей», своєрідних філософських поем-роздумів, а також байронічної поеми «Ролла». Виступав Мюссе і як драматург романтичного стилю. Деякі з його п'ес і досі ставляться на сцені, як от «Лорензаччо», «З коханням не жартують» та ін. Написав також кілька психологічних новел. Особливе значення має його опублікований в 1836 р. відомий роман «Сповідь сина віку», в якому поданий типовий образ молодої людини того часу. В історії французького романтизму літературна творчість Альфреда де Мюссе була значним і яскравим явищем. Українською мовою окремі твори Мюссе перекладали В. Щурат і М. Рильський.

ЖУРБА

Зникла молодість і сила,
Втратив я життя і сміх.
Де снага чуттів моїх,
Що мій геній розбудила?

Я шукав шляхів своїх
І здіймав до Правди крила.
Згодом нехіть отруїла —
Я не знаю більше втіх.

Вічна істина несхібна!
Тільки часто непотрібна
Правда деяким умам.

Що сказати ції хвилини?
Тут лишається єдине —
Лиш заплакать гірко нам.

КВІТЦІ

Напівжива, напівзів'яла,
Які ховаєш згадки ти?
Скажи мені, звідкіль попала
Ти, квітко дорога, сюди?

В листі з печаткою міцною
Пройшла багато ти шляхів.
Якою ніжною рукою
Була ти зірвана з кущів?

Ти тільки травка нечутлива,
Що вмерла без думок страшних?
Чи пломінке чуття манливе
Таїш у грудях ти своїх?

Невинність таємнича мріє
У ніжно-білих пелюстках.
Але й нев'януча надія
В твоїх зелених ще листках.

Які таїш для мене вісті?
Та ти не звикла говорити.
Твої слова — листки барвисті.
Твій запах спогадом п'янить.

Невже не скажеш ти нічого,
Таємний посланець легкий?
Спочинь на серденьку з дороги.
Я розумію голос твій.

Я знаю добре руку ніжну,
Що кволим пальчиком своїм
Рясний твій вінчик білосніжний
Зв'язала вузликом тугим.

Мене вона чарує й нині.
Та не знайшов би й Праксітель
Для ручки ніжної богині
Подібну чарівну модель!

Вона прекрасна, мов лілея,
Мов сон ранкової доби.
І хто оволодіє нею,
Відкриє в ній лише скарби.

Але вона така сувора.
Коли б її не розгнівити!
Ні слова, квітко яснозора.
Лиш будем мріяти і снить.

ЕКСПРОМТ

(Відповідь на питання: «Що таке поезія?»)

Ловити спомини й думки низати;
На золотій осі мистецьки їх тримати
І непорушно сяйво їх спинить;
Увічнити, мов мрію, кожну мить;

Любити добро й красу, шукать їх згоди;
 Відчути у серці чари всі природи;
 Співати, сміятись, плакати без вагань;
 З усмішки, з слова, з погляду, з зітхань
 Створить нетлінний витвір за хвилину,
 Сльозу перетворить в перлину,—
 Ось де поетове мистецьке відчуття,
 Його душа, покликання, його життя.

СЕНТ-БЕВУ

Ти добре, друже мій, сказав, що здавна в світі
 Бує ніжний цвіт на життєвих шляхах,
 Та скоро в'яне він безжально у серцях.
 «У багатьох людей душа буває в цвіті,
 Але, на жаль, поет вмирає молодим».
 Ти добре був сказав, та я не згоден з тим,

Бо забуваєш ти, коли ти так гадаєш,
 Що на кінці пера родивсь у тебе спів,
 Що знов заговорив ти мовою богів.
 Читаю я тебе,— ти славну Музу маєш.
 І ти запам'ятай,— щодня існує в нас,
 В живій душі поет,— він юний повсякчас!

ДО ЧИТАЧІВ
МОІХ ВІРШОВАНИХ РЯДКІВ

В цій книзі вся юність чудова,
 Де стільки негаданих мрій.
 Хоч щира була тут розмова,
 Змінив би я дещо у ній.

Постійна у світі обнова,
 Мина все в путі життєвій.
 Летіть же по стежці земній,
 Зернини крилатого слова!

Читачу мій, хто ти не є,
Візьми їх у серце своє,
Душі поривання невинне.

Том перший — це ніжне дитя,
Том другий — юнацьке життя,
Де зріє вже образ людини.

ЛУІЗА КОЛЕ

LOUISE COLET

1810 — 1876

Луїза Коле виросла на півдні Франції і тому першу збірку поезій, яка вийшла в 1835 р., назвала «Квітка півдня». Пізніше видала ряд інших збірок у романтичному стилі, як от «Що на серці в жінки» і «Про що мріє коханий», і за деякі з них удостоєна нагороди Французької Академії. Якийсь час літературний салон Луїзи Коле був осередком поетів-романтиків, і її навіть прозвали «музою» або «богинею романтиків». Відомі її літературні зв'язки з Альфредом де Мюссе і Гюставом Флобером, який в листуванні з нею ділився своїми творчими задумами.

ВЕСНА

Ясний вечірній час! Міцне повітря чисте!
 І місяць із небес сміється в далині.
 Каштани і бузок, що квітнуть навесні,
 Звели свої гілки в мое вікно тінисте.

В цім затишнім садку муревища міцні,
 І запахом п'янять квітки сяйні, барвиsti,
 Пташки співають тут, дзвiнкi і голосистi.
 Природо, подих твiй вiдбився у менi!

Ти повна свiтлих сил, в менi огонь палає.
 Шукають руки рук, душа душi шукає!
 І на балконi цiм, де видно все згорi,

До нього рвуся я. Ось вiн! Я вся горiння.
 Нi, вiн далеко десь,— навколо ж безгомiння.
 Спалахує сльоза вечiрньої пори.

НА БЕРЕЗI МОРЯ

Спiшу до скель твоїх, де голос чуть манливий,
 Що надає менi бентежних сил мiцних.
 То ти спокiйно сниш, то гомiн твiй бурхливий,
 Безмежжя хвиль морських!

О, я люблю тебе, величне й буйне море,
 Що вабиш рибакiв і кораблi женеш!
 То мов сумуеш ти, то ти стаеш суворе,
 То нiби над людьми глузуеш ти без меж.

Ми тягнемось до вас, пidstупнi й вiльнi хвилi!
 І часом вабить так ваш плюскiт гомiнкий,
 Що душi стомленi хотiли б у безсиллi
 Пiрнути у вир страшний.

Здіймайтесь до тих, що сповнені скорботи!
Вкривайте чола їх, торкайтесь ніг блідих!
У білу піну їх ховайте в час негоди,
Ридайте на весь світ, коли не стане їх.

ТЕОФІЛЬ ГОТЬЄ

THEOPHILE GAUTIER

1811 — 1872

Теофіль Готье був яскравим представником і апологетом французького романтизму. У своїх теоретичних виступах, особливо в збірці статей «Нове мистецтво», Готье виголосив реакційне гасло «мистецтво для мистецтва», яке стало основою теоретичних положень естетської групи парнасців, основоположником якої разом з Леконтом де Лілем він був. Перша його лірична збірка «Поезії» відзначалася антифеодальним і життєлюбним характером, але в своїх подальших творах поет постійно підкреслював байдужість до соціальних питань. У відомій поетичній збірці «Емалі і камеї» він виявив себе визначним майстром вірша, віртуозом поетичного слова. Але в цій збірці яскраво відбилися естетські формалістичні погляди поета, особливо чітко висловлені у програмному вірші «Мистецтво». Ці реакційні принципи визначились і в його романах «Мадемуазель де Мопен» і «Капітан Фракас», а також у стилізаторських новелах. Відомий він і як автор критичних та літературознавчих праць (книги «Гротески», «Історія романтизму»). Готье багато подорожував і залишив описи своїх мандрівок, зокрема «Подорож до Росії». Нібито байдужий до соціальних проблем, естет скептик Готье під час Паризької комуни займав консервативні позиції. Окремі твори Готье українською мовою перекладали П. Грабовський і В. Щурат.

АЛМАЗ СЕРЦЯ

Коханець кожен від коханки
 Та йті у серці чи в столі
 Якийсь дарунок, мов останки
 Надій чи смутку на землі.

Один весь у любовній мрії,
 Щоб довше їх чуття жило,
 Взяв пасмо кіс, яке лисніє,
 Мов синє сойчине крило.

Другий одрізав кучер ніжний,
 Що їй на білу шию впав,
 Мов шовк, хвилястий і розкішний,
 Що срібним коконом звисав.

А третій в скриньці десь ховає,
 В труні для спогадів своїх,
 Ту рукавичку, що не знає
 Ніжніших ручок нічіх.

Той пармські береже фіалки
 В саше, оздобленім гербом,
 Які він цілував так палко,—
 Тепер цей дар здається сном.

Цей черевичок обіймає,
 Загублений у млі нічній;
 А той зітхання зберігає
 У давній масці кружевній.

Не маю я ні рукавичок,
 Ні кучерів, ані квіток,
 Та бережу слізу я з вічок,
 Що впала на оцей листок.

То ніжна крапелька росиста,
 Мов сяйво в небі голубім,
 То вічний скарб, перлина чиста,
 Що тане у чутті моїм!

Мов дорогі скарби Офіра,
 Ця пляма сяє тут мені,
 Алмазом ставши із сапфира
 На паперовій білизні.

Сльоза оця, дари дівочі,
 Упала на мій вірш тоді,
 Коли на нім спинились очі,
 Що ще не плакали в житті!

МАНСАРДА

Під черепицею, де сонно
 Чатує кіт на горобців,
 Спостерігаю я з балкона
 Мансарду давнішніх часів.

Коли б хотів я прикрашати
 Фальшивим домислом своїм,—
 Я б міг вікно її прибрati
 Витким горошком запашним

І показать дівча вродливе,
 Що перед дзеркальцем стоїть,
 Яке лише може жартівливо
 Куточек ока там відбить.

Чи у сорочці піврозкритій,
 В недбалій зачісці Марго,
 Що хоче з кухлика полити
 Квітучий сад горшка свого.

Чи зовсім юного поета,
 Що силабічним снить рядком,
 Вдивляючись у силуети
 Монмартра із його млином.

Але мансарда ця не казка,
 І не росте горошок там,
 І на вікні стара замазка
 Потроху сиплеться із рам,

І для гризетки та артиста,
Для юнака і для вдівця
Тепер мансарда вже нечиста.
Її лиш любить пісня ця.

Колись під дах, де у затишку
Приємно кралю цілувати,
Амур приходив,— щоб на ліжку
З Сусанною порозмовлять.

Та щоб відчути радість світу,
Потрібне золото й кришталь,
І хвилі шовку, й оксамиту,
І ліжка від Монбро, на жаль.

Пішла з мансарди якось рано
Марго на вулицю Бреда,—
І вже утриманку Сусанну
Більш не чарує резеда.

Вже не приваблює поета
Ловити рим легкі рої.
Він пише огляд для газети
І зрадив небеса свої.

І у вікно лише виглядає
Старої бабки профіль злий,
Що житія святих читає
І нитку в'є в руці своїй.

КАРМЕН

Кармен худа,— лице гітани
Хтось її коричневим підвів;
І чорні коси, й тіло тъмяне,—
Мов сатана у пеклі грів.

Жінки гадають, що потвора,
Та в чоловіків розум свій.
Архієпіскоп із собора
Відправив месу якось їй.

Рудаво-темне тім'я вкрило
 Кільце великих кіс тугих,
 Що обплітають пружне тіло,
 Коли вона розпустить їх.

Вона бліда,— але жагучий
 Манливий сміх, палкі уста;
 Багряний перець, цвіт палючий,—
 Від серця в неї жагота.

Усіх красунь перемагає
 Смуглява маврітанка вмить,
 І може полум'я безкрає
 І пересиченість збудить.

Її потворність чарівлива —
 Зернятко солі вод морських,
 Звідкіль і гола, і ваблива
 Венера вийшла з хвиль п'янких.

ГОЛУБИ

Біля горба, де звалище камінне,
 Чарівна пальма підвела чоло,
 Мов той султан, де птаство голубине
 Своє гніздо на час нічний звило.

Та кидають притулок голуб'ята
 В ранковий час, коли у далині
 У синім небі мають їх крилята,
 Немов якісь перлини неземні.

Моя душа — це дерево гіллясте,
 Куди з небес, мов голуби, летить
 Надвечір тихий зграйка мрій срібляста,
 Щоб випурхнуть світанком у блакить.

ОСТАННЄ БАЖАННЯ

Я вас люблю, і я щасливий,—
Хоч личить це в сімнадцять літ!
Ви в сяйві вся, а я весь сивий,
Я — мов зима, ви — пишний цвіт.

Уже мої вкривають скроні
Цвінтарні лінії сумні,
Що скоро у часи безсонні
Всю вкриють голову мені.

Мені вже сонце сяє нині
Прощальним променем своїм,
І на горбі у домовині
Я бачу свій останній дім.

Та якби ви подарувати
Змогли мені цілунок свій,
Тоді я ліг би спочивати
В труні спокійно в млі нічній!

ШАРЛЬ ЛЕКОНТ ДЕ ЛІЛЬ

CHARLES LECONTE DE LISLE

1818—1894

Шарль-Марі-Рене Леконт де Ліль вважається разом з Теофілем Готье основоположником парнаської групи поетів. Він пройшов довгий і складний життєвий і творчий шлях. Народився в сім'ї плантатора на острові Бурбон в Індійському океані. Там минуло і його дитинство. Уже в студентські роки Леконт де Ліль був прихильником республіканських і антиклерикальних поглядів. Він зблизився з фур'єристами і друкував в їхніх органах свої вірші і статті, в яких обстоював «право бідняка на труд, на життя і щастя». Брав активну участь у революції 1848 р. З його ініціативи було порушене питання про скасування рабства в колоніях. Але в останні роки Другої республіки Леконт де Ліль зневірився в революційному поліпшенні громадських відносин і замкнувся в «чистому мистецтві». Цим він хотів підкреслити свій пасивний опір буржуазній сучасності. Але по суті літературні позиції «мистецтва для мистецтва» відіграли реакційну роль, пропагуючи відхід від сучасності і громадський пессимізм.

Теоретичні основи нового напрямку, який протиставлявся романтичним і реалістичним тенденціям, були викладені в передмові до «Античних віршів» Леконта де Ліля, що вийшли в 1852 р., в збірнику статей «Нове мистецтво» і в книзі віршів «Емалі і камеї» Теофіля Готье. Спершу ця течія називалась «язичеською школою» або школою «чистого мистецтва», а з 1866 р., коли вийшов перший колективний збірник групи «Сучасний Парнас», учасники школи почали називатися парнасцями. Склад групи на різних етапах розвитку був неоднорідний,— до неї входили і типові парнасці (Банвіль, Дъєркс), і колишні романтики (Готье), і майбутні символісти (Верлен, Малларме), і поети з демократичними тенденціями (Менар). Леконт де Ліль намагався дотримуватися своїх теоретичних принципів в усіх книгах — «Античні поеми», «Варварські поеми», «Трагічні поеми» і «Останні поеми». Але не завжди був послідовний і особливо в останніх збірках в окремих творах помітні антибуржуазні бунтарські настрої. Під кінець життя поет всупереч своїм теоретичним настановам опублікував кілька публіцистичних книг

з гострим політичним змістом — антирелігійний памфлет «Популярна історія християнства», «Народний республіканський катехізис», в яких обстоював демократичні свободи. Леконт де Ліль відомий також як автор трагедій у віршах «Еріннії» і «Аполлоніда» і перекладач античних авторів. Деякі твори Леконта де Ліля перекладали українською мовою П. Грабовський і В. Щурат.

СЛОНИ

Червона пустка тут, немов морська рівнина,
 Під сонцем миготить, завмерла на віки.
 У хвилях мовчазних застигли тут піски,
 Закривши мідний гроб, де криється людина.

Ні звука, ні життя. Забувши спрагу й лютъ,
 Схovalись леви десь у затишку печери.
 Біля високих пальм, де люблять жити пантери,
 Із голубих джерел жирафи воду п'ють.

Не пролітає тут пори такої птиця,
 Де сонце золоте кружляє споконвік.
 Лиш інодіboa свій лускуватий бік
 У сні поворухне, і шкіра заіскриться.

Такий пустельний світ під небом осяйним!
 Ale, поки все спить в самотньому безсиллі,
 Слони у рідний край, повільні та похилі,
 Через пісок ідуть своїм гуртом важким.

Немов громаддя скель під смugoю ясною,
 Lіниво йдуть вони й здіймають пилюгу
 I, щоб не збитись їм з далекого шляху,
 Руйнують межі дюн масивною стопою.

Веде найстарший їх. Такий дебелий він,—
 Мов стовбур дерева, поритого й старого.
 A голова — мов схил із урвища гірського,
 I висне аркою могутній спини згин.

Не поспішаючи й не стишуочи кроку,
 Запилених слонів веде він до мети;
 I зразу ж по слідах гіантської ходи
 Лишають борозну мандрівники глибоку.

Між іклів хоботи. Звисають вуха їх.
 Закривши очі, йдуть, і черево у піні
 Парує від жари у тихім безгомінні.
 Дзижчить над ними рій якихсь комах їдких.

Та що спекота їм, і зле кусочче жало,
 І сонце дошкульне, що палить ці краї?
 Слони замріялись про пальмові гаї,
 Про край покинутий, де плем'я їх зростало.

Вони пригадують прудку ріку між гір,
 Де плавають кругом страшні гіпопотами,
 Куди спускалися й вони очеретами
 Напитися води під сяйвом вічних зір.

Слони ідуть вперед поважно і поволі,
 Мов чорна рисочка, лисніють у пісках.
 І ось пустеля знов у непорушних снах,
 Коли зникає слід слонів на видноколі.

ОГНЕННА ЖЕРТВА

З часу, як істину нову шукає світ,
 Минуло тисяча шістсот сімнадцять літ.
 У місті спека скрізь. Під брамою святою
 Хвилюється юрба, не має супокою.
 Усюди дзвони чуть і гомін голосів,
 Неначе море те — потік людських голів.
 Немов у золоті дахи і хвилі пінні,
 І сонце містові сміється з далечіні,
 За мур обителі старої загляда,
 І усміх кидає на поручні моста,
 Блищить серед зубців замшіліх веж суворих,
 Де вибухав не раз вогонь повстань, мов порох.
 І голоси гучні, мов сплеск весняних рік,
 І площу, й вулицю, й заулок, і тупик,
 Зливаючись, своїм дзюрчанням заливають,
 І руки в рухові, й рамена натискають.
 Всі в білому ченці: стари і молоді,
 І гладко вибріті, і в довгій бороді,
 Тонзури, лисини, шлики і капюшони,
 На огорях баских зневажливі барони,
 Попони, вишиті девізами гербів,
 І відьми престарі, з огризками зубів...
 І дами пещені на кріслах і в ридванах,
 Рожевих ряд мішан у брижах білотканих,
 І бліск очей хмільних, і винний аромат
 Від п'яних гайдуків і від простих солдат.

І блазні, і старці, й повії, і бездомні,
 І канти, і пісні, і жарти безсоромні,—
 І всі ці люди тут,— щоб бачить їм усім,
 Як спалять у вогні еретика живим.
 А з вогнища уже, прип'ятир ланцюгами
 До вбитого стовпа, з закутими руками,
 На море дивиться суворий еретик,
 І смутком неземним його повитий лик.
 Недолюдків бридких він бачить край багаття
 І чує гомін їх, і гімни, і прокляття.
 Надівши на чоло собі чудні вінці,
 До нього рушили попарно злі ченці,—
 Уста їх шлють хулу, під зойк їх навіжений,
 В безумстві руки їх бичують світливий геній,
 Із заздрісних очей струмує темна хіть,—
 Пожерти б їм його, а не в оgnі спалити!
 І соромно за них прикованому стало...
 Та ось зайнявсь огонь, багаття затріщало,
 І пурпурний язик до ніг його припав,
 І вже змією він по пояс обійняв,
 І здулись опухи, і луснули зі свистом,
 Неначе бризнув хтось якимсь плодом сочistим.
 Та як вогонь йому під серце підступав,
 «О боже, боже мій!» — у муці він сказав.
 І з площині, наче звір, гукнув чернець пихатий:
 «Що, гемонська душа, відступнику проклятий!
 Про бога ти згадав, та вже не помогти.
 Як тут не зжаришся — згориш у пеклі ти!»
 І гордий еретик, затамувавши муки,
 Із страдницьким лицем від лютої розпуки,
 Яке киплячий піт, мов приском, обпалив,
 На виродкові злім свій погляд зупинив
 І мов бичем стъобнув у пику він падлюці:
 «Пустий це вигук був, як зойкнув я у муці!»
 Страшний вогонь спинив слова його. Та гнів
 Ще довго й між кісток, мов смерч той, пломенів.

ПІСНЯ ПРЯДКИ

О прядко ти моя, о біле веретено,
 Люблю я більше вас, ніж золото й срібло!
 Ви даєте мені і масло, й хліб щоденно,
 І ліжко, і постіль, і одяг, і тепло.

Люблю я більше вас, ніж золото й срібло,
О прядко ти моя, о біле веретено!

О прядко ти моя, о біле веретено,
Ви зранку, мов пташки, співаете мені,—
І в спеку, і в мороз, коли мете шалено,
З куделі вовну я пряду в самотині.
Ви зранку, мов пташки, співаете мені,
О прядко ти моя, о біле веретено!

О прядко ти моя, о біле веретено,
Це ви готуєте могильний саван мій,—
Бо скоро прийде час, і я зігнусь страшенно
І ляжу у труні у день останній свій.
Це ви готуєте могильний саван мій,
О прядко ти моя, о біле веретено!

ОСТАННІЙ СПОГАД

Подоланий, я вмер. Не бачачи нічого,
З очима зблаклими лечу я у пітьму,—
Повільно, наче біль, і важко, мов знемога.

Блідий і мовчазний, в задумливім диму
Спускаюсь я в цю мить, цієї йду години
У чорне небуття, у глибочінь німу.

Не почиваю більш. В якусь безодню лину.
Що наше є життя? Старий я чи юнак?
Любов і сонце! Вас навіки я покину.

Зникай, забута плоть! Лиш пустка у очах.
Надходить забуття, і вже свідомість тане.
А може, сон це? Її, я мертвий. Краще так.

Та звідки сяйво, крик і ці жахливі рани?
Колись я за старих-старих часів сконав.
О ніч! Ніч небуття... Все ясно, без омані:

Там... серце на шматки порвалось. Я згадав!

ШАРЛЬ БОДЛЕР

CHARLES BAUDELAIRE

1821 — 1867

Видатний французький поет Шарль Бодлер пройшов складний життєвий і літературний шлях. У своїх поетичних і публіцистичних творах Бодлер часто виступав проти буржуазного суспільства, правда, здебільшого з анархічно-дрібнобуржуазних позицій, і книга його віршів «Квіти зла» навіть була засуджена реакційним судом Другої імперії. Але в творчості Бодлера є кілька віршів і публіцистичних виступів, написаних під час глибокої депресії поета, в яких відбилась реакційна естетизація потворного і хворобливий культ підсвідомого, і ця негативна частина його творчості стала основою теоретичних положень декадентства.

В юнацькі роки Бодлер спершу працював педагогом на одному з островів в Індійському океані, але скоро відмовився від будь-якої службової кар'єри і цілком присвятив себе непевній професії журналіста і літератора. Шарль Бодлер брав активну участь у червневому повстанні 1848 р. і навіть виступав на барикадах разом з П'єром Дюпоном. До книги революційних віршів цього поета він пізніше написав передмову, в якій виступив проти теорії «мистецтва для мистецтва», як і в статті «Язичеська школа», спрямованій проти реакційних романтиків і парнаської групи поетів. Тоді він мав намір видати книгу віршів під назвою «Кола пекла», за очевидною аналогією з поемою Данте. Частина творів мала бути присвячена «бунтарським» поемам, скерованим проти тогочасної соціальної дійсності. Але Бодлер змушений був видати книгу тільки в 1857 р. під назвою «Квіти зла» і в досить зміненому вигляді. В значній своїй частині збірка спрямована проти «кошмару буржуазного життя». Реакційний уряд організував судовий процес проти неї. «Квіти зла» були заборонені за «антиморальність», і тільки в 1946 р. з ініціативи французьких комуністів цей ганебний присуд був скасований. Проте в книзі Бодлера поруч з соціальними циклами «Паризькі картини» і «Бунт», куди входила поема «Авель і Каїн», вміщено ряд естетських віршів, як от «Краса» і «Відповідності», що послужили підставою для буржуазного літературознавства вважати його предтечею декадентства. Окрім теоретичні виступи

Бодлера зміцнюють його реакційні естетські позиції. Проте процес над його книгою, збільшення громадської опозиції і пожвавлення робітничого руху знов посилюють критичне ставлення Бодлера до буржуазної культури. В ряді своїх художніх і публіцистичних творів, як от «Вірші в прозі», «Нариси про французьких карикатуристів», «Мое оголене серце», він знову виступає з антибуржуазних, правда, бунтарсько-анархічних позицій. Під кінець життя Бодлер мав намір виступити з гострим викривальним памфлетом, скерованим проти буржуазної дійсності. Але несподівана смерть після тяжкого паралічу в 1867 р. урвала тривожне життя поета-бунтаря. Окремі твори Бодлера українською мовою перекладали П. Грабовський, В. Щурат, П. Филипович та ін.

АЛЬБАТРОС

Щоб їм розважитись, веселій гурт матросів
 Серед нестремних вод розбурханих морів
 Безпечно ловить птиць, величних альбатросів,
 Що люблять пролітати слідами кораблів.

На палубу несуть ясних висот владику.
 І сумно тягне він приборкане крило,
 Що втратило свою колишню міць велику,
 Мов серед буйних вод поламане весло.

Мандрівник зборканий знесилено ступає!
 Плавець повітряний незgrabний і смішний!
 Той тютюновий дим у дзьоб йому пускає,
 А цей, дратуючи, кульгає, мов кривий.

Поет подібний теж до владаря блакиті,
 Що серед хмар летить, мов блискавка в імлі.
 Але, мов у тюрмі, в юрбі несамовитій
 Він крила велетня волочить по землі.

ВЕСЕЛИЙ МРЕЦЬ

У цій землі сирій, де гниль і гробаки,
 Хотів би вирити могилу я простору,
 Де любо простягти свої старі кістки,
 У забутті пірнуть у прірву неозору.

Геть заповіти всі, надгробки і вінки!
 Ніж у знесиленні ронять сльозу прозору,
 Я краще вороння покличу на гробки,—
 Нехай на кістяку терзають плоть сувору.

О чорна гадь-черва без вух і без очей,
 До вас веселій мрець спішить у млі ночей!
 Синове гнилизни, філософи похмурі,

Плазуйте через труп без співчувань-жалів
 І лиш мені скажіть,— які ще є тортури
 Для тіла без душі й мерця серед мерців?

СПЛІН

Цей лютий час, загин всього живого,
 Лиш холод злий несе на хвилях нам,
 Всім жителям кладовища міського,
 І смерть несе туманим берегам.

Мій кіт, шукаючи кутка сухого,
 Ліг на порозі і мурличе там.
 Душа поета жде кінця сумного,
 Печальний голос — мов неспокій сам.

Дрова промокли і шиплять гундосо,
 Годинник вторить вітру стоголосо,
 А сповнені життя й отрути знов,

Мов привид водянистий нездоровий,
 Винова краля і валет червовий
 Розказують зловіщо про любов.

СУТИНКИ СВІТАНКУ

В казармених дворах зорю вже засурмили.
 Ранковий вітер дме у ліхтарі щосили.

Це час, коли снують рої манливих мрій
 Край ліжок юнаків, отруйний ллють напій,
 Коли у лампі гніт, мов око те криваве,
 Ще плями кидає на світло дня яскраве,
 Коли душа людська змагається в бою
 Ще з тілом,— лампа й день,— за чистоту свою.
 Це час, коли усе манливе перед нами,
 Немов лице в сльозах, що стигне під вітрами,
 Коли не час писатъ, не час жінок любить.

Уже над крівлями ранковий дим стоїть.
 Але повії сплять, і губи їх розкриті,
 Й повіки їх тяжкі, утомою повиті.
 Вже бідняків жінки йдуть до печей своїх,
 Щоб там огонь роздуть, і виснуть груди їх.
 Це час, коли завжди від холоду і муки
 Ще більше корчиться роділля, звівши руки,
 А півня спів глухий, що лине крізь туман,—
 Мов той одчайний зойк, як ллється кров із ран.
 Густа вогка імла будівлі огортає,
 В лікарні хворий десь у затишку вмирає,
 Під гикання сумне останній чути хрип.
 Гульвіса ледве йде і падає, мов сніп.
 Над Сеною зоря рожево-зеленава
 Поволі вже встає, зникає ніч імлава,
 І сонний ще Париж, що гаять час не звик,
 Знов інструмент бере, невтомний трудівник.

АВЕЛЬ І КАІН

I

Рід Авеля, їж, пий та висипайся,—
 Бог із небес всміхається тобі.

Рід Каїна, у бруді вік копайся
 І помирай в нещасті та ганьбі.

Рід Авеля, огні жертовні в небо
 Пливуть смиренно від твоїх овець.

Рід Каїна, безмежні муки в тебе.
 Коли ж їм буде зрештою кінець?

Рід Авеля, твої врожайні ниви,
 І череда годована лежить.

Рід Каїна, твій шлунок хоробливий
 Від голоду, мов пес старий, гарчить.

Рід Авеля, під дахом вигрівайся
 Перед родинним огнищем своїм.

Рід Каїна, від холоду згинайся,
Тремти під небом в одягу лихім.

Рід Авеля, кохайся і плодися!
Щоб спадкоємців більш було твоїх.

Рід Каїна, кохать не смій,— дивися,
Буть стриманим у почуттях своїх.

Рід Авеля, ти наче та блошиця,
Що об'їдала листя у гаях.

Рід Каїна, ти, мов бездомна птиця,
Тиняєшся з сім'єю по шляхах.

II

Але, рід Авеля, ти дуже скоро
Угноїш власним падлом нам поля!

Рід Каїна, твоє минає горе,—
Вже досить потом зрошеня земля.

Рід Авеля, гряде ганьба для тебе:
Надходить час тебе перемогти!

Рід Каїна,— мерщій сягай до неба,
І бога звідти скинь на землю ти!

АНРІ МЮРЖЕ

HENRI MURGER

1822 — 1861

Анрі Мюрже спершу виступав як поет-пісняр, часом виконуючи свої твори з естради. Пізніше зарекомендував себе як самобутній прозаїк, давши ряд реалістичних, але сентиментальних творів з життя добре відомої йому богеми («Латинська країна», «Сцени з життя молоді» та ін.). Особливо відомий він своїми «Сценами з життя богеми» (1847—1849), що лягли в основу лібретто популярної опери «Богема».

БАЛАДА ВІДЧАЮ

— Хто стука в двері в цю годину?

— Я, відчини.— А звати як?

Ніколи ще в мою хатину

Ніхто не стукав пізно так.

Як звуть тебе? — Я вічна слава,
В безсмертя я людей веду.

— Проходь, примаро величава!

— А я притулок тут знайду!

З'єднались юність і кохання,
Дві нерозлучниці, в мені.

— Іди собі, їх поривання

Нас ваблять тільки навесні.

— А я поезія, що в світі
Скрізь гнана. Швидше відчини!

— Забув я всі пісні в цій міті.

Мені незнані більш вони.

— Багатство я, шановне всюди,
І золото у мене є.

Коханку можу я вернути.

— Кохання ж не вернуть моє!

— Могутність я, і миттю зрушу
Я всі затвори.— Ні, дарма!

Чи можеш ти вернуть ту душу,

Якої в світі більш нема?

— Якішо не можеш відчинити
Всім іншим подорожнім ти,
Відкрий мені. Я смерть. Всі біди
РозвіяТЬ можу назавжди.

— Ввіходь до мене без вагання,
Усе чуже мені в житті.

Немає іншого бажання —

Лише померти в самоті.

Я ждав тебе, йду за тобою.
Куди позвеш, піду мерцій.
А пса облиш,— аби за мною
Він міг поплакатъ в млі нічній.

ТЕОДОР ДЕ БАНВІЛЬ

THÉODORE DE BANVILLE

1823 — 1891

Типовий представник поетів-парнасців Теодор де Банвіль особливо захоплювався формалістичними шуканнями. В своїх «Акробатичних одах» (1857) і в «Нових акробатичних одах» (1869) він вдається до крайностів «мистецтва для мистецтва». І хоч свої виступи він, як і більшість парнасців, вважав певним протестом проти буржуазного середовища, яке, за висловом Банвіля, «найбільше в житті цінувало 5-франкову монету», все ж його поетичні твори часом були версифікаційними вправами в пошуках «чистого мистецтва». Він, до речі, залишив також досить популярний у свій час «Трактат про французьке віршування», який був своєрідною поетикою парнасців.

ТРИОЛЕТ

Був би я крилатим вітерцем,
 Я б завмер над вашими устами.
 Я б розкрив їх пелюстки тихцем,
 Був би я крилатим вітерцем.
 Я б упав на груди вам з нестями,
 Весь обпалений жагучими огнями.
 Був би я крилатим вітерцем,
 Я б завмер над вашими устами.

МОІЙ НЕНІ

Коли сестра і я серед узлісъ розлогих
 Здирали літки ніг об камінь раз у раз,
 Цілуочи в чоло, ти називала нас
 Причинними за те, що бродим по дорогах.

Як літній вітерець струмочки сліз вологих
 Двох діток хвилював, нещасних від образ,
 Притисши до грудей, ти гладила не раз
 Біляві голівки своїх малят убогих.

Щасливі ми були від потиску руки.
 І ти казала нам: «О любі діточки!
 Ось ви підростете, а я зроблюсь старою».

Біжать невпинні дні по життєвих шляхах.
 Та сяє молодість нам зіркою ясною
 І в усміху твоїм, і у твоїх очах.

ЛУІЗА АККЕРМАН

LOUISE ACKERMANN

1813—1890

Поетесою романтичного стилю була Луїза Аккерман. Вона тяжіла до філософської лірики. Найбільш відомі її збірки — «Елегії» і «Філософські вірші».

ВІД'ІЗД

Невже це справді так? Я іду з батьківщини —
О нездоланній сум! — з байдужим почуттям:
Ні любого лица, ні рідної людини,
Яку б я кинула з невтішним болем там.

Так від'їжджає той, хто у похмурім світі,
Знесилений від мук, замкнувсь у самоті,
Хто бачив тільки дні, густою млою вкриті,
Любов'ю не зігрівсь в страшнім своїм житті.

А я хотіла так на цій землі безмежній
Себе всю спопелить в любові неземній,
Душі своєї пал віддать душі бентежній
Без страху, без жалю, без скарги, без надій.

І хай здається вам, що збайдужіло нині
Все споглядаю я в дорозі життєвій,
Бо згинули навік надії в безгомінні,—
Поки живе душа, нестерпні муки їй!

ЛУІ БУЙЄ

LOUIS BOUILHET

1822 — 1869

Луї Буйє належав до парнаської групи поетів і найбільше виявив себе як ліричний співець природи. Він з юних літ був інтимним другом видатного французького письменника-реаліста Гюстава Флобера, і листування між ними, яке тривало протягом усього життя, являє чималий літературний інтерес.

ОСТАННЯ НІЧ

Вже лампа на столі лле сяйво по краплині,
 З останнім подихом огонь згасає мій.
 Без друга вірного і пса старого нині
 Я плачу в тишині, у самоті нічній.

Як гляну я назад, я бачу за собою
 Якусь примарну тінь колишніх мрій ясних,—
 Це свідок давніх літ, геть оповитих млою,
 Це привид світлих стріч, щасливих днів моїх.

Погасла мрія вже, її не оживити.
 Але мій гордий дух, хоч і зникає час,
 Виводить з небуття моого юнацтва миті,
 Немов отару ту, яку колись я пас.

Немов сумний струмок в пустельнім океані,
 Чи сном повитий труп в якісь страшній труні,
 Вже відчуваю я, як забуття в тумані
 Вкриває за життя мої бентежні дні.

О зла холодна ніч! О ніч моя тужлива!
 Моя рука тремтить на лоні огневім.
 «Хто стукає весь час у груди так жахливо?
 Страшних ударів цих не заглушить нічим.

Скажи, хто ти єси, о привид злій, безжалійний!
 Звідкіль цей біль страшний, що так у груди б'є?»
 І голос відповів, тривожний і печальний:
 «Не люблене ніким я серденько твоє!»

П'ЄР ДЮПОН

PIERRE DUPONT

1821 — 1870

Своєрідним представником французької демократичної поезії був поет-пісняр П'єр Дюпон. В молоді роки він працював ткачем. Тоді ж почав писати пісні. Першими творами Дюпона, що звернули увагу демократичного читача, були пісні із збірки «Селяни», в якій змальовано будні селянської праці. Але найширший відгомін мала його славнозвісна «Робітнича пісня», на яку звернув увагу і Карл Маркс, процитувавши її в «Капіталі». Це був один з найкращих творів революційної народної поезії 40-х років XIX ст. Популярною народною піснею був і вірш «Хліб», присвячений селянським голодним повстанням 1845—1846 років. Лютневу революцію 1848 р. Дюпон зустрів з ентузіазмом і пізніше був активним учасником червневого повстання паризького пролетаріату. Але в своїх поглядах він прихильник утопічних ідей, що й відбилося на окремих творах. Після перевороту Наполеона III Дюпона арештували, і йому загрожувало заслання, але за клоptанням друзів його звільнили. Під час реакції Дюпон не написав значних творів і помер напівзабутім, у зліднях. В історії французької літератури народна пісenna творчість Дюпона була яскравою сторінкою прогресивної демократичної поезії.

ХЛІБ

Коли стихає над полями,
Немов рої, млиновий гук,
І без мішків під вітряками
Пасеться кинутий віслюк,—
Виходить голод вовком диким,
Вгризається у кожен дім,
Нелюдським стогоном великим
Лунає скрізь грозовий грім.

Народ не кинеш у петельку,
Не віддаси до рук катів,
Коли мов розриває пельку
Голодних гомін: «Я не єв!»

Кістлявий голод поспішає
З села до міста з-за ріки.
Ніщо його не зупиняє —
Ні барабани, ні штики.
Він лине, сповнений зневаги,
Крізь дим і полум'я без меж,
І траурні підносить стяги
Він на шпилі високих веж.

Народ не кинеш у петельку,
Не віддаси до рук катів,
Коли мов розриває пельку
Голодних гомін: «Я не єв!»

Як з ним розправитись солдатам?
Скрізь ікли голоду міцні —
На фермі, в полі недожатім,
На кожній тощій борозні.
Коса і серп, лопата й вила...
І громадяни вже взяли
Рушниці в руки. І щосили
На сполох дзвони загули.

Народ не кинеш у петельку,
Не віддаси до рук катів,

Коли мов розриває пельку
Голодних вигук: «Я не єв!»

Що ж, арештуйте тих, що зброю
Взяли у руки — весь народ.
І всіх без допиту юрбою —
За карк і геть на ешафот!
Та хай перед людським потоком
Заграють відблиски ножів,
І краєм збуреним широким
Підійметься повстання гнів.

Народ не кинеш у петельку,
Не віддаси до рук катів,
Коли мов розриває пельку
Голодних вигук: «Я не єв!»

Насущний хліб для нас так само,
Як і повітря... Та затих
Дзвін кіс, і пусто над полями.
Лиш бога молим ми на них.
Та він нам дав всього доволі,
Для нас лиш створена земля
І сонячне тепло на волі,
Щоб всюди розцвіли поля.

Народ не кинеш у петельку,
Не віддаси до рук катів,
Коли мов розриває пельку
Голодних вигук: «Я не єв!»

Земля дичавіє роками,
Коли без догляду лежить.
Та забуяє край житами,
І буде нива всім родить.
І запанує мир з любов'ю,
Здобуті радісним трудом.
Суворий меч, залитий кров'ю,
Заміним вірним молотком.

Народ не кинеш у петельку,
Не віддаси до рук катів,
Коли мов розриває пельку
Голодних вигук: «Я не єв!»

Європу крають дипломати.
Що нам, горьованим, до них?

Народ їх змушений тримати
 На шиях і горбах своїх.
 Та океан ніщо не зборе,—
 Від бур ще дужче гнів окріп.
 Коли свобода землю зоре,
 Ми будем ситі, буде хліб.

Народ не кинеш у петельку,
 Не віддаси до рук катів,
 Коли мов розриває пельку
 Голодних гомін: «Я не єв!»

РОБІТНИЧА ПІСНЯ

На голос півня ми встаєм
 При лампі ранньої години,
 За хліб черствий у кузні гнем
 Ми над ковадлом вічно спини.
 Цими руками цілі дні
 Б'ємось ми з долею лихою,
 Та холод старості й вві сні
 Весь час жахає нас собою.

Єднаймось, друзі! Над столом,
 Щоб заглушити грім гармати,
 Пора нам келихи підняти,
 Гуртом
 Час випити за день розплати!

Не спочиваєм ми й доби
 Ні на землі, ані на морі,
 Звідкіль ми беремо скарби,
 Щоб з голоду не вмерти в горі:
 Метал, і жемчуг, і алмаз,
 Плоди садів і нив багатих.
 Овечки бідні, вовну з вас
 Стрижуть для багачів пихатих!

Що нам дає цей труд страшний,
 Який худі згинає спини?
 Куди тече наш піт гіркий?
 Не люди ми, а лиш машини!

Споруди наші вище хмар.
 Від праці стало щедре поле.
 Даєм ми мед,— та господар
 Безжалально убиває бджоли.

Хоч немовлят багатіїв
 Грудьми годує робітниця,
 Та їй ніхто із паничів
 Не хоче навіть уклонитися.
 Вельможі нас нещадно гнуть
 Під тягарем своїм суворим,
 І наші сестри продають
 Себе від голоду потворам.

В старім лахмітті, йдем ми спать
 У темні нори й під паркани,
 Де сови у пітьмі кричать
 Та злодії ночують п'яні.
 Але тече гаряча кров
 У нашім серці, в наших венах.
 Ми знаєм, як п'янить любов
 Весною серед трав зелених.

Коли з глибоких наших ран
 Священна ллється кров річками,
 Лютує на весь світ тиран,
 Весь час знущається над нами.
 Тож будьте, друзі, пильні всі
 І на роботі, і з війною,
 Ось-ось наш вітер у грозі
 Прорветися з силою новою!

Єднаймось, друзі! Над столом,
 Щоб заглушити грім гармати,
 Пора нам келихи підняти,
 Гуртом
 Час випити за день розплати!

ШАРЛЬ ЖІЛЛЬ

CHARLES GILLE

1820 — 1856

Поет-робітник Шарль Жілль був учасником червневого повстання 1848 року. Він був значним революційно-демократичним поетом, який оспівав народних повстанців у популярних піснях «Розплата», «Червневі могили» та ін. Особливо відома була його робітнича пісня «Рудокопи Ютцеля» з її бойовим приспівом «Ті, що споживають, хай і виробляють!». Життя народного поета Шарля Жілля закінчилось передчасно і трагічно,— змучений постійними переслідуваннями, він повішився, зайшовши перед тим попрощатись до свого друга революціонера Ежена Потье.

МРІЇ МОЛОДОЇ ДІВЧИНИ

Лети, мале дівчатко юне,
 Немов метелик, у поля,—
 Нехай дзвенять у серці луни,
 Хай юність душу звеселя!
 Дзвенить струмочок, мов зітхання,
 Щоб завтра мчать у берегах.
 Поки ще не прийшло кохання,
 Зривай волошки у житах!

Коли ідеш ти через гори,
 Де шлях прослався на Париж,
 Ти бачиш видиво прозоре,
 Рожеві замки з-за узвиш,
 І там у світлих мріях блудиш,
 Сниш про наряди на балах.
 Поки маркізою ти будеш,
 Зривай волошки у житах!

Помріємо... Ти у кареті
 Маєтком ідеш родовим,
 Затягнута в тугім корсеті,
 Сидиш з маркізом чарівним;
 А ввечері у пишнім залі
 Вельмож стрічаєш у стъожках.
 Поки ти будеш у Версалі,
 Зривай волошки у житах!

Твої здійсняться сни рожеві,
 Ти будеш при дворі сіять,
 Служить ти станеш королеві
 І будеш короля стрічати,—
 Йому до серця юнь невинна,
 Він скаже: «Я люблю...» О жах!
 Поки ти не його дружина,
 Зривай волошки у житах!

ЧЕРВНЕВІ МОГИЛИ

Тавруйте їх, плямуючи брехнею,—
Ганьбою вкрити пам'ять їх дарма!
Їх доля вбила кривдою своєю.
Шануєм ми борців... Та їх нема!

Ось їх слова: «Міцні гуртуймо сили!
Хай кулі свищуть, та вперед ходім!
Вчораши нас надії обдурили,
Нас душать злидні у житті страшнім.

Вперед ходім по вулицях пихатих!
Париже, встань! Гіганте, підведись!
І от пішли голодні на багатих,
В бою бідняк і багатій зійшлися.

Тебе вбивать, солдате, влада вчила.
Та в лютому ти бився за народ!
А нині знов твоя когорта сміла
Іде у бій, не знає перешкод.

Дарма стараєтесь, людці гидотні!
Ганьбити їх я не дозволю вам.
Були героями бійці народні
В червневі дні... Хвала повік бійцям!

Тавруйте їх, плямуючи брехнею,—
Ганьбою вкрити пам'ять їх дарма!
Їх доля вбила кривдою своєю.
Шануєм ми борців... Та їх нема!

Всі згинули... П'ять днів вони змагались.
І тут лягли. Знущавсь кривавий кат.
Всі згинули... І зойки їх здавались
Гучнішими від вигромів гармат!

Тремтіть, кати! Не жить вам у спокої!
Чекає вас жорстока боротьба.
І знов багаті тягнуться до зброї,
І за ножа береться знов юрба.

Ви заявили всім: вже бій скінчився,
Скрізь ллється кров повсталих по землі,
І нам народ тепер навік скорився...
Все це — брехня! Ви ще не королі!

Тиранам буржуазним на підмогу
Кат у мундирі без вагань іде.
Та їм несила побороть тривогу,
Бо впав король,— і генерал впаде!

Братів чимало у в'язниці згине,—
Але ростуть сини у світі цім,
І мрія в'язнів серця їх не кине,
Ще встануть месники на зміну їм.

Тавруйте їх, плямуючи брехнею,—
Ганьбою вкрити пам'ять їх дарма!
Вони подолані недолею своєю.
Шануєм ми борців... Та їх нема!

ШАРЛЬ ПОНСІ

CHARLES PONCY

1821—1891

Поет-робітник Шарль Понсі, який працював у Тулоні каменярем, своїми першими піснями звернув увагу Жорж Санд і П'єра Беранже, що підтримали його в поетичній творчості. Найбільше відомий Понсі своїми збірками «Морські вірші» і «Пісні всіх ремесел». Незважаючи на чималий вплив сен-сімоністських ідей, його пісенна творчість пройнята демократичними і соціалістичними мотивами. «Пильнуйте скрізь своїх священих прав, щоб злий тиран вас більш не утискав!» — такий лейтмотив пісень поета Шарля Понсі.

КОВАЛЬ

Біля ковадла все готове,
Пора до праці стать мені.
Ще сонце не зійшло ранкове,
У кузні вже горяТЬ огні.
Мій молоте, працюЙ невпинно,
Безжалъно по металу бий!
Хай голос твій залізний гучно лине
І славословить вільний труд людський!

Хоч піт обличчя заливає,
Та сила у руках міцна,
Що молотом залізо крає.
Мені утома не страшна!
Ці краплі поту мов перлини
На шкірі сяють шкарубкій.
Хай голос твій залізний гучно лине
І славословить вільний труд людський!

Нехай свій погляд знахабнілій
Від блузи верне багатій,
Але він заздрить силі смілій,
Веселій вдачі трудовій.
Найкращі у житті хвилини —
Святої праці час п'янкий.
Хай голос твій залізний гучно лине
І славословить вільний труд людський!

Я у своїй лихій оселі
Щасливіший від королів.
Трудівники завжди веселі,
І на устах веселий спів.
Бажання в мене лиш єдине —
Скувати добре плуг міцний.
Хай голос твій залізний гучно лине
І славословить вільний труд людський!

Хай кузня вся вогнями сяє!
І хоч у пеклі цім страшнім
Улітку жарко нам буває,
Та взимку добре буде всім.

Заради чорної хлібини,
Працюю в кузні я своїй.
Хай голос твій залізний гучно лине
І славословить вільний труд людський!

ГЮСТАВ НАДО

GUSTAVE NADAUD

1820 — 1893

Поет-пісняр Гюстав Надо належав до політично по-міркованої групи французьких шансонье. Вперше його пісні були опубліковані окремою збіркою в 1849 р. Пізніш вони не раз перевидавалися, доповнені в 1888 р. «Поетичними крихітками», а в 1889 р. «Новими піснями для читання й співу». Пісенні твори Гюстава Надо були досить популярними, і він не раз очолював товариство піснярів-виконавців. Гюстав Надо одним з перших звернув увагу на значний поетичний хист Ежена Потье, і в 1884 р. завдяки його заходам коштом пісенного товариства вийшла поетична збірка Потье «Хто ж божевільний?» з прихильною передмовою Надо.

ВЕЧЕРЯ МАНОН

Манон підморгує хлоп'яті:

- У вас вечерять буду я...
- Вечерять у моїй кімнаті?
О бідна доленько моя!..
Одна тарілка в мене в хаті.
- Що ж, досить,— мовила Манон.

Погодивсь Блез без перепон.

- Мій друже Блез, я знемагаю...
- Коли б присісти хоч на мить.
Як гарно тут у вас без краю!
Дозвольте на стільці спочити.
- Один стілець я тільки маю!
- Що ж, досить,— мовила Манон.

Погодивсь Блез без перепон.

- Один стілець, одна тарілка,—
Долові і цього для нас.
Аби була між нами спілка,
То повечерять саме раз...
- Та в мене лиш єдина вилка!
- Що ж, досить,— мовила Манон.

Погодивсь Блез без перепон.

- Що будемо тепер робити?
- Не знаю, з чого починати.
Пора б уже вина налити.
Потроху будем смакувать...
- Одна лиш чарка... Як же пити?
- Що ж, досить,— мовила Манон.

Погодивсь Блез без перепон.

- Блез, розв'яжіть мені хустину.
Та сукні ви не мніть мені!
Тепер заждіть одну хвилину.
І ляжем спать...— Невже? Та ні...

Я маю ліжко лиш єдине.

— Що ж, досить,— мовила Манон.

Погодивсь Блез без перепон.

Та що це?.. В небі вже світає.

А Блез шепоче їй весь час:

— Манон, як я тебе кохаю!

Дай поцілую ще хоч раз...

Ну, ще хоч раз... Я знемагаю!..

— Та досить! — мовила Манон.

Погодивсь Блез без перепон.

ТРИ ГУСАРИ

Ішли в відпустку три гусари,
Давно не бачили рідні.

Ім життєві байдужі хмари,
Співають весело пісні.

— Побачу ту, кого кохаю,
Маргіту,— перший проказав.

— Мадлену,— другий промовляє.

— Жаннету,— третій з них додав.

Зустрівсь прохожий по дорозі.

— Це Жан-дзвонар! Це справді він!

Ну, що нового? — Всі в тривозі

Спитали в хлопця.— Все без змін.

— А як Марго? — Я на дзвіниці

Над нею калатав в той час,

Як постригалась у черниці,

У монастир ішла від нас.

— А із Мадленою що сталося?

— В день шлюбу добре їй дзвонив.

Десятий місяць як побралися.

Вже й немовлятку десять днів.

— А Жанна як в своїй хатині? —

Питає третій.— Певне, чув?

— Три місяці минуло нині,
Як я на похороні був.

— Дзвонарю, як побачить часом
Тобі б черницю довелось,
Ти привітай Марго і разом
Скажи, що я женюсь ось-ось.

— Дзвонарю, якби ти Мадлену
Із чоловіком десь зустрів,
Скажи: забутий наречений
Йде полювати на вовків.

— Дзвонарю, уклонися пізъко,
Як стрінеш матінку мою,
Ї скажи, що я лишаюсь в війську,
Що в хату не вернусь свою.

ЛУІ МЕНАР

LOUIS MÉNARD

1822 — 1901

Луї Менар був талановитим поетом, публіцистом-демократом, художником і вченим-хіміком. 1848 р. він надрукував серію статей «Пролог революції», в яких виступав проти душителів революційних робітників, учасників червневого повстання. В одну із цих статей він включив відомий вірш «*Gloria victis*» («Слава переможеним»), присвячений жертвам кривавих розправ. Незабаром Луї Менар за свої політичні виступи був засуджений до тюремного ув'язнення. Але він виїхав до Лондона, де познайомився з Карлом Марксом, який 1850 р. в «Огляді Нової Рейнської газети» надрукував славнозвісний вірш Луї Менара «Ямби» з такою редакційною приміткою: «Наш друг Луї Менар, автор книги «Пролог революції», передав нам для друку цей вірш, написаний зразу ж після червневої різни». В своїй тогочасній публіцистичній і поетичній творчості поет виявив себе як яскравий представник французької революційної демократії. Пізніше Луї Менар виступав як прибічник парнаської школи, але займав у ній крайнє ліве крило, зокрема в своїх антикатолицьких творах. Творчість Луї Менара буржуазним літературознавством замовчувалась і тому їй досі ще мало вивчена.

ЯМБИ

Коли великий день, день правди неминучий
 Зведе покари грізний меч
 І кодла хижого проклятий рід гадючий
 Змете революційний смерч,—

Тоді почуєм ми благання про пощаду
 Від тих наляканіх людців,
 Що надто грізною вважають смерть за зраду,
 Для кого наш суворий гнів,—

Вони гукають нам, що зайва кара лята,
 Що треба вибачить катам...
 Та кров віддать за кров — одна у них покута,
 І нічого прощати нам!

Давно чекає день богиню кари мстиву,
 Всі Немезіду ждуть.
 Та меч її вже став картонним всім на диво,
 І старість в серці чуть.

А ви, філософи, ви, бевзі балакучі,
 Що погляд кидаєте свій
 На вбивць любовно так,— нехай же кров пекуча
 Паде на вас в ганьбі страшній!

Не будем вас щадити! Згадаймо стогін брата,
 Безкрає чорне море зла...
 Уже давно пора, щоб ваша жалість клята
 В гнів справедливий перейшла.

Згадаємо ми дні в крові й серед руїни,
 Коли у передмістях скрізь
 На крик: «Голодні ми!» — кров обагрила стіни
 Й гармати на людей звелись.

Згадаєм дні насильств, коли дівчата юні
 Змагались, жертви злих самців,
 Убити, не гвалтувати благали їх красуні
 Під глум запінених катів.

І переможених людей на смерть карали,
 В огні палили все тоді;
 Потоком кров текла, і в передсмертнім шалі
 Стогнали привиди святі.

Згадаєм гордих дам: вони тоді плескали
 Кривавій і страшній різні...
 Коли ж уже вбивати убивці перестали,—
 Вони стомились за три дні,—

Вітали їх вони, украї залитих кров'ю,
 Хустинками махали їм
 І лаврами чоло вінчали всі з любов'ю...
 О горе матерям старим!

А після оргії і шалу перемоги —
 Гидкі доноси й бруд брехні,
 Після убивств бридких — знов наклепи убогі,
 І суддів присуди страшні,

І тюрем темних склеп, де билися об мури
 Стогнання в'язнів, де була
 Катівня для людей, де людожери хмурі
 Топтали страдницькі тіла...

О, наша помста їм лиш буде справедлива!
 Коли кайдани з рук спадуть,
 Влаштуємо для жертв ми тризну шанобливо,—
 Ії давно герої ждуть.

Ми помстимося ще! Гряде страшна хвилина!
 І, зрадники та вбивці, вам
 Прийдеться у ганьбі упасти на коліна.
 Смерть переможеним катам!

Настане карний день земного правосуддя!
 І ми, катюги, змусим вас
 В покорі цілувати священну землю всюди,
 Де кров братів текла весь час.

А хто був зброєю сліпого гніву злого —
 Тому серед проклять страшних
 Щодня вставатиме тінь брата дорогоого
 У чорній млі примар нічних.

А ви, народжені у муштрі, злі солдати,
 Бичі народні вікові,
 Що йшли вбивати, раби, людей за плату,—
 Кати ви всі, в липкій крові!

Й ви, темні гендлярі, потвори чорнороті,
 Що славно протягом років
 Купались в золоті та у народнім поті,
 Наймаючи собі катів,—

Тікайте геть звідсіль! Навік ви осквернили
 Повітря в рідному краю.
 Уже встає народ, збирає гнівні сили,
 Щоб кров'ю змити кров свою!

Коли б я зроду мав міцну могутність влади,
 Я б гострий меч у руки взяв
 Одвік священної народної відплати
 І грізно вбивців покараав!

Та злочин іnodі скарати немає зможи,
 Палає почуття святе,
 Та вбивця грati рве, не стримати ката злого,
 І жертва знову кари жде.

На трупах я злічу всіх ран сліди жорстокі.
 До кари кличуть нас вони.
 Убивцям —зуб за зуб або за око — око!
 Закон цей діє з давнини.

Хотів би відомстить я за тяжкі страждання
 Усіх скатованих мерців.
 І досі ще до нас доходять їх ридання
 Із давнини, з глибин віків!

Відплата за ганьбу священна і велична!
 І зойки тих, що помсти ждуть,
 Здіймаючись з грудей, що огневіють вічно,
 З землі і до небес встають.

І щоб святий закон про кару довгождану
 Народ повік не забував,
 Колись придумав хтось, що людям на оману
 Бог за гріхи себе розп'яв.

GLORIA VICTIS!
(СЛАВА ПЕРЕМОЖЕНИМ!)

Прикрасять катафалк безсмертниками рідні.
Кати оздоблять склеп, приют своїх мерців.
Їм слава, шана їм... Де ж наші трупи бідні?
Немов якесь сміття, їх кинули у рів.

Схилімось у журбі, проллем німотні сльози.
Останкам вашим честь лиш ми віддаємо.
І ночі темної — даремні їх погрози! —
На цвинтар до могил ми ваших ідемо.

Та годі сльози лить! Хоч ви зімкнули вій,
Загинули ви всі героями в бою,
Зі зброєю в руках... В душі цвіли надії...
Навіщо ж сумуватъ, клясти біду свою?

Як захищали ми свободу серед поля,
Щасливі ті з бійців, хто впав в останній час.
Герой! В сто разів прекрасніш ваша доля,
І сумуватъ в ці дні повинні ви по нас!

Спокійно, друзі, спіть! Священна ваша справа.
Повік не сплямуватъ вас ворогам лихим.
В суді Майбутнього вас привітає слава,
І присуду її не скасуватъ нічим!

Давно минули дні святої перемоги.
Три місяці пройшли... Не ждали ви тоді,
Щоб обдурили так обранці ваші вбогі.
Ви звикли вірити в обіцянки святі!

Та злидні чорні вас лещатами стискали,
І діти плакали... Тоді без зайвих слів,
Багряний звівши стяг, у гніві ви повстали,
Щоб мати працю й хліб для всіх трудівників.

І от збудовані на площах барикади.
Чекать від уряду якихось пільг дарма!
І гаркнули кати під гуркіт канонади:
«Немає праці вам, і хліба вам нема!»

Для бідних голод злий дошкульніший від кулі.
І почалась різня... На ложі кам'янім

Багато із бійців навік тоді заснули...
Але чи краще тим, хто залишивсь живим?

О, ви не бачили, як там жінки і діти
Під кулі рвалися, гукали: «Вбийте нас!»
Тепер у світі цім їм злиdnів не терпіти!
Так часто спокій нам дарує смертний час.

Щасливі! Брехунів не чуєте ви хору.
Хоч би один ваш друг біля могил святих
В обуренні з'явивсь для гнівного докору
Й ганьбою заплямив усіх катів земних!

Покинули ви світ, де крові ллються ріки,
Де помагає бог багатіям лихим,
Де біdnі, мов раби, знедолені навіки,
І лиш дарує смерть прощальний усміх їм.

Для помсти простягли ви зброю з домовини,—
Не втримать вам її в знесилених руках...
І клятву ми дали помстить за глум і кпини.
Та як помститись нам? Ми теж — у кайданах!

Не знали ви того, що вам готують звірі,—
Різня кривава скрізь... і глузування злі...
Це переможців лють... О спіть, братове, в мирі!
Щасливі! Не страждать вам більше на землі!

АЛЬБЕР ГЛАТИНЬІ

ALBERT GLATIGNY

1839 — 1873

Примкнувши на початку 60-х років до парнаської групи поетів, прогресивний поет Альбер Глатіні під кінець свого короткого життя писав пристрасні сатири в дусі Віктора Гюго, в яких бичував режим Другої імперії. Серед молодшого покоління парнасців він був одним з тих поетів, що в трагічні дні 1871 р. були на боці Паризької комуни і в своїх поетичних творах ганьбили версальських катів.

АМНІСТІЯ

Коли на владний клич народний,
Республіко, з'явилася ти,—
Мов сонце, погляд твій турботний
Вказав нам стежку до мети.

Іще палає спомин ніжний
Десь у сердечній глибині:
Який був час безмежно втішний,
Любові хвилі чарівні!

Обійми, вигуки, вітання,
В квітках столиця вся цвіла.
О радість, сонячне світання,
Коли зникає чорна мгла!

Надія, сяючи навколо,
Відкрила шлях у світ новий,
Сплела вона братерське коло
Мільйонів рук у час п'янкій.

Республіко, ти святкувала
З утоми знаком на чолі
І вже безплідно забувала
Навік часи вигнання злі.

Прощала ти образи, гожа,
Гукала ти: «Народе, встань!»
Замовкла помста зловорожа,
І зник кривавий чад знущань.

Твій ворог був ганебно дикий,
Прекрасний, гордий мій Париж,
Але хоч був твій гнів великий,
Мадонна знала: ти простиш.

І ти простиш. Але від страху,
Лякаючись твоїх огнів,
Щоб не попасті їм на плаху,
Втекли недобитки катів.

На Росінантах десь тікали,
Ганебний замітали слід,
Жахались нас, але гукали:
«Розплати!», кликали в похід.

І вже повзуть назад, безсилі,
З смиренним виглядом в очах.
Їм честь, добро незрозумілі,
Але зника в їх серці страх.

Зустрівши світлив і спокійний
Республіки святої лик,
Упав їх погляд безнадійний
На вкритий кров'ю черевик.

І хоч історія мітлою
Їх вимітає, мов сміття,
Паріже мій, вони з тобою
Заводять чвари все життя.

«Бий і руйнуй!» — їх свист гадючий
Навколо чути у юрбі.
Такий же будь і ти разючий!
Немає краю їх злобі.

Вони усе плямують нині.
У млі,— негіднику, радій! —
Де хвилі виють безупинні,
Понтонів чути плач гіркий.

«Їх не шкодуй,— лютує зграя
Ворожих орд,— на кручі кинь!»
Їх рев безземний не вгаває,
Щоб кинути на тебе тінь.

Тоді, республіко, усюди,
В долині десь, в краю гірськім,
Де ще живуть у злиднях люди,
Ти станеш ненависна всім.

Аби тебе укрити ганьбою,
Вони гукають: «Убивай!»
Ні, амністуй! Текла рікою
Вже досить кров на цілий край.

Не жертвуй славою для ката,
Що погляд свій до неба звів,
Для інших прагнучи розплати,
Якої сам він заслужив.

ЛЯЛЬКИ

Люблю щоранку я бадьорий день стрічати,
Коли всміхаються зелені дерева,
Воркують лагідно під сонцем голуб'ята,
Коли у травні все навколо ожива.

Сміється все тоді, коли виходиш з хати,
Від паходців п'янких в тумані голова,
І почуття свої мені не втамувати,
Мов у повітрі скрізь любовні чутъ слова.

Та чом же не до вас, спитаєте мене ви,
А зовсім в інший бік звело дівча рожеве,
Немов волошки ті, зірки очей ясні?

Бо діти без жалю, щоб чимсь зайняти руки,
Нещасні б'уть ляльки на скалочки дрібні,
Не знаючи про те, що завдають їм муки.

ФІЛІПП-ОГЮСТ ВІЛЬЄ ДЕ ЛІЛЬ АДАН

PHILIPPE-AUGUSTE VILLIERS
DE L'ISLE ADAM
1838—1889

Філіпп-Огюст Вільє де Ліль Адан спочатку солідаризувався з парнаською групою поетів, але пізніш виявив себе як типовий символіст. Якийсь час виступав як бунтар проти існуючого ладу, але з аристократичних позицій. В основних його творах, як от у «Жорстоких оповіданнях» (1883), в романі «Єва майбутнього» (1886) і в п'єсі «Аксель» (1872—1885), виразно виявилася антиреалістична суть його творчості, посилився потяг до ідеалізму, з'явилися занепадницькі мотиви. Усе це зближувало поета з декадентськими течіями. Але в його творчості не згасала антибуржуазна сатира, що з кінця 1886 року знову взяла гору над занепадницькою тенденцією.

PRIMAVERA

Ось перші дні весни у цім раю земному:

Співають на гіллі пташки.

І подих весняний ледь навіває втому.

І віють вітерці в повітрі запашному.

Тремтять схильовані струмки.

І тішить душу все: і сяйво це манливе,

І ніжні квіти чарівні,

І череди в полях, і ці квітучі ниви,

І рій метеликів, що дихають жадливо,

Фіалок паходці міцні.

Повітря, де не глянь, життям і сонцем сяє,

Блакить в промінні золотім,

Проснувшись від зими, село знов оживає,

А в серці почуття, що в небо пориває,

І хочеться бути молодим.

Послухай голоси природи гомінкії,

Що так хвилюють нашу кров.

Чи розумієм ми весняні свіtlі mrії?

Проміння каже: «Бог», природа: «Це надії!»

Фіалка ж: «Це любов!»

АЛЕКСІС БУВ'Є

ALEXIS BOUVIER

1836—1892

Алексіс Був'є народився в Парижі в робітничій сім'ї. З юних літ працював ремісником, самотужки здобув освіту і писав пісні. За рік до Паризької комуни написав славнозвісну пісню «Чернь», яка стала особливо популярною серед народних мас. У дні Паризької комуни її часто виконували на зборах і концертах як улюблену пісню паризького пролетаріату. Пізніш майже не виступав з піснями, а став активним співробітником бульварних газет, де містив романі з складною інтригою і «принадними назвами» — «Смертельні поцілунки», «Армія злочину», «Клуб негідників» та ін.

ЧЕРНЬ

Є у старім французькім місті
 Крицеві люди. Ім лягла
 Густа смага на мускулисти
 Та загартовані тіла.
 Живуть з дитинства тут убого,
 У них оселя — дах лихий.
 Ось чернь! Що з того,
 І я такий!

Поглянь: не злодій той, хто краде,
 А той, хто чесний і чуйний,
 Бере перо, кайло, лопату,
 Аби здобути хліб черствий.
 Сім'я росте, і треба всього.
 До ранку він сидить сумний.
 Ось чернь! Що з того,
 І я такий!

Поет голодний без упину
 Складає пісню кожну мить.
 Він мріє про свою єдину
 І хоче шлунок обдурить.
 І безліч є боргів у нього,—
 Та оплатить нема надій!
 Ось чернь! Що з того,
 І я такий!

Або: лице — зола і кості,
 Стирчать ключиці, зір сови.
 Він засміється, повний зlostі,
 Але не схилить голови.
 Зневага до вельможі злого,
 Презирство негіді бридкій!
 Ось чернь! Що з того,
 І я такий!

На блузі лиш дірки та лати.
 А в серці зненависть і лють.
 — Як тільки рік мине двадцятий,—

Його в солдати заберуть.
 Земля сховає молодого.
 Гарматне м'ясо — хрест тяжкий!
 Ось черни! Що з того,
 І я такий!

Ми згадуємо, як під пісню
 Колись ішли міцні діди,
 Щоб для століттів ненависну
 З землі Бастілію змести.
 Їм не злякатися нічого.
 Хай лине приспів гомінкий:
 «Ось черни! Що з того,
 І я такий!»

Життя жахне, мов у безодні:
 Знущання, голод, драний дах.
 Та тільки б Франція сьогодні
 Дала рушницю їм і стяг,
 Вони б до ворога старого
 Сказали: — Знищим рід лихий! —
 Ось черни! Що з того,
 І я такий!

ЕЖЕН ПОТЬЄ

EUGÈNE POTTIER

1816—1887

Видатний французький поет-комунар Ежен Потье залишився в пам'яті людства насамперед як автор міжнародного пролетарського гімну «Інтернаціонал». Син ремісника-пакувальника, він також довгий час працював робітником. Під враженням подій Липневої революції, коли Потье було 14 років, він написав пісню «Хай живе свобода», а в 1831 р. видано його невеличку збірку «Юна муз». Тоді ж привітав його Беранже. Під час революції 1848 р. Потье брав участь у боях на барикадах. У своїх тодішніх поетичних творах він яскраво відбив революційний пафос подій. Після заснування I Інтернаціоналу Потье зразу ж став його членом. У дні Паризької комуни він зі зброєю в руках виступав за пролетарську диктатуру і, обраний членом Комуни, брав активну участь у роботі різних комісій. Після розгрому Паризької комуни, в червні 1871 р., Потье пише свій славнозвісний твір «Інтернаціонал», який пізніше, покладений на музику бельгійським соціалістом П'єром Дежейтером, стає міжнародним пролетарським гімном. Майже десять років прожив Потье в еміграції, спочатку в Англії, а потім в Америці, де не переставав виступати з своїми революційними піснями. Особливо активно виступає як поет після повернення до Франції,— в цей час він пише чимало творів—згадок про Паризьку комуну, а також на антиклерикальні теми. В 1887 р., за півроку до смерті, виходить з друку його збірка «Революційні пісні», до якої входять кращі твори. Пісенна творчість Потье і досі користується широкою популярністю серед пролетарських мас усього світу. «Він залишив по собі справжній нерукотворний пам'ятник...— писав про нього В. І. Ленін.— Історичну пісню Ежена Потье знають тепер десятки мільйонів пролетарів...»

ПІСНЯ КЛИЧЕ

Гюставу Надо

Міняється на краще світ.
 Доволі жить в неволі!
 На спину ранець — і в похід,
 У бій у чистім полі!
 У руки зброю — і в борні
 Спішіть назустріч долі!
 Пісні,
 Спішіть назустріч долі!

В горьовану оселю глянь,
 Де тільки вітер свище.
 Де повно лиш самих страждань,
 Де пустка і багнище,—
 Там смерть ввижается й у сні!..
 Ходімте на горище,
 Пісні!
 Ходімте на горище!

Порадь же, пісенько моя,
 Сіромі-сиротині,
 Щоб до засік багатія
 Не ніс він ні зернини!
 Хай краще град поб'є на пні...
 Не гайтесь ні хвилини,
 Пісні!
 Не гайтесь ні хвилини!

Купці гендлюють залюбки,
 Жиріючи щоднини.
 Останні су, мов павуки,
 Висмоктують з людини.
 Хай іх добро згорить в огні!..
 Бривайтесь в магазині,
 Пісні!
 Бривайтесь в магазині!

— Пропала власність! Все! Кінець! —
 Чуть вигуки похмурі.
 Тугий сковавши гаманець,
 Чекає власник бурі.

Щоб засіяли інші дні...
 Трощіть ганебні мури!
 Пісні,
 Трощіть ганебні мури!

Давно б хотіли в кайдани
 Закутъ людей жандарми,
 Готують цілий вік вони
 На шию бідним ярма.
 Ми знищим сили навісні...
 Рушаймо у казарми!
 Пісні,
 Рушаймо у казарми!

1848

ІНТЕРНАЦІОНАЛ *

Вставайте всі, віками гнані!
 Вставай, голодний світ рабів!
 Наш розум — наче на вулкані,
 І вибухає в серці гнів.
 З минулого зіб'єм окови,
 Юрба рабів, вперед ходім!
 Весь світ ми зміним до основи:
 Хто був нічим, той стане всім!

Лави рушмо повсталі
 В наш останній похід,—
 В Інтернаціоналі
 Людський зіллеться рід.

Нам нічого рятунку ждати
 Від бога, пана чи царя;
 Самим нам волю треба взяти!
 Комуни вже горить зоря!
 Щоб нас за горло не душили,
 Щоб скинути кайдани міцні,
 Роздмухай горно скільки сили,
 Залізо куй, поки в огні!

* В перекладі М. Терещенка подається повний текст «Інтернаціонала» Е. Потье.— Прим. ред.

Лави рушмо повсталі
В наш останній похід,—
В Інтернаціоналі
Людський зіллеться рід.

Закон безправ'ям нас стискає,
Податок у петлю загнав;
У дук обов'язків немає,
У бідаків немає прав.
Та знемагать — не наша справа,
Нас ріvnість кличе недарма:
«Обов'язків нема без права!
Прав без обов'язків нема!»

Лави рушмо повсталі
В наш останній похід,—
В Інтернаціоналі
Людський зіллеться рід.

Огидливі в своїй мерзоті,
Руди й вугілля королі,
На нашій каторжній роботі
Ви свій достаток нажили.
Замкнули у сталевих касах
Ви все, що робітник дає.
Та змусять вас народні маси
Навіки повернуть своє.

Лави рушмо повсталі
В наш останній похід,—
В Інтернаціоналі
Людський зіллеться рід.

Рушаймо всі на герць з війною.
Тиранам — бій! Трудящим — мир!
Виходьмо з проклятого строю,
Скидаймо гноблення мундир!
Щоб не кортіло людожерам
Нас гнати в пекло бойове,
Обернемо гарматні жерла
На них, за щастя світове.

Лави рушмо повсталі
В наш останній похід,—
В Інтернаціоналі
Людський зіллеться рід.

Робітники й селяни,— будем
Єдині в армії Труда!
Земля дана для щастя людям,
А дармоїдів жде біда.
Вони терзають тіло наше.
Та тільки хижої орди
Навіки зникне кодло враже,
Засяє сонце назавжди!

Лави рушмо повсталі
В наш останній похід,—
В Інтернаціоналі
Людський зіллеться рід.

1871

ПАВУТИНА

Доктору Гупіль, членові Комуни

Він пеленою вкрив густою небеса,
Жахливий цей кошмар, незримий і суворий.
Всі божеволіють від смороду потвори,
І тъмариться земля, й марнується краса.

Цей паразит гидкий, він всюди проповза,
Калічить він людей на цій землі просторій,
І, наче мушку ту, він ловить розум хворий,
І ніжний мозок ссе. Це бог, вампір, гроза!

Він кігті нагострив усіх владик сучасних
І народив попів із екскрементів власних,
Він павутину тче для кожної душі.

Людино, не чекай, поки затягнуть сіті,
Що досягли й зірок, все зборкують у світі,—
А павука злови — й ногою роздуши!

1865

ПАРИЗЬКА ҚОМУНА

Весь світ земний, півкулі дві, у смутку безбережнім:
 Зійшлися у страшнім бою Минуле із Придешнім,
 Версаль у березневий день весь обложив Париж,
 Щоб у крові втопить його, вstromивши в спину ніж.
 Під час імперії колись, в чаду багатств облуднім,
 Здавався Вавілоном він, розпутним і могутнім,
 Де будуаром пахло скрізь, казарма вчила всіх,
 Де правили країною Матільда й Меттерніх,
 Де, наче зграю ту, народ тримали під багнетом
 І де людей вбивали плебісцитом, як кастетом.

Та раптом весь Париж підвісь, з пістолем на боку,
 Як в дев'яносто третій рік, під сурму гомінку,
 Що владно кликала народ до вчинків титанічних.
 В цей час у грізнім мареві седанських днів трагічних
 До нас Республіка прийшла, їй паризький робітник
 Шпурнув імперію з Наполеоном на смітник.

Назвавши крайнім захід цей, бундючна асамблея,
 Що радилась тоді в Бордо, з рішучістю всією,
 Щоб стать в підmozі пруссакам, схвалила обложить
 Париж і революцію тим самим задушить.

Вони прийшли голосувати, ця зграя вбивців чорних
 І допотопних ницих душ, цих хижаків потворних,
 Ці темні мумії старі, ці мертвяки страшні,
 Які десь із тридцятих літ прийшли у наші дні,
 Щоб чад минулий воскресить, ці старости церковні,
 З хрестом в знекровленій душі й до краю люті повні.
 Старі майстри злочинних дій, готові все віддать,—
 Окрім мільярдів, Рейнів шість, та ще Ельзасів п'ять,—
 Щоб тільки повернуть свій лад і жити по-старому,
 Щоб бачити знов короля у Тюїльрі гучному.

І Тьєр, цей речник мертвяків, відомий карлик злий,
 Скрізь обіцяє влаштувати їм Трансанонен новий.

— Тероризуєм,— він сказав,— ми більшість у країні!
 Буржуазія злякана переді мною нині
 Плазує, збожеволіла, і жде рятівника.

Гаразд, для неї буду ним. Тверда моя рука!
 Подачу голосів дурну скасую без вагання.
 На привиді червневім я зіграю в мить останню.
 Половим добре рибку ми в скривавленій воді! —
 Так мовив він і готовував Монмартра штурм тоді.
 Та цей маневр підняв народ, його всю місь бурунну,
 І в відповідь на це Париж проголосив Комуну.

— Так, перемога! Браво!..— Скрізь цей розітнувся
крик,
І звівсь розбуджений народ. І чорний обрій зник.
А загорівся день новий. З укритої ганьбою,
Туманної імперії встав ранок над юрбою!
І світоч Рівності з'явивсь, немов той світлий птах,
Озброївсь звільнений народ, роззброївшись в серцях.
Комуна, Справедливість, Мир — це наше гасло всюди.
«Всі — за одного, один — за всіх!» — так скоро в світі
буде.
Майбутній соціальний лад, злочинний змівши бруд,
Закреслив «Власність» назавжди й поставив гордо
«Труд»!

Тебе Париж вітав! І на землі проклятій
Світліші стали дні.

Душою світлою ти став пролетаріату,
Ведеш його в борні.

Політику самі робочі творять люди,—
Байдужих тут нема.

«Ти був нічим, стань всім!» — цей віщий заклик
всюди

Трудячих підніма.

Пробуджений народ гукає стоголосо
В завзятості своїй:

«Старі околиці і молоді матроси,
Підводьтеся на бій!»

Ішли ви на чолі, герої-ветерани,
Народ за вами вслід.

Печуть нестерпно так старі червневі рани
Вже два десятки літ.

Комуна бачила крізь дощ брехні безсонний,
Як на її валах,
Піднявши прapor свій, стояли франкмасони
З значками у руках.

Чи ж матері колись боялись злого болю,
Даруючи життя?

Крізь блиск грози вони стають на бій за волю
Усі без вороття.

Колись у Франції був ідолом фатальним
Наполеон-кумир.

Та бог цей зметений був вибухом навальним
І зборканий, мов звір.

Хоч за два місяці ти не знесла Бастілій
 І не здійснила мрій,
 Та робітничий люд звершить твій задум смілий,
 Великий подвиг твій!

Ти Банку не взяла. Це помилка велика
 В нещадній боротьбі!
 І мусиш ти тепер, щоб зборкати зграї дикі,
 Їх зброю взяти собі!

У всіх панів добродіїв є звичай шалені —
 У м'ясо ікла запускати, а руки у кишені.
 Розпутники і лихварі, попи усіх століть
 В кишеню лізуть і кричать: «Гей, злодія ловіть!»
 З червневим стягом у руках, сини батьків завзятих,
 Повинні ми були змести старих гадюк проклятих
 Ще в славні березневі дні... Та тільки не змогли.
 Не вміли ненавидіть ми, щоб знищити царство мли!
 І пощастили вовка ми, пантеру і гіену.
 О Нумеа, і Саторі, і каторга Кайєнни!
 Бо милосердні ми були... І тільки в небесах
 Розтявся грім і блискавка засяяла в очах,
 Немов розтерзаний той лев, безсилий від знемоги,
 Упав знекровлений Париж, застиг під час облоги.

Тут про Кривавий тиждень той як не сказати мені?
 Коли згадаю я його,— у млистій далині,
 Немов червоний той потік, скрізь наша кров стікає,—
 То світла кров народних мас, що світ весь заступає!
 Жінки, і діти, й дідуся, всі жертви зграї злой,
 Убиті й ранені бійці тих днів святі герої!
 Дитяча забавка тепер Червнева їм розправа,—
 Інакше знищують людей, вбиваючи без права.
 Не досить їм по-одному вбивать дітей малих,
 Вони гуртом із мітальєз тепер вбивають їх!
 Різниці з парків зроблено і кладовища з скверів,
 Кривавим місивом ішли шереги офіцерів,
 Суди військовий суд страшний чинили у дворах,
 Стріляли полонених там з байдужістю в очах.
 І під абсент, і під конъяк команду там давали:
 — Усіх негайно розстрілять! — новітніх днів вандали.
 У кепі форменій кати спішили там весь час
 Виконувати без зволікань кривавий їх наказ.
 Буржуазіє, ось які твої ганебні вчинки!
 Ось для музеїв вашої історії сторінки!
 Коли б ти жив, художнику, що міг би змалювати

Жахливої Медузи пліт! Як біль свій передати?
 В червневім полум'ї Париж, у вирі димовому
 Все місто, наче у мішку. У моргу мовчазному
 Вже тридцять тисяч душ лежить. Ось полонені йдуть
 У кайданах на каторгу,— їх жде далека путь!
 Плюють у в'язнів жевжики, глузують поторочі,
 І парасольками жінки штрикають люто в очі.
 І як апофеоз злочинств, немов іх Пантеон,—
 Тріумвірат потворний — Тьєр, Жюль Фавр

і Мак-Магон.

А клерикальні бовдури й грабіжники державні
 Цілуються, жеруть і п'ють, як щирі друзі давні.
 І на останнім плані десь, в сумні криваві дні,
 Зрадливі радикали йдуть... Їх злочини страшні!
 Стояли осторонь вони і руки умивали.

Назвати б головний цей кадр: «Прихід катів
 з Версаля».

— Нащо розбурхувать вогонь? — гукає скрізь
 Прудом.—

Порядок, слава богу, є. Хвала йому й чолом! —
 О, правда ваша, пане мій, усюди хвалять бога,
 Немов без нього у житті не може бути нічого.
 Але його порядок злий, і знищим ми цей лад.
 Засудим бога ми твого і весь злочинний чад!

Слава богу! Служив віками
 Він грабіжникам і шахраям.
 Слава богу! Водивсь з катами,
 Щирим другом був багатіям.
 Завдяки провидінню святому
 Все у світі без грішних обнов.
 Хоч занепад у світі старому,
 Слава богу, порядок знов!

Слава богу! Думки закуті,
 І порядок всюди блищить.
 Десь кусають собаки люті,
 Та укушений не кричить.
 Час настав спокійної мови,
 Час бурхливих повстань пройшов.
 У держави — міцні основи.
 Слава богу, порядок знов!

Слава богу! Руер блудливий
 І нахабна banda його
 Замишляють похід важливий,

Щоб вінчати князька свого,
І всі будуть щасливі й раді
Знов поставить, мов хоругов,
На колоні фігуру дяді...
Слава богу, порядок знов!

Слава богу! Серед бульварів
Юрби дівок у строях п'янких
Скрізь вигулюють біля барів,
У притонах сидять нічних.
В Корі Пірл є страшні закони,
Занедбавши свою любов,
Продає її за мільйони.
Слава богу, порядок знов!

Слава богу! Смокче ссавцями
Чорний спрут неписьменних людей,
І пустими труйть думками
Цей невіглас наших дітей.
Застилає їм мозок млою,
Точить їхню здорову кров
І терпкою поїть водою.
Слава богу, порядок знов!

Слава богу! Прокляті банки
Душать цвіт робітничих сил.
Хліб черствий — їхня страва зранку,
А спочинок — у млі могил.
А червяк, золотий на диво,
Щоб трудячий кров'ю зійшов,
П'є із нього всю міць жахливо.
Слава богу, порядок знов!

Нас роздушать, славлячи бога,
Мов чавильня грома рясні.
Треба скинути ідола злого,
Розтрощити на скалки дрібні!
Час науці та правді сіяти,
Щоб вселюдський той велет прийшов,
Що з шанобою міг би сказати:
— Слава людям, порядок знов!

Знов порядок! Ти віриш, руїно старезна, що знову
Ти полагодиш вбивством, тортурами драний мішок?
А як тільки Комуна твої підточила основи,
Президент залатає, гадаєш, безодню зірок?

Ви гадаєте всюди, катюги порядку старого,
 Інквізиторські душі жахливих наших часів,
 Стерти з світу Комуну, надію суспільства нового,
 Як колись альбігойців, щоб голос їх занімів.

Геть до краю прогнилий, старий і приречений світе,
 Лицемірний і підлій, ганебний людський лиходій,
 Сто мільйонів ти знищив, щоб краще людьми володіти,
 І подумав ти втішно, що спокій на кулі земній.

А як славні герої рушали з сигарою в роті,
 В Саторі йшли на розстріл, конали в лабетах
 страшних,—
 Світлі їх імена ти посмів закаляти в болоті,
 Мертвих,— їх ти паплюжив в продажних газетах своїх!

Недарма висилаєш людей тисячами навіки
 В Каледонію дальню, у пекло страшної біди,—
 І конають без ліку у муці безтямній і дикій
 В засланні каторжани роками без хліба й води.

Та і нам, безробітним, заочно засудженим людям,
 Довелось у вигнанні конати без хліба шматка.
 Робітник — без роботи, щоб вік багатіти паскудам!
 В чужину ти нас вигнав. Безмежний розбій хижака!

Це Жюль Фавр без вагання застрелив Мільєра
 палкого,
 А Мулена та інших убив без вагання Гарсен.
 І горіли, мов світоч, мов зорі сузір'я ясного,
 І Ферре, й Делеклюз, і Дювалль, і Флуранс, і Варлен.

Адже кожна хвороба безсилля веде за собою.
 У зневазі ти кажеш: — Нарешті! Кінець боротьби.
 Натякнуть на амністію досить мені після бою,
 І вже тигр учорашній лизатиме ноги тобі!

Кажеш: — Все по-старому! — Багатство, в'язниці
 та гратеги.
 Бідним — злидні й нещастя, багатим — сваволя без
 меж.

Зла потворо злочинства, хотів би спокійно ти спати?
 Кате світу старого, ніколи тепер не заснеш!

Чути кожної ночі жахливе страхіття розпуки.
 То ж не спиться жандармам, шпикам в безоглядній
 журбі.

Звівши в слізній молитві по лікті скривавлені руки,
 Ти «Confitor» даремно і «Credo» шепочеш собі.

Ти не зможеш заснути! Безжальні подзвіння набату,
 Про безмежні злочинства вони у відчай гудуть.
 Два світи на планеті, яких аж ніяк не розняті:
 Ті, яких пожирають, і ті, що самі все жеруть!

Ти не зможеш заснути! Адже не спинити ніколи
 За злочинства розплати! Нікому її не спинить!
 Ти гукаєш на поміч. Чекати її вже доволі!
 Ти хоч вихлюпай море, пожежі нічим не згасить!

Це не гас там палає. Це гнів всіх народів у світі,
 Що здійнявсь над землею. Він землю повсюдно залле!
 Всенародний цей вибух — ні кому його не згасити!
 Йде на подвиг людина, щоб вибороть щастя своє!

Смерть чи сповідь для тебе? У полум'ї всесвіт
безсонний.
 Час для щастя людського ярмо твоє давне змести!
 Слухай: Ріvnість, Комуна і прapor над світом
червоний...

І амністію й волю дамо тобі...
Візьмеш їх ти?

1876

СВЯТА ТРИЦЯ

Почнем з релігії. Убозтво догм святих
 Приваблює святош і дурнів простуватих.
 Бабуся ця стара брехнею вабить тих,
 Хто вірить в чудеса старих каплиць у гратах.

Ось власність буржуа. Плоди трудів людських —
 У сейфах банків їх і в тюрмах їх проклятих!
 Убивство трударів лиш викликає сміх
 Катів простих людей, що гинуть при верстатах.

А ось державний лад — монарх чи генерал.
 Усіх незгодних з ним він нищить, наче шквал!
 Як настає ж війна — нездатний ні до чого.

О трійця пресвята! Ми всі в твоїй петлі!
 Піп, буржуа, жандарм — їх троє на землі.
 Підступність, визиск, смерть — ось триединство бога.

1882

ВОНА НЕ ВБИТА

*Всім, хто лишився живим
після Кривавого тижня*

Її вбивали,— ѹ гинув люд
 Під кулями й штиками,
 І стяг її звалили в бруд,
 І рвали стяг ногами.
 Глумивсь версальський лиходій,
 Стікала кров у труни.
 Та міцно стій,
 О друже мій,—
 Не вбити їм Комуні!

Мов те колосся серед піль,
 Що тне коса без жалю,
 Звалили геть сто тисяч тіл
 Убивці із Версаля.
 Сто тисяч тіл в землі сирій
 Лежить старих і юних.
 Та міцно стій,
 О друже мій,—
 Не вбити їм Комуні!

Лежить розстріляний Варлен,
 Флуранса скатували,
 Дюваль, Ріго і Муален
 На цвінтари упали.
 Кати терзали в люті злій
 Тіла їх, наче гунни.
 Та міцно стій,
 О друже мій,—
 Не вбити їм Комуні!

Бандити катували всіх,
 Нікого не минали,
 Глумились з мертвих і живих
 Нещадно добивали.
 В крові запеченій ковзкій
 Металися драгуни.
 Та міцно стій,
 О друже мій,—
 Не вбити їм Комуні!

І борзописці, мов мара,
 Продажні та бездушні,
 Ціляли кінчиком пера
 У жертві наші мужні.
 Огидний їх осиний рій
 Ще й досі в когось плюне...
 Та міцно стій,
 О друже мій,—
 Не вбити їм Комуни!

Дамоклів меч ввижавсь їм в сні.
 О, як вони тремтіли,
 Коли Валлеса у труні
 Несли ми до могили!
 Бо ж оточив наш грізний стрій
 Його кільцем чавунним.
 Ходім у бій,
 О друже мій,—
 Не вбити їм Комуни!

І скрізь ростуть ряди бійців
 Під пісню Маріанни.
 По світу лине гомін слів:
 — Комуна знову встане! —
 І скоро всіх іуд-хортів
 Зметуть навік буруни.
 Народний гнів
 Змете катів!
 Не вбити їм Комуни!

ЖАН-БАТИСТ КЛЕМАН

JEAN-BAPTISTE CLÉMENT

1836—1903

Французький поет-комунар Жан-Батіст Клеман спочатку визначився як автор популярних романсів. Згодом пише ряд пісень, пройнятих соціальним пафосом. За вірші, скеровані проти Другої імперії, його притягають до суду. Був активним учасником повстання паризького пролетаріату 18 березня 1871 р. і, обраний членом Комуни, провадив велику організаційну і політичну роботу в різних комісіях. Після розгрому Паризької комуни, перебуваючи в підпіллі, пише відому поему «Кривавий тиждень». Незабаром нелегально переходить кордон і виїздить до Лондона. Тут разом з іншими комунарами бере участь у французькій секції Інтернаціоналу. Повернувшись на батьківщину, Клеман в 1885 р. видав збірку «Пісні». Згодом виходить його друга збірка «Сто нових пісень». Залишив також незакінчені мемуари про Паризьку комуну і ряд пропагандистських брошур. Твори Клемана в 70—90-і роки віdbивали в основному (хоч і не без суперечностей) процес зростання впливу марксизму на художню літературу.

ЧАС ДОСТИГЛИХ ВИШЕНЬ

*Хоробрій громадянці Луїзі, санітарці з вулиці
Фонтен-о-Руа, в неділю 28 травня 1871 року*

Коли настане час достиглих вишень,
Веселий дрізд і соловей в садах

Почнуть свої пісні манливі,
Не спатимуть красуні чарівливі,
Й кохання знов засяє в їх серцях.
Коли настане час достиглих вишень,
Засвищуть дрізд і соловей в садах.

Але короткий час достиглих вишень,
Коли закохані під сонячним вінцем

Ідуть вишневі рвати сережки,
Що позвисали над пісочком стежки
Червоним, мов скривавленим, дощем.
Такий короткий час достиглих вишень,
Коли коханці йдуть під сонячним вінцем!

Коли настане час достиглих вишень,
Любовних треба берегтись огнів,

Щоб ран не знати від куль червоних,
Хоч не боюся я ночей безсонних,
Та біль гіркий сердечних почуттів!
Коли настане час достиглих вишень,
Любовних треба берегтись огнів!

Вік не забути час достиглих вишень!
І досі в серці ніжнім і палкім

Горить гірка, нестерпна рана.
І поки не спіткає смерть неждана,
Біль у душі не згойти нічим.
Вік не забути час достиглих вишень,
Минулі дні із їх огнем палким!

Оскільки ця пісня облетіла всі вулиці,— я вирішив присвятити її, як пам'ять про щиру пошану, одній хоробрій дівчині, яка так само пташкою літала по вулицях у той час, коли для цього потрібні були велика самопожертва і горда відвага.

Цей факт — один з тих, які не забуваються ніколи.

У неділю 28 травня 1871 року, в той час, коли уже весь Париж був під владою реакції, яка перемогла нас,

кілька чоловік ще билися з версальцями на вулиці Фонтен-о-Руа.

Там було не більше двадцяти бійців; барикади по-гано захищали їх. Там були обидва брати Ферре, громадянин Гамбон, молоді юнаки від сімнадцяти до двадцяти років і сивобороді старики, що вціліли від розстрілів 1848 року і грудневої різанини.

Між одинадцятою годиною і полуноччю ми побачили, що до нас наближається дівчина років двадцяти-двадцяти двох, з кошиком у руках.

Ми спитали її, куди вона йде, що має робити і чому прирікає себе на таку небезпеку.

Дівчина відповіла з великою простотою, що вона санітарка і що, після захоплення версальцями барикади на вулиці Сен-Мор, прийшла довідатись, чи не потрібні нам її послуги.

Один із стариків 48-го року (71-й рік він не перевжив) обійняв її і поцілував. Справді, в цій самовідданості було щось прекрасне.

Ми відмовилися залишити її у себе, і наше відмовлення було цілком обґрунтоване. Незважаючи на це, вона була уперта і не бажала покинути нас.

Проте через п'ять хвилин її допомога вже була нам потрібна: двоє з наших товаришів упали на барикаді — один вражений кулею в плече, другий — просто в чоло...

Помину це...

Коли ми вирішили відступити, якщо тільки це було можливо,— довелося благати хоробру дівчину, щоб вона теж згодилася піти.

Ми довідалися тільки, що звуть її Луїзою і що вона робітниця.

Цілком природно, що вона повинна була бути з повстанцями, з тими, чиє життя надто важке.

Що сталося з нею? Чи була вона, як багато інших, розстріляна версальцями? І чи не повинен я присвятити цій невідомій геройні найбільш відому з моїх пісень?

КОМУНАРДА

Здається пасткою Париж.
Як зрадника ти відрізниш?
А чорні тротуарні плити
Так кров'ю нашою залиті,

Що змито нею всюди брук
На темних вулицях навкруг.

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добуть.

Капітулянтська гидь базарів
Розстрілюала комунарів.
Але від прусської ходи
Вони тікали, мов хорти,
І продали вони мерщій
І шкіру, й край, і прапор свій.

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добуть.

І раптом Тьера хижі зграї,
Аби відмить ганьбу, в одчай
Криваву ванну прийняли,
І нашу кров густу пили,
І скрізь вона текла, терпка,
Неначе хвиля гомінка!

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добуть.

Убивці з чорними серцями
Блювали синіми мерцями.
І Мак-Магон, немов король,
Свою виконував там роль,
Великий герцог Бірбі —
Мов імператор, далебі.

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!

Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добути.

А скільки дикої гидоти
Серед убивць, серед бридоти,
І Галіфе, й Гаво лихих...
Спитайте в Мексіці про них!
А лютий злодій Канробер!..
І кожен — справжній людожер.

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добути.

І, щоб приборкать комунара,
Йшла разом з ними, наче хмара,
Гниль буржуазної юрби
Ламати трудящим черепи.
Десятки тисяч полягло.
Хто знає точно їх число?

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добути.

А щоб з Комуною кінчити,
Щоб комунарів придушити,
Єдиний присуд був для всіх:
Стріляти з мітральєз у них.
Він робітник? Нехай мовчить!
Вмить, не вагаючись, убити!

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добути.

І каторги, і бастіони,
І тюрми всі, і всі понтони
Заповнені. Там безліч їх,
Голодних, голих і сумних.

І лиш кати в часи страшні
Смакують страви запашні...

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добутъ.

В різницях пишного Версалю
Солдат ціляв у нас без жалю.
Коли ж він шаблею махав,—
Він кращих друзів убивав.
Ta хоч і ситий цей солдат,
Він у крові, неначе кат.

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добутъ.

Паріж терпів без краю муки,—
Безмежні злочини тварюки!
Ta приде час, і злічатъ їх,
Злочинства хижаків бридких!
Повік їм забуття нема,—
Помстить Історія сама!

Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь!
Танцюймо комунарду!
Хоробрий будь,
Щоб прав своїх добутъ.

КРИВАВИЙ ТИЖДЕНЬ

Самі шпиги й жандарми ниці
Тепер на вулицях снують.
Журбу батьків і жаль вдовиці
Оркестри звуками заллють.
Паріж в крові, не знайдеш броду,

І туга серце пойняла.
Вояччина диктує моду,
Руба на вулицях тіла.

Але...
Пора уже кінчати,
Міцніше стиснім кулаки!
Уже надходить день розплати,—
У бій готуйтесь, бідаки!

Вже чваньковиті журналісти,
Гидка мара нічної мли,
Бандити і авантюристи,
Що брязкотельця натягли,
Покидьки біржової згуби,
Кого щадить продажний суд,
Юрбою на лежачі трупи
Кругом, немов черва, повзуть.

Але...
Пора уже кінчати,
Міцніше стиснім кулаки!
Уже надходить день розплати,—
У бій готуйтесь, бідаки!

Женутъ у тюрми на тортури
І в день ясний і в ніч жаску
І поруч ставляють під мури
І батька, й сина, і дочку.
Так монархічна люта зграя
Терор провадить, наче звір,
І скаженіє, і зриває
Червоний стяг, і лізе з нір.

Але...
Пора уже кінчати,
Міцніше стиснім кулаки!
Уже надходить час розплати,—
У бій готуйтесь, бідаки!

І вже кругом іезуїти
У дзвони дзвонять без кінця;
І будуть, мов дощем, кропити
Водою люд для гаманця.
І опери, і літургії,
Щоб Мак-Магона оспівати.

І завтра кат снує надії,
Щоб люд на каторгу послать.

Але...
Пора уже кінчати,
Міцніше стиснім кулаки!
Уже надходить час розплати,
У бій готуйтесь, бідаки!

Злобою пухлі дами п'яні,
Як їх коханці і сини.
Вони почеплять барабани,
Й рушниці наведуть вони.
Снують триколірні убори —
Із мурів, вікон і дверей.
І виповзли уже Пандори,
Почнуть розстрілювати дітей.

Але...
Пора уже кінчати.
Міцніше стиснім кулаки!
Уже надходить час розплати,—
У бій готуйтесь, бідаки!

І скрізь на тротуарах голих,
Де убивають бідноту,
Ізнов поліція в камзолах
Чванливо стане на посту.
І для голодних безробітних
Готові кулі у псарів.
Тепер ми в рабстві у свободних
Шпиків, жандармів і попів.

Але...
Пора уже кінчати,
Міцніше стиснім кулаки!
Уже надходить час розплати,—
У бій готуйтесь, бідаки!

Невже ти будеш вік оспалим,
Народе, жити у ярмі?!

І доки ще панам зухвалим
Тебе гноїти у тюрмі?

Чи довго буде їхня кліка
Топтати все, немов орда?

Коли народиться велика
Свята республіка труда?!

Але...
Пора уже кінчати,
Міцніше стиснім кулаки!
Уже надходить час розплати,—
У бій готуйтесь, бідаки!

ЕЖЕН ШАТЛЕН

EUGÈNE CHATELAIN

1829 — 1902

Французький поет-демократ Ежен Шатлен в юнацькі роки був робітником, брав участь у революції 1848 р. і в барикадних боях 1851 р., виступаючи проти реакційного перевороту. В цей час він був прибічником утопічного комунізму Кабе, і це відбилося і на його поетичній творчості тих років. Під час Паризької комуни Шатлен виступав зі зброєю в руках на барикадах, а після розгрому Комуни емігрував і до 1880 р. жив на острові Джерсей. Повернувшись до Франції, Шатлен активно виступав як революційний поет з критикою буржуазної Третьої республіки, часто звертаючись у віршах до спогадів про Паризьку комуну. Поетичні твори Шатлена об'єднані головним чином у збірках «Вигнанниці 1871 року» і «Мої новонароджені». Виступав він і як публіцист, видаючи журнали, навколо яких об'єднувались революційні демократи.

ЧЕРВНЕВИЙ ВИГНАНЕЦЬ

Я хочу місто бачити велике.
 В душі до нього не згасить любов.
 Там гомін чуть, людські клекочутъ ріки,
 Там маяла повстання хоругов...
 Я хочу бачити моє кохане місто,
 Його каштани і його мости...
 Горить любов до тебе промениста,
 Париже мій, мене хвилюєш ти!

Я хочу бачить місто, де щасливий
 Я був, юнак-поет, у давні дні,
 Де мріяв я, де рій надій манливий
 Всміхавсь колись у двадцять літ мені.
 Але й тепер, хоч душить ніч імлиста,
 Я сподіваюсь світлих днів дійти...
 Горить любов до тебе промениста,
 Париже мій, мене хвилюєш ти!

Коли ж своїх я рідних знов побачу,
 І неньку, й батька, й брата обійму?
 Як ненавиджу зgraю я звірячу,
 Що край мій обернула на тюрму!
 Блищить в очах гірка сльоза іскриста.
 Страждаю я у пустці самоти...
 Горить любов до тебе промениста,
 Париже мій, мене хвилюєш ти!

Я знов вернусь до рідної столиці,
 Коли й повітря в гніві затремтить,
 Коли юрба злих боягузів ница
 Від гнівного народу побіжить...
 Мене завжди манила мрія чиста,
 І знов я рвусь до світлої мети...
 Горить любов до тебе промениста,
 Париже мій, мене хвилюєш ти!

ЖАННА

Нас кат здолав,— і після бою
 Мене взяли в порі нічній,
 Коли в крові я самотою
 Вернувсь до Жанни в закут свій.
 Як завсігди, моя дружина
 Кляла війну і світ увесь,—
 Чи знати їй, що за хвилину
 Мене із хати візьмуть десь?

Варила юшку Жанна,
 Я бавивсь із дитям своїм,
 Аж ось загін неждано
 Ввірвавсь у дім.

Дружина мертвою упала,
 У груди вдарена штиком.
 Солдати, кров'ю п'яні, стали
 Трощити все підряд кругом.
 На них накинулася Жанна,
 Щоб злідні захистить свої.
 Її убила зграя п'яна,
 Топтала хижо труп її.

Побачивши цю бійку дику,
 До мене хлопець мій припав.
 I не забусть мені довіку,
 Як він «Матусю!» закричав.
 Чого знущались так над нею,
 Мене не вбили в тій біді?
 О, смертью лютою своєю
 Вона спасла мене тоді!

Великим відданий ідеям,
 Не визнавав я влади зграй,
 Що військо віддали пігмеям,
 Які зганьбили рідний край.
 Коли заслало світ грозою,
 Я громадянином простим
 Жив із дружиною простою
 У мирному кутку своїм.

Мене із сином розлучили,
 Забравши силою мене.

Де любий син, де хлопчик милив,
 Чи батька страдник спом'яне?
 В тюрмі хвилююся журливо,
 Чи хлопчика побачу я.
 Кажу, засмучений: «Можливо!»
 І згадує душа моя:

Варила юшку Жанна,
 Я бавивсь із дитям своїм,
 Аж ось загін неждано
 Ввірвавсь у дім.

ПІСНЯ ХЛОПЦЯ-КОМУНАРА

Moєму синові

— Скрізь люблять пісню люди,—
 Так батько нам казав.—
 Із нею легше буде
 Здобути людських прав.
 Хвилює пісня зроду
 Могутнім чаром слів.
 І любить той Свободу,
 Хто сам заводить спів.

Ми під пісню
 Буревісну
 Славим працю, славим труд.
 З нею в ногу
 Йде в дорогу
 Трудовий робочий люд.

Хай лине спів до неба,
 Прудкіш від вільних птиць:
 Нам більш панів не треба,
 Ні замків, ні в'язниць!
 Боротися з катами
 Я буду з юних днів.
 Нам годі бути рабами!
 Здолаєм ворогів!

Не хочу я омані,
 Скажу одверто я:

Розійдуться тумани
 І світло засія.
 І вік новий розвіє
 Нічну пітьму з небес.
 Палає в серці mrія
 Про Рівність і Прогрес.

Братаютися хай люди,
 Що піснею живуть,
 А істина усюди
 Хай прокладає путь.
 Всього людського роду
 Надія ожива.
 Єднає хай народи
 Комуна світова!

Ми під пісню
 Буревісну
 Славим працю, славим труд.
 З нею в ногу
 Йде в дорогу
 Трудовий робочий люд.

ЖЮЛЬ ВАЛЛЕС

LULES VALLÈS

1832 — 1885

Відомий письменник-комунар Жюль Валлес брав участь у революційному русі ще в 60-х роках. Він був популярним журналістом і автором соціальних нарисів та видавав газету «Вулиця». Бувши членом І Інтернаціоналу, Валлес брав участь у барикадних боях під час пролетарської революції 1871 р. Тоді ж його обрали членом Паризької комуни. Він працював у комісії освіти і видавав газету «Голос народу», в якій друкував часом і свої вірші. Заочно засуджений версальцями до смертної кари, Валлес емігрував до Англії. Написав кілька книжок памфлетів і нарисів, як от «Гроші» (1857), «Лондонська вулиця» (1883), а також романів — «Дворянин» (1869), «Голод в Бюзансі» (1870) та ін. Але найбільше відомий він своєю славнозвісною автобіографічною трилогією «Жак Вентра», куди входять романі «Дитина» (1879), «Бакалавр» (1881) та «Інсургент» (1885).

Останній час боїв. День двадцять восьмий травня.
Гармати про кінець гриміли безугавно.
Та десь у далині, під гуркіт мітральєз,
Скривавлений наш стяг здіймався до небес.
Хитаючись, туди я йшов мов під вагою,
І важко я хріпів, стомившись боротьбою,
Весь чорний від вогню, із тугою в душі.
Убиті навколо лежать товариші.

Я йшов по вулиці пустельній в самотині.
Заріс травою брук, і простяглися тіні
Від квітучих гілок, повитих по стіні,
І промінь сонячний у вічі бив мені.
Пожежі дальньої палали близкавиці,
І ядра виднокруг черкали, наче птиці.
Між небом сонячним і пеклом цим земним,
Весь у крові, завмер я в маренні сумнім.

Що я гадав тоді, страшний від хвилювання?
Померкли в пам'яті всі давні почування.
Очима я вдивлявсь у небо золоте,
А серцем страдницьким був невідомо де.
Рушницю у руках, без жодного заряду,
Стискав я в забутті. Вже стихла канонада.
Ta раптом я почув, в глибокій тишині,
Над муром крок якийсь, неначе уві сні.

Підвів я голову і враз побачив жінку,
З натхненим поглядом, осяяну блондинку;
З гвоздикою в косі, задумавшись, вона
Ступила на балкон, струнка і чарівна.
Був туго стягнутий на вигнутому стані
Багряний пояс-шарф. Спинивсь я в здивуванні.
Мов близкавкою я був вражений в той час.
Ta ось жіночий крик розтяв повітря враз.
Я кинувся вперед. Курок стискали пальці.
«Огонь!» — почув тут я і зрозумів: версальці.

Та в пам'яті моїй лишився зір ясний,
Багряний пояс-шарф, високий стан стрункий,
Привітна усмішка серед грози страшної
І сміливий порив у жінки молодої.
І часто плутаю, страшний згадавши чад,
Я запах пороха і квітки аромат.

ЛУІЗА МІШЕЛЬ

LOUISE MICHEL

1830 — 1905

Луїзу Мішель прозвали «червоною дівою». Все її життя було сповнене пристрасної боротьби проти буржуазного ладу. Позашлюбна дочка служниці, вона, ставши вчителькою, з ранніх літ бере участь у революційному русі. Тоді вона виступає як пропагандистка-журналістка і пише перші революційні вірші, вважаючи своїм учителем Віктора Гюго. З перших днів Паризької комуни Луїза Мішель стає не тільки полум'яним агітатором і активним діячем, а зі зброєю в руках бореться проти версальців. Арештована після розгрому Паризької комуни, Луїза Мішель безстрашно ганьбить буржуазний режим і вимагає для себе смертної кари. Засуджена на довічне заслання в Нову Каледонію, вона там пише поетичні згадки про трагічну Комуну і бичує сарказмом її катів—версальців. Повернувшись 1880 р. на батьківщину, Луїза Мішель знов стає активним діячем революційного руху, але вже як послідовниця анархізму. В цей час вона багато працює на літературній ниві, видає збірку своїх революційних віршів «Крізь життя», пише ряд романів, як от «Злідні», «Новий світ», «Обідранець», випускає збірки новел і нарисів, а також свої «Мемуари» та історичні праці. Доживши до 1905 р., Луїза Мішель палко вітає російську революцію.

Повної збірки творів Луїзи Мішель і досі немає. Але яскрава постать «червоної діви» привертає увагу радянських дослідників-літературознавців, що вивчають її творчість з рукописів, які зберігаються в Інституті Маркса — Егельса — Леніна в Москві. На Україні письменниця Христя Алчевська зробила спробу відтворити образ полум'яної комунарки в драматичній поемі «Луїза Мішель».

ТАНЕЦЬ БОМБ

Гуркочутъ грізно мітральєзи,
 Відвага нас веде в бої.
 Вперед, під пісню марсельєзи!
 Вперед, товариші мої!
 Монмартр охоплений весь шалом,
 Мов леви, йдуть бійці у даль.
 Ні-ні, не вистоїть Версаль
 Перед революційним шквалом!

В бій, комунари, в бій під сяйвом прапорів!
 Не стримать батальйонів гнів!
 Сьогодні обрій наш промінням заяснів.

Хай наших матерів догляне,
 Хто не загине в битві цій.
 Нас не лякають люті рани,
 І смерті шлем салют ми свій.
 В гарячім урагані бою
 Люблю, Монмартр, твоїх дітей,
 Їх пристрасть, гнів і блиск очей.
 В огні атак вони — герої!

В бій, комунари, в бій під сяйвом прапорів!
 Не стримать батальйонів гнів!
 Сьогодні обрій наш промінням заяснів.

ПЕРЕМОЖЕНА РЕВОЛЮЦІЯ

(Тюрма у Версалі, вересень 1871 року)

Ми вернемось в численних лавах,
 Ми з'явимось на всіх шляхах,
 Примари месників кривавих,
 Ми прийдемо з мечем в руках!
 Все скінчено! Бійці незборні
 В землі лежать. О друже мій!

І повзають раби потворні,
Мов гади ті, в ганьбі своїй!

Моя республіка велична!
Хоробрі ми були в бою,
Під пісню йшли патріотичну,
Лили за тебе кров свою.

Ми вернемось, брати кохані!
Хай ждуть нас, мертвих чи живих.
Під стяги станемо багряні,
Тиранів знищим світових!

Немов трава та під косою,
Боєць поляже за бійцем.
Пройнявшись помстою святою,
Ми сто за кожного уб'єм!

Розплата наша прийде скоро!
Згадавши власні вчинки злі,
Злочинці білого терору,
Навік ви згинете в землі!

ЦВИНТАР ЗАСЛАНЦІВ

О, скільки їх, геть сповнених надії
Колись побачить Францію свою,
У смуткові навік зімкнуло вії
В далекому, проклятому краю!
Так гинуть під серпами серед літа
І колоски, і пуп'янки, і квіти...
І у нічній пітьмі з пустельних берегів
Чутъ жалібне виття розгніваних вітрів...

Одні з них, чуючи розквітлі сили,
Хміліли в боротьбі, завзятій і страшній;
П'янке життя їм у литаври било
І надихало їх на лютий бій.
А інші... ледь пригубили свій келих
І геть розбили без пісень веселих.

І у нічній пітьмі з пустельних берегів
Чуть жалібне виття розгніваних вітрів...

Під місяцем тут білі ніаулі,
Чия кора неначе віск свічок,
До велетенських трав густих пригнули
Тремтливі віяла своїх гілок.
З незнаних прірв, де грім несамовитий,
Тут аж до хмар циклонам шлях відкритий.
І у нічній пітьмі з пустельних берегів
Чуть жалібне виття розгніваних вітрів...

Нова Каледонія

МАРІ ФЕРРЕ

Ось і її тепер з собою смерть забрала
І більше не майне вона в вікні тюрми;
В наш світ ще нічия рука не відчиняла
Воріт із небуття, з холодної пітьми,—
Згадаймо знов її, щоб тінь із нею встала
Всіх тих, кого не вернем ми.

Як поєднались в ній геройство з простотою!
Вона всіх вабила ясним лицем своїм.
І от вона пішла і геть взяла з собою
Свій усміх чарівний; все стихло в сні нічнім,
І серце,— чую я,— під брилою важкою
Із нею сховане живим...

Коли милуєшся прекрасним самоцвітом
Під пусткою небес на життєвих шляхах,
Чи не для того лле він сяєво над світом,
Щоб скоро смерть його весь обернула в прах,
Щоб гинуло усе під нашим стягом збитим,
Мов лози під огнем в полях?

О мати, що завжди шанована синами,
О революціє, о ріvnість душ людських,—

Над прахом страдників звийсь волі прапорами,
Зітчи свою зорю з ясних сердець простих,
Буди в травневий день, щоб нам, повитим снами,
Дійти до світлих днів п'янких!

ЕТЬЕН КАРЖА

ÉTIENNE CARJAT

1828—1906

Героїчна боротьба комунарів з версальцями досить яскраво була відтворена в пройнятому сатиричним пафосом вірші Етьєна Каржа «Версальці», який був надрукований 3 травня 1871 р. в газеті «Комуна» під час героїчної оборони Паризької комуни. Автор цього вірша, поет парнаської школи і талановитий карикатурист, був активним учасником республіканського руху останніх років Другої імперії. Він був особисто близько знайомий з багатьма учасниками Паризької комуни. Після її придушення Етьєн Каржа, здається, не зазнав будь-яких репресій, провадив богемне життя і виступав переважно як автор мало помітних п'ес.

ВЕРСАЛЬЦІ

Ось Галіфе спішить жандармів нацькувати,
 Вбивати малих дітей з паризьких барикад,
 А Вінуа звелів Дювала взяти до страти,
 Що по-геройськи вмер, коли знущався кат.
 Побитий Мак-Магон, що вславивсь помилково,
 Який ганьбою вкрив навік колись Седан,
 Став на чолі розправ і точить ріки крові,
 І всюди здійснює він Тьєра-Мольтке план.
 Преторіанці вже вернулися з Берліна,
 Хоч прусські ляпаси горять на їх щоках,
 І всі сподіванку плекають лиш єдину —
 По вулицях пройтись і всюди сіять жах.
 Кусають вус рудий, гуляють по Версалю,
 Хоч важко поясом стягнути пуза їм,
 І лиш гукне Сасей, біжать вони до валу,
 Махають шаблями в завзятті запальнім.
 Ідуть по вулиці, напуджені і люті,
 Перед шеренгами затурканих солдат,
 Поки не здіймутться в пекельному могутті
 Снаряди на фортах з націлених гармат.
 Тоді герої ці з Монмартрського бульвару,
 Яких ще Канробер не досить муштрував,
 Відчують в мить одну, як кров їх б'ється яро,
 Яку ніхто із них за Мец не проливав.
 Тікають геть вони від батальйонів наших,
 Ще ледь озброєних, та волею міцних,
 І вже неспокій чуть в бучних колонах вражих,
 Що нас жахаються у сутінках нічних.
 Їх мозок зляканий не хоче зрозуміти,
 Як може воювати цивільний цей злидар...
 Хоч місяць вже минув, та їх не роздушити!
 Даремно скаженів Тарбе — наш газетяр!
 Злякався сам Пікар. Тьєр Фабра посилає:
 «Ось гроші,— каже він,— спішіть у Сен-Дені.
 Просіть Альберта ще... нехай не відмовляє...
 Бо згинемо ми всі,— форти у них міцні!»
 І сам бридкий Дюкро, що честь утратив нині,
 В Шарбурзькі доки йде, щоб там знайти бійців.
 І навіть дог старий, щоб збільшити злість у слині,

У нього яд бере, митця отруйних слів.
Щодня з приємністю він згадує обмови,
З часів імперії злі вигадки вжива,
Але сміються всі з його нудної мови,
І десь під мурами рве рекрут «Голуа».
А хижі шпигуни, що совістю гендлюють,
Банкіри й крамарі, ссавці набитих кас,
Убивці і рантьє, які повій купують,
Весь чорний їх синкліт встає супроти нас.
Вони співають скрізь хвалу жандармам смілим,
І Тьєровій клятьбі, ѹ шуанам навісним.
Але чи візьме хто у світі їх безкрилім
У руки зброю? Ні... Чужа хоробрість їм!
Що, прапор захищать? Для цього є солдати.
За кожну смерть Париж їм платить тридцять су.
Якщо не босий ти, не йде тобі стріляти
В обдертих злидарів, криваву пить росу!
Це личить лиш бйцям, що з них глузує ворог,
Це справа череди, яку вперед женуть...
Ні, божевільний лиш палити може порох,
Адже лише живих години щастя ждуть!
Хотів би клан гидкий цих боягузів хтивих
У цім мурашнику, де нишпорить черва
Біржовиків без діл і слуг їх боязливих,
Змести дотла Париж, мов язва морова.
Та, мов спокійний лев у цирку на арені,
Що бачить навкруги лиш комашню дрібну,
Свідомий прав своїх, стойть Париж на Сені
І жде їх наступу в хвилину цю страшну.
На варті гармаші. З рукою на затворі,
Вже громадяни ждуть сигналу йти у бій.
І сяє пурпуром в паризькому просторі
Комуни гордий стяг, весь сповнений надій.
Немов той корабель, Париж крізь бурю лине,
Лишає він сліди у глибині морській.
А на кермі — народ! Ніколи він не кине
З робочих рук міцних червоний прапор свій!

ГАСТОН КРЕМ'Є

GASTON CREMIEUX

1838—1871

Діяльний революціонер, поет і журналіст, Гастон Крем'є в 1871 р. очолював Марсельську комуну. Після її розгрому Крем'є був засуджений до смертної кари і розстріляний. Чекаючи у в'язниці на страту, він написав передсмертний вірш «Другові». Мужня поведінка Крем'є на суді і геройська смерть його відбиті в багатьох творах про 1871 р. Художні писання Крем'є під назвою «Посмертні твори» були видані через кілька років після його страти.

МОІЙ НОЕМІ

Ти обіцяла бути,— але ти не прийшла,
Хоч я чекав тебе в паланні і тривозі.
Години знов тяглись по життєвій дорозі,
Надії зникли геть, сховала небо мла...

І знов я замкнутий, лежу я у знемозі,
А кривда на душі отрутою лягла.
Які важкі замки! Кепкує доля зла,
І грati в камері, неначе я в облозі...

Ти відаєш сама,— дарма казати знов,
Якою зіркою мені зориш ясною.
Й розкриється тюрма, лиш засія любов,

І серце радістю заб'ється неземною!
Для тебе я живу, і світиш ти мені.
Пішла ти — ніч навкруг. З'явилася — все
в огні

ДРУГОВІ КЛОВІСУ ГЮГУ

Апостолів святої волі
Ти не тривож утишині.
В тюрмі ім мучиться доволі,—
Хай сплять герой у труні!
Ти зберігай, немов святыню,
Іх світлий вид. І ще затям:
Нішо їх пам'ять не поглине,
І як вони — померти б нам!

АНДРЕ ЖІЛЛЬ

ANDRÉ GILL

1840 — 1885

Талановитий поет і художник Андре Жілль під час Паризької комуни був призначений директором Люксембурзького музею образотворчого мистецтва. Після розгрому Комуни він залишився в Парижі, де за свою причетність до Комуни зазнав жорстокого цькування, що довело його до психічного захворювання і передчасної смерті. В молоді роки Андре Жілль належав до парнаської групи поетів, але в пізніших ліричних творах, зокрема в «Ідилії», відчувається глибока відданість поета ідеям Паризької комуни.

ІДИЛІЯ

Моя красуне! Я в тяжкі скорботні дні
Відвідав сад, де ми стрічались навесні.

Геть розтрощила все, зламала буря люта.
Ні віри, ні надій, ні квітів не вернути!
Земля під травами в червоних ще слідах.
Це кров розстріляних весною у кущах.
Осінній вітер злий несе страшні прокльони
І стогін каторжан, прикутих до понтона.
Під скрегіт голих віт ще більше посмутнів
Похмурий парк, він весь — мов склепи королів.

О час чудових снів!.. Вночі, удвох з тобою,
Ходили ми в саду під місячною млою.
В алеяхтиша скрізь... і ніжний запах квітів...
Згадав я менует минулих, давніх літ.
Твій сміх дзвінкий лунав серед алей спустілих,
І місяць промінь слав на мармур статуй білих,
І ми богинь старих читали імена.
Із безлічі зірок нас вабила одна.
Знайшовши десь її, ми очі закривали,
І знову — «Швидше хто?» — свою зорю шукали,
Мов жемчуг у сріблі, що лебідь з крил своїх
Роняє серед хвиль в просторах мовчазних.
І поверталися ми по стежечці вузенькій,
Де серед трав нічних літав зефір легенський,
І мовчки йшли, немов заглиблені у сни,
Дихання теплої спиваючи весни.
«Стій! Хто іде?» — кричав нам вартовий раптово.
І я тоді казав пароль — магічне слово —
І йшов до нього. Він рушницю опускав,
Всю в білому бузку, що ніжний запах слав,—
Адже було це все в тім славнім флореалі,
Коли, немов подруг, рушниці ми квітчали...
«Він, може, вистрелить?» — «Нащо такі думки?
Чи можуть убивать пахучі ці квітки?»
Я називав себе — і усмішка з'явилася
Над вусами його. І ручкою вхопилася
За руку ти мою і мовила мені:
«Коханий, глянь, — уже в туманній далині
Встає зорі обличчя юне...»
Чи пам'ятаєш ти? Було це в дні Комуни.

АНРІ БРІССАК

HENRI BRISSAC

1825 — 1907

Поет-комунар Анрі Бріссак до Паризької комуни був журналістом-ресурсубліканцем. У бурхливі дні 1871 р. пориває з прудоністами-угодовцями, до яких належав раніш, і стає секретарем Комітету громадського порядку. Після придушення Паризької комуни військовий суд версальців засудив Анрі Бріссака до довічної каторги. Спочатку він був в'язнем тулонської каторжної тюрми, де написав відому поему «Моя перша ніч на каторзі». Незабаром був висланий на острів Ну в Новій Каледонії. Жахливі умови каторжного життя яскраво змальовані в поетичних творах Бріссака того часу, які пізніш ввійшли до його збірки «Коли я був на каторзі». Після амністії вступає до Робітничої партії і бере активну участь у соціалістичній пресі, де друкує свої нові вірші, як от «Пісня народів», в якій закликає до міжнародного єдинання пролетарів.

МОЯ ПЕРША НІЧ НА КАТОРЗІ

I
ПРОГРЕС

На каторзі! Як ти, що бачив світлі сни,
 У це болото й бруд упав з височини?
 Ти коліщам попав у цю страшну машину,
 Й червона куртка ця тобі вкриває спину,
 І жовті носиш ти штани на петельках,
 Смугасті і масні, у плямах і дірках,
 Навколо ніг твоїх звисає це страхіття,
 Десятком каторжан вже ношене лахміття.
 І номер каторжний зелений твій ковпак
 Показує для всіх, немов злочинства знак.
 І кайдани тобі на ноги тут наділи,
 Щоб ти усе життя носив рубці на тілі.
 І каторжний ланцюг видзвонює в журбі,
 Повившись кільцями міцними по тобі,—
 І глухнутуть всі твої прокляття безупинні.
 Під скрегіт кайданів, під зойки їх причинні.
 На нарах мусиш ти тут кільцями гrimіть,
 Обдертий, як босяк, закутий, як ведмідь!
 Ти — раб тюремників, які глузують з тебе,
 І ходиш по свистку, коли їм тільки треба.
 Острижений на сміх драбинкою твій чуб —
 Неначе злодій ти чи вбивця-душогуб.
 Ти у пропасниці палаеш у знемозі,
 Мов Іов той, гниєш в смердючому барлозі,
 Диханням ти своїм весь обрій заразив,
 І в небеса дарма в надії погляд звів.
 І на лиці твоїм — тягар свинцевий туги,
 І ти з огидою, похмурий від наруги,
 Харч каторжний їси, не гідний і свині,
 І голод мучить знов тебе в цій глушині.
 Оточений кругом тюремною стіною,
 Мов кинутій сюди ти хвилюю морською.
 Встає від сплеску хвиль далеких згадок рій.
 Та поруч тебе тут — бандит і лиходій,
 Немов рептилії кишать у баговинні,
 Ганьба їх злочинів горить у бризках піні.
 У лігві ти страшнім, де шахраї кругом.

Тут — пандемоніум, тут — пекло, тут — содом.
 Панує тут розбій, сидить злочинець поруч.
 Праворуч — злодій тут, убивця тут — ліворуч.
 Лиш ворухнешся ти, плечем зачепиш їх,
 Усе їм ніпочім, шукають лиши утіх.
 Картуш мов друг тобі, і Тропман часто сватом
 Жартливо зве тебе, ви з Дюмоляром-братьом
 Одразу вже на «ти», Папавуан в журбі,
 Қастень і Ласанер всміхаються тобі.
 Так, вкинули живим тебе кати в геену...
 Хто спинить дикий сказ і злобу їх шалену?
 Коли ж, нарешті, ти з полегкістю зітхнеш
 І глянеш в далечінь, де небеса без меж,
 Де сонечко сія, проміння ллє на ниви,
 На буйну зелень трав, на озеро манливе?
 Коли для тебе вже настануть краї дні?
 Як вернешся в сім'ю? Живим чи у труні?
 Ти — вся надія їх; зруйновано їх спокій,
 Сумують по тобі вони в журбі глибокій,—
 Чи стрінуть знов тебе вони в сім'ї живим,
 Чи прийде вість лиха в листі сумному їм?
 Можливо, ти помреш на каторзі жахливій?
 Чи може пташка жити в неволі цій тужливій?
 Чи стерпиш цей полон з співучим серцем ти?
 Останній мученик тюремної сльоти,
 Ти скоро в склепі цім простягнешся навіки!

II

я

Чи скоро вже кінець оцій ганьбі великій?
 Немає сорому прибічникам свавіль,—
 І вороння летить на падло звідусіль.
 Та знаю я, тебе чекає перемога,
 І обіймає їх тепер страшна тривога,
 Що карлики вони перед тобою всі,
 Прогресе наших днів! Де край твоїй красі?
 Їх цезарі смішні стоять перед тобою.
 Зметеш ти, мов сміття, їх геральдичну зброю!
 Готовий тавруватъ я до останніх днів
 Гидотних цих убивць, стерв'ятників і псів.

Каторжна тюрма в Тулоні

НАСИПАЮЧИ ЛАНТУХИ

Де вапно, мов самум, клубочиться навколо,
 Фантоми білих хвиль заслали видноколо
 І пудрять порохом, мов інеєм зими,
 Маркізів каторги і герцогів тюрми.
 Вирує вихор цей в пекельній лихоманці,
 Геть забиває дух від смороду в горлянці,
 Від пилу сліпота з'явилася у очах,
 У грудях — кашель злий і гнів — у почуттях.

Отак і ти вируй, ідей великих порох!
 Запліднуй скрізь уми! Розбуркуй дух людський!
 І сяєвом зорі весь горизонт залий!
 По світу рознеси, розвій задушний морок!
 Перетвори навік Європу наших днів,
 Що, ледь жива, тремтить під ігом королів!

Oстрів Ну

РОЗБИВАЮЧИ ҚАМІННЯ

Потоками тече з небес огненна лава.
 Геть може розпалити і левів спека ця!
 Мов шерстю обросли в людей тіла смагляві,
 Що зранку риуть рів, і піт тече з лица.
 Я молотом важким б'ю по твердім камінні,
 Немовби товкачем якимсь я нині став.

О праця каторжна!.. В пекельній цій пустині
 Південний жар повис огнем страшних заграв.

Республіканці, ви — захисники свободи.
 І справедливість вам гукає на весь світ:
 Підкопуйтесь весь час під королівський гніт!
 Ведіть в нещадний бій пригноблені народи!
 Трощіть ганебне зло, крушіть катів полки,
 Як розбиваю я тут камінь на шматки!

Oстрів Ну

ЕЖЕН ВЕРМЕРШ

EUGÈNE VERMERSCH

1845 — 1878

Ежен Вермерш був відомий як поет ще в 60-х роках, коли належав до «лівого» крила парнасців. Особливо була популярна його сатирична поема «Великий заповіт Вермерша», якою він наслідував Франсуа Війона. Як яскравий революційний поет і публіцист, Вермерш виявив себе під час Паризької комуни, коли редактував газету «Батько Дюшен». Після 1871 р. Вермерш попав у лондонську еміграцію, де видавав газету, орган так званої «французької секції» Інтернаціоналу, в якій займав вельми плутану позицію, за що й зазнав нищівної критики з боку Маркса і Енгельса. В еміграції ж він написав і видав дві поеми про Комуну — «Палії» і «Передільці», в яких дає широку картину паризьких трагічних подій. Художня літературна спадщина Вермерша і досі ще не зібрана і як слід не вивчена.

ПАЛІЇ

Старий Париж горить серед страшної ночі.
 У крові обрій весь, огонь між хмар клекоче,
 Театри і церкви, готелі і двірці,
 Історія сама в огненному вінці,
 Спалахують навколо багаття полум'яні,
 Що місто обняли у мстивому паланні,
 Мов гнів народних мас у передсмертний час.

Осіннім вечором чудовим,
 Коли в промінні пурпуром
 Сіяють кетяги рясні,
 Дроздів я ласих вибачаю,
 Що так джеркочуть серед гаю,
 Мов ті фланандці в святні дні.

Приємно так мені вдихати,
 Поки ще не гудуть гармати,
 Солодкий мир серед полів,
 Бо зло війни мені не любе,
 І краще цілувати у губи,
 Де безліч є любовних слів.

Я ненавиджу бій і мрію,
 Плекаю про той час надію,
 Як стануть ралами списи,
 Коли не будуть після бою
 Вінчати лаврами героя,
 Який байдужий до сльози.

І кличу я той час манливий,
 Як люди у сім'ї щасливій,
 Де повно меду з молоком,
 Одягнені в туніки світлі,
 Йдуть славити в сади розквітлі
 Всесвітній спокій — всі гуртом.

* * *

Казали переможці в гніві:
 «Злочинців треба спопелити!
 Щоб не були в житті щасливі,
 Нам треба крик їх заглушить!
 Які вони несамовиті!
 Ревуть і тужать, мов біси ті,
 Коли їх голод допіка.
 Здіймають бунт! Кричать сіроми,
 Що білі булочки їмо ми,
 А в них немає й глевтяка!

Розмови їхні нетерпимі.
 Спинить негайно бунтаря!
 Між ними ѹ зліднями лихими
 Незгод прослалися моря.
 Їх голос часом нас поймає,
 Підносить нас і серце крає,
 Геть розганяє наші сни.
 Хай їх потоплять буйні хвилі!
 Вперед! Ми зборкати їх у силі,
 В безодні згинуть хай вони!

Себе ми хочем захистити
 Від заздрості і від чуми.
 Ми знищим кодло їх невмите,
 Що хоче жити, як і ми!
 Тніть голови, рубайте руки,
 Їх шліть у каторгу на муки.
 Коли їм час уже вмирать,
 Вони не мріють про відплату!
 Хай чайки здобич цю багату
 Живими будуть люто рвать!

І їм здається, ніби з нами
 Одвіку рівне право в них,
 Щоб користатися плодами
 І квітами садів земних.
 Вони гадають, що робота
 Для всіх, мовляв, є насолода.
 Невже вони, покидьки ці,
 Вважають, вперті, споконвіку,
 Що мусимо і ми мотику
 Триматъ у зніженій руці?»

.

Рятують шахраїв, простити обіцяють
 І кажуть, сповнені пихи,
 До зляканих людей, що милості чекають:
 «Забудем ваші мі гріхи!
 Злочинці дорогі, запам'ятайте нині,
 Що полонені наші ви.
 Не візьмем ні шага, ба навіть волосини
 У вас не зітнем з голови!»
 І роблять, як хотять: убивці і бандити,
 Що діють на шляху нічнім,
 В надії дивляться,— вони й буржуї ситі
 Підморгують ласково їм.
 Сьогодні ці кати, упившись міцно кров'ю,
 Сміються в дикім почутті
 Й, мішаючи вино з продажною любов'ю,
 Все хижко топчуть у житті.
 Сьогодні всі вони жорстокі у наразі,
 Ногами наших мнуть мерців.
 Замучені батьки, розтерзані матусі,
 З колисочки серед огнів
 Підводяться малі сирітські рученята,
 Благаюти вбивців шал спинить!..
 Дитячі руки ці здіймаються до ката,
 Щоб ще хоч трохи їм пожить.
 Криваві трупи ці, з зеленими устами,
 До помсти звуть з смердючих ям,
 Летять сумні слова над темними ровами,
 Чуть стогін в'язнів із-за брам,—
 О різники гидкі, ви все зробили,
 І сумніватись вам не слід!
 Але настане день, коли дитя безсиле,
 І жінка-мати, і весь світ
 Із зброєю в руках устануть без вагання
 Проти мушкетів і гармат!
 Всі підуть в бій, і діти до світання
 Сурмити будуть з барикад.
 На полі бойовім повстанський дух заграє,
 Світ звільнить від оков.
 По бруку ідучи, під прaporом засяє
 Травневий привид знов...

ШАРЛЬ КЕЛЛЕР

CHARLES KELLER

1843—1913

Серед учасників Паризької комуни був і поет-комунар Шарль Келлер. Після Кривавого тижня він змушенний був ховатись у паризькому підпіллі, поки не одержав паспорта для виїзду в еміграцію до Швейцарії. Цей паспорт надіслав йому з Лондона Карл Маркс, який знав Келлера як перекладача «Капіталу» на французьку мову. Крім збірок ліричних творів, Келлер відомий і як автор збірки політично-революційних віршів, виданої під псевдонімом Жак Тюрбен. Особливо популярною була його пісня «Робітниче право», яка стала одним з перших робітничих гімнів, поки її не замінив «Інтернаціонал».

РОБІТНИЧЕ ПРАВО

Жахливий голод скрутів живіт,
 І робітник схиливсь тужливо.
 Ти ллєш, бідаче, кривавий піт,
 Щоб багачам жилось щасливо!
 Дружина — шкапа, слабе дитя,
 Що ледь зростає між старцями.
 Живеш мов раб ти, і все життя
 Тебе шмагають канчуками.

Робітнику і селянине,
 Раби цехів,
 Раби полів,—
 Вставайте всі на ворогів!
 Робітники, беріть машини!
 Ідіть, селяни, на панів!

Земля селянам врожай дає
 В подяку за працю невпинну.
 Буржуй глитає в пузо своє
 Врожаю більшу частину.
 Вік, селянине, працюєш ти,
 Щоб більше товстіло й звисало
 Черево класу, яке до мети
 Весь обрій собою заславо.

Шахтарю, слухай! Серед нори,
 В шахті ти риєшся зранку...
 Там ти родивсь, там і помри,
 Глянь навкруги наостанку.
 Поки не здох — ти вугіль шукай,
 Йди далі новим забоєм,
 Щоб там, нагорі, підступний шахрай
 Зміг утішатись покоєм!

Хто пиво й масло, сир і вино
 Нам утворив для ужитку?
 Хто хліб пече і тче полотно
 Для нас зимою і влітку?
 І хто володіє, як той крамар,

Людьми і людськими трудами?
Кому віддає свою силу трудар?
Хто любить знущатись над нами?

Коли і сад, і поле, і став
Навіки візьмуть селяни,
Моряк вестиме свій пароплав,
Ливарник завод дістане,—
Всі дихать будуть вільніш тоді,
Тієї прекрасної днини,
І краще всім жити буде в труді,
Й засяє імення людини.

Робітнику і селянине,
Раби цехів,
Раби полів,—
Вставайте всі на ворогів!
Робітники, беріть машини!
Ідіть, селяни, на панів!

ЛЕОН КЛАДЕЛЬ

LÉON CLADEL

1835 — 1892

Революційно-демократичний поет і прозаїк Леон Кладель народився в провінції Керсі в сім'ї лимаря. Перша збірка Кладеля, з передмовою Шарля Бодлера, вийшла в 1862 р. Збірка реалістичних оповідань «Мої селяни» привернула увагу І. С. Тургенєва, який видав її в російському перекладі з своєю передмовою. Глибоко відданий ідеям Паризької комуни, Кладель у своїх творах, особливо в романі «I. N. R. I.» («Жак Ратас»), дав реалістичні картини героїчної боротьби паризьких комунарів. Переслідуваний реакційним урядом, він за твір «Проклята» був засуджений до тюремного ув'язнення. Автор видав більше як 30 томів віршів, романів, повістей, оповідань і нарисів.

СОЛДАТ ІЗ КЕРСІ

Прощай, Розаліє, доволі!
 Як б'ється серце навісне...
 Прощай, Розаліє, доволі!
 Їду на війну, жде полк мене.

Покинутъ матір, і дружину,
 І друга вірного, й коня,—
 Покинутъ матір, і дружину,
 І пса, що наче промовля:

«Хазяїне мій, це жахливо,
 Що ви схвильовані й сумні,—
 Хазяїне мій, це жахливо,
 Що мучитись вам ночі й дні...»

О, я писатиму із війська
 На рік не менше трьох разів,—
 О, я писатиму із війська
 Про себе, рідна, кілька слів!

Коли ж піду у бій нещадний,
 Де не схібне рука моя,—
 Коли ж піду у бій нещадний,
 Про тебе думатиму я.

І не гадай ти, що у місті,
 Куди моя прослалась путь,—
 І не гадай ти, що у місті
 Кохану можу я забути!

Можливо, що якійсь чужинці
 Жан-Г'єр сподобається твій,—
 Можливо, що якійсь чужинці
 До серця буде вигляд мій.

Але не бійсь, о любко ніжна,
 Що він тій здасться в боротьбі,—
 Але не бійсь, о любко ніжна,
 Лишиться серце при тобі.

Ти фартушину ший спокійно
 В долині біля джерела,—
 Ти фартушину ший спокійно,
 Паси овечок край села.

Гуляй в задумі серед гаю
 Із веретенцем у руках,—
 Гуляй в задумі серед гаю,
 Пташок вітаючи в кущах.

І скажеш ти: «Мені він вірний,
 Він образ не забуде мій!»
 І скажеш ти: «Мені він вірний!»
 Змахнеш слізозу з шовкових вій.

Не плач же і провідай батька,
 Сестер, і неньку, і братів,—
 Не плач же і провідай батька,
 Скажи, що я вернусь з боїв.

Буває, що в бою вбивають,
 В розлуці з жінкою й дітьми,—
 Буває, що в бою вбивають,
 Але вертаєм часом ми.

Я обіцяю, любко мила,
 Додому із війни вернуть,—
 Я обіцяю, любко мила,
 Обов'язок свій не забути.

А як з мушкета чи з гармати
 Поцілять в серце чи в чоло,—
 А як з мушкета чи з гармати
 Мене уб'ють тобі на зло —

Помру я, смілий-незрадливий,
 І це відчує ворог мій,—
 Помру я, смілий-незрадливий,
 В руці портрет затисши твій.

І перед тим, як кину землю
 Й відчую гибелль я свою,—
 І перед тим, як кину землю,
 До тебе погляд свій пошлю.

І покладуть мене в могилу,
 Й покину світ в усій красі,—
 І покладуть мене в могилу,
 Далеко від моого Керсі!

.

Прощай, Розаліє, доволі!
 Як б'ється серце навісне...
 Прощай, Розаліє, доволі!
 Їду на війну, жде полк мене.

ВІСЛЮК

Хрестом замість герба хтось спину таврував!
 Коростявий, худий, беззубий, клишоногий,
 Тинявсь на смітнику, кістяк якийсь убогий.
 А нині в мене він,— сім су за нього дав.

Він пастися щодня іде на луг вологий,
 І тішить зір його і полиск свіжих трав,
 І зелень на гіллі, і вранці блиск заграв,—
 Тепер більш у путі не чує він знемоги.

Як тільки підійду, вітає він мене,
 Танцює, і реве, і ніжно шию гне,
 І тиче ніздрями, що пахнуть квіточками.

Мій вірний ослику, спокійно їж і пий
 І весело гуляй у хащі лісовій,—
 Доволі мучивсь ти в житті під канчуками!

КЛОВІС ГЮГ

CLOVIS HUGUES

1851 — 1907

Кловіс Гюг був яскравою постаттю в історії французької революційно-демократичної поезії. Уже в юнацькі роки виступав в опозиційній революційно-соціалістичній пресі. Кловіс Гюг був активним учасником Марсельської комуни. Після придушення Комуни за видання антиурядової брошури був засуджений до трирічного ув'язнення. Вийшовши на свободу, видає сповнені революційної пристрасті поетичні збірки «Тюремні вірші», «Непримиренні», «Заклики». Все своє життя зазнавав переслідувань і наклепів за свою революційну діяльність, хоч часто, бувши «незалежним соціалістом», займав досить плутані позиції в своїх політичних переконаннях. Кловіс Гюг написав кілька томів талановитих віршів, романів і п'єс, але буржуазне літературознавство свідомо замовчувало його творчість. Краї з його віршів, як от «Що ми співали в тюрмі», стали популярними піснями французької революційної демократії.

АМНІСТІЯ

Гукали до вітрів, ревли бурхливі хвилі:
 «Напніть вітрила всі, щоб понесли, стокрилі,
 Вигнанців в рідний край,— жде Франція їх там».
 Верхів'я скель круті, хребти гірські розлогі,
 Стрімкі шпилі гули: «Хай стеляться дороги
 З темниці звільненим борцям!»

Міцні сплетіння грат, замки з іржавим скрипом
 І двері в млі в'язниць всім шепотіли з хріпом:
 «Вже в'язням стомленим, що ждали стільки днів
 Просторів голубих, більш не почути з журбою
 Докучний дзвін ключів, затиснутих рукою
 Старих тюремних сторожів».

Вітрила напнuto могутніми вітрами,
 І кораблі пливуть під вічними зірками...
 Ось перші звільнені вже у сім'ї своїй,
 Здається доля їх вже не така сурова,
 Як тільки їх пташки у рідному просторі
 Впізнали, сповнені надій.

Та мало їх звільнить, і збити з них окови,
 І дати право їм на щастя жити в любові,
 На сонце Франції, на пахощі весни...
 Ще важчий їм тягар покладений на спини:
 То безробіття їх, нові тюремні стіни!
 В полоні злиднів всі вони!

Хто безробітним став, мов скутий кайданами,
 У життєвих боях він згине під бичами;
 Він проклятий в житті, як хліба ніде взяти!
 О, скільки бідних їх, приречених на муки,
 Мов каторжників тих, прикованих за руки,
 Яким повік голодувати!

Звільнили в'язнів ви... Дурить людей доволі!
 Що значить випустить частину їх на волю,
 Коли їм Месідор з родючих нив рясних
 Не дав тугих снопів, коли для них, невинних,
 Він, щедрий, не приніс у плетених корзинах
 Хлібів пшеничних запашних!

О Франціє, верни їм гук заводів рідних,
Дай добувати руду в млі рудників страхітних,
У горнах ти для них огнями спалахни!
Ти дай ковадла їм і молот дай могутній,
Верни їм знов життя і в день той незабутній
Свободу їм навік верни!

РОЗПОВІДЬ ЛЮНСЬКОГО ТКАЧА

Він так мені казав: — Я наче біс той бідний.
Не маю на столі ні крихти в час обідній,
П'ю воду я, сміюсь пекельним сміхом злим.
Я більш трьох місяців у місті згубнім цім
Не бачив ні шага, одягнений в лахміття.
Які жорстокі дні, тяжкі дні безробіття!
Колишніх друзів більш не зустрічаю я.
Порожнє небо скрізь, пустельна вся земля.
Терпкі лише слова я чую навіть дома.
Худий я вельми весь, обличчя вкрила втома.
Що діять? Зранку я блукаю скрізь навгад,
Шукаю праці десь. Дарма,— бреду назад,—
З слізозами на очах, з порожніми руками,
Вертаю в хату я, йду темними стежками.

Затямте,— маю я двох діток чарівних.
І на коліна вже злізає старше з них.
Біляві кучері мов сяйво ореолу.
Уже пора б віддать малу дитину в школу!
Та треба дома буть, щоб колисати сестру.
Ми змушені лишать у хаті дітвору.
І мати в місто йде, все кида на хлопчину.
Ще тільки рік малій,— Люсіллю звати
дитину,—
Назвав я немовля, як Демулен дочку.
Маленькі ніжечки у неї в сповитку,
У очах світиться душа її тендітна.
Працює день і ніч моя дружина бідна!
Чи знає хто з панів, що все хотіли б знати,
За днину скільки раз, щоб хліба шмат дістать,
Їй треба голкою колоти без спочинку?
Як ранок настає, пізнати не можна жінку:
Неначе привид той,— уста її бліді,
У скронях лютий біль, червоні в неї очі,—
О, лампи кіптява смертельна серед ночі!

Та давнє згадую я без жалів гірких.
 Мов Рона десь тече до берегів морських,
 Так ми всі линемо до берегів веселих.
 Тоді я працював, міг випить браги келих.
 У той далекий час навік ми шлюб взяли.
 В неділю на зорі за місто ми ішли,
 Красою вражені й вдоволені собою,
 Шукали десь куток, порослий скрізь травою,
 З'їдали смачно все у кошиках своїх,
 Ловили у лугах метеликів під сміх,
 З любов'ю у серцях і сплівшися руками.
 Торкався уст її своїми я устами,
 І все гукало нам: «Ось де любов п'янка!»
 Пташки любили нас, бо ми серед гайка
 Шматочки від галет тоді для них лишали...
 Тепер би жадно так ми крихти ці ковтали!

Недовго щастя це тяглось в житті моїм.
 Я працював уже в заводі гомінкім,
 Що був мов демон той і де крутив рукою
 За рукоять важку я цілою добою.
 Який жахливий шум варстатів ткацьких злих!
 Хотілось бігать десь по травах польових,
 Із сяйвом у очах, з рум'янцем на щоках,—
 Але я був рабом лиш колеса страшного.
 Був старший майстер там,— щодня я мав від

нього

Лиш лайки й стусани,— а друзі молоді,
 З усміхненим лицем, в прекраснім почутті,
 Не знаючи цих пут, ішли без перепони
 Купатись хоч весь день у чистих водах Сони.

Забув би я давно про морок дум гірких,
 Вдивлявся б у блакить, у синь небес ясних,
 Коли б хлібця шматок маленькі дітки мали,
 Коли б з матусею вони біди не знали,
 Яка, мов пташка та, попала у сильце!
 Як молока нема — страшне нещастя це!
 Чи для Люсіллі я труну зустріть у змозі,
 Що з'явиться ось-ось на нашему порозі?
 Питаю я у всіх, що мушу я робить,
 Коли без праці я, коли нема чим жить,
 Коли колиска ця подібна до могили?
 О як жорстоко це! Де взяти серцю сили!
 Не можна біль такий терпіти більш ніяк...
 В задумі я мовчу й стискаю свій кулак.

АШІЛЬ ЛЕ РУА

ACHILLE LE ROY

1841 — 1929

Поет-робітник, критик і публіцист Ашіль Ле Руа був учасником гарібальдійських походів, а в дні Паризької комуни брав участь у боях проти версальців, бувши лейтенантом одного з батальйонів. Після розгрому Комуни його заслали в Нову Каледонію. Повернувшись після амністії, він виступав не тільки як революційний поет, а і як видавець соціалістичної літератури і творів поетів Комуни. Найзначніші з його поетичних творів — «Безсмертна Комуна», «Пісня пролетарів», «Бійцеві з старим злом» та ін. Під кінець свого життя Ашіль Ле Руа перебрався до Радянського Союзу, де й помер в 1929 р.

ПОТЬЄ, БІЙЦЕВІ З ЗЛОМ СТАРИМ,

Чий гімн Інтернаціональний
Нам буде ричагом міцним
В перебудові соціальній

Енергію в рабах приспали злі омані,
Та бажану зорю поет їм засвітив:
Хвалою б генія Ергастул так зустрів:
Горить надією нам слово полум'яне!

Ентузіасту б храм спартанець збудував...
Ілоте, прислухайсь до мрій його священних!
Коли б старий Платон про мрії ті узнав,
Він більше б не бажав вигнання для
натахнених.

Хоробрий вірш його, як федератів лави,
Корони трощить геть, змітає владарів.
Він відданий твій друг, Комуно ясноглава!
І зброя б'є його, влучає в ворогів...
Бійцеві за права — лунає вічна слава!

БЕЗСМЕРТНА КОМУНА

Громадянину Ежену Шатлену

Святу могилу заплямила . . .
Орда версальська, зграя зла.
Та нам нові могутні сили,
Комуна міць нову дала.
Страшного рабства сон чавунний,
Жене її палка зоря.
Устань, воскресни знов, Комуно,
Збуди набатом бунтаря!

Щоб більш не бути нам закутими рабами,
Ми клятву всі даєм геть кайдани розбити.
Хай робітничий стяг ширяє скрізь над нами!
Комуна прийде знов і буде вічно жити!

Сурма гука на барикаді:
 Ідіть у бій, котрі живі!
 І ось під гуркіт канонади
 Жандарми плавають в крові.
 Робітники, розбийте грати,
 Зметіть своїх катів навік!
 Щоб виграти бій, нам треба мати
 Свій Дев'яносто Третій рік.

Сірома Жак, укритий потом,
 Хай вибухне твій правий гнів!
 Ти довго темним був ілотом,—
 Збирай плоди своїх трудів.
 Ти бунтівник і любиш волю!
 Щоб ощасливить рідний край,
 Геть будяки зривай із поля
 І колос золотом збирай.

Забутий у землі шахтарю,
 Невільник рабських кайданів,
 На капітал готовий ти кару,
 Скидай гнобителів-панів!
 Для трударів плуги й машини.
 Хай згине хижий спрут страшний!
 Хто жив в мансарді чи в хатині —
 Навік звільніть весь рід людський!

Даремно будеш ти благати,
 Прокляте сите вороння.
 Герої наші ждуть розплати
 З гидкою зграєю щодня!
 Тож бережіться! Кара лята
 За вами мчиться по слідах.
 Летіть у прірву! Ждуть вас пута,
 Чекає вас бездонний жах.

Щоб більш не бути нам закутими рабами,
 Ми клятву всі даєм геть кайдани розбити.
 Хай робітничий стяг ширяє скрізь над нами!
 Комуна прийде знов і буде вічно жити!

ГЮСТАВ ІНАР

GUSTAVE HINARD

1847 — 1935

Гюстав Інар під час Паризької комуни брав участь у боях проти версальців як капітан Національної гвардії. Після придушення Комуни жив в еміграції, пізніше повернувся до Франції, де працював як літератор. У віршах він виступав співцем Паризької комуни. Кінець свого життя прожив у Радянському Союзі, де в міру сил брав участь у громадсько-політичному житті країни. Учасники I Всесоюзного з'їзду радянських письменників з глибоким хвилюванням слухали його зворушливий виступ, який ніби символізував привіт самої героїчної Паризької комуни будівникам нового комуністичного суспільства.

ОСТАННЯ БАРИКАДА

Уже прийшов нам край, та не здавались ми.
 Я майже був мертвяк. Вже тиждень чи,
 можливо,
 І цілий довгий рік ми бились, всім на диво,
 Із ворогом лихим, що нам грозив з пітьми.
 Хай смерть чекає нас, і хай настав кінець
 Комуни речникам,— та в нас надія давня.
 Нема більш барикад, немає більш фортець,
 Та дата славна є, є двадцять восьме травня!
 Останній час настав. Уже багато з нас
 Лягло, мов колос той, героями на полі.
 Їм — слава! Та ганьба пектиме повсякчас
 Усіх людей гидких, що боротьбу і волю
 Забули лиш на те, щоб зберегти життя!

Як сонце вогнище на обрії погасить,
 Сьогодні уночі ми підемо в Париж.
 І в лави станем ми! І помсти крик останній
 Над згар'ю передмістя летітиме в тумані.
 У відповідь йому ти грізно прогримиш,
 Остання із гармат, смертельним ревом сталі.
 Як, тільки сотня нас? Полічим... Справді, так!
 А проти нас іде — вся армія Версаля,
 Озлоблена юрба солдат і розбишак.
 О, в цей останній час, похмурий і грозовий,
 Нам стукає в серця кривавий жах нічний!
 Та лаврами нам шлях увінчаний терновий...
 Гамбон, Ферре, Вайян — в шерензі йдуть одній.
 І ми йдемо крізь ніч, з пекельними думками
 Простуюм у Париж... Летять пташки сумні...
 Затьмарена зоря здригається над нами
 І промінь кида свій на маски лиць страшні.
 Ні кроку далі. Стій! Ось рештки барикади:
 П'ять-шість гранітних плит, де бавивсь

я малим.

Над ними тріпотить, мов просячи пощади,
 Лахміття пропора, що вчора був ще ним
 І що ганчіркою віднині став смішною!
 Ми на версальський стан гармату навели.

У відповідь був шквал. І смерть. І під горою
Фортеця наша в кров упала серед мли.

Ті дні минули вже, й минули вже навіки
І п'ять десятиліть,— і чи багато тих,
Кому всміхається минуле сумноліке?
Погасло сяйво зір, цвіт квітів весняних
Опав серед шляхів розп'ятої країни...
Настала знов зима, нагнала тінь нічну...
Ta я іще живу,— і перед смертю стріну
Над полем Франції нову зорю ясну!

АНРІ БАРБЮСУ

Друже! Зустрівши сь нині з тобою,
Хочу здолати знемогу літ...
Дар твій великий, і над добою
Серце палає на цілий світ.

Йдеш по краях з палкою душою,
Линеш у горі до друзів своїх,
Чути твій крок скрізь над землею,
В дикій Сахарі, в Альпах гірських.

Як зустрічаєш палаци похмурі,
Де бенкетують, топчуть права,
Мов той Орфей, ти ламаєш мури,
Кривду руйнують правди слова.

Скрізь ненавидять тебе тираги,—
Ти ж бо розхитуєш гніту стовпи,—
Бурю і грім у грізнім паланні
Кидаєш гнівно в тупі лоби.

Будь же нещадним до ворога в герці
І блискавками тавруй щомить!
Дар твій міцний,— та міцніше серце,
Що над землею стрілою летить.

День мій на схилі, життя йде до краю.
Вірш мій стомивсь від гонитви днів.

Літ моїх буйних розгін я спиняю
Серед російських безкраїх степів.

Бувши в Парижі бійцем Комуни.—
Знаєш це, друже мій, добре сам,—
В славній країні, великій і юній,
Я віддаю себе рідним братам.

Серед квітучих дозвіль новітніх
Сяйвом зорі засвітилась мені
В ширій країні друзів несхитних
Зустріч з тобою в великі ці дні.

ЛУІ-КСАВ'Є ДЕ РІКАР

LOUIS-XAVIER DE RICARD

1843—1911

Луї-Ксав'є де Рікар належав до молодшого покоління парнасців, яке з 1861 р. групувалось навколо журналу «Л'Ар», редактором якого він був. В салоні його дружини відбувалися й засідання молодої групи парнасців, що називались тоді «язичеською школою». Але разом з тим де Рікар належав до того лівого крила парнасців, що під впливом подій 1870—1871 років виявили інтерес до живої дійсності й соціальних питань. Під час трагічних днів Паризької комуни він підтримував комунарів і виступав у своїх творах проти версальських карателів.

СТЕП

Неначе вільний степ — мого життя хвилини,
Де на галевині, під сонцем запальним,
Лаванди запах зливсь з тим'яном запашним,
Сплелись кущі верби і падубів лозини.

Лютує дикий степ,— ніхто його не спине,—
Коли на волі він, під вітром грозовим,
Геть трощить дерева у запалі страшнім,—
А далі в низині, де час повільно лине,

Розливсь щасливий мир під тінями олив.
Струм паходців п'янких здіймається з кущів
Смоковниць і маслин, залитих сонцем літнім,

I — раптом в маренні, під бризки хвиль гучні,
В тумані неяснім, омітім вітром східним,
На обрії встає... край моря — вдалини!

ГІ ДЕ МОПАССАН

GUY DE MAUPASSANT

1850 — 1893

Видатний французький письменник Анрі-Рене-Альбер Гі де Мопассан, автор славнозвісних реалістичних новел і романів «Життя», «Любий друг», «Монт-Оріоль», «П'єр і Жан» та ін., починав свій літературний шлях з ліричних віршів, в яких уже був помітний реалістичний стиль. Свої вірші він почав писати ще в Руанському університеті, де одним з викладачів і першим літературним порадником був відомий поет-парнасець Луї Буйє. Збірку своїх віршів і поем, яка вийшла в 1880 р., Мопассан присвятив майстрові реалістичного письма Флоберу, якого він (так само як і Тургенєва) вважав своїм літературним учителем і який виступав на його захист, коли за поему «На березі» Мопассана було притягнуто до суду. «Справжня поезія, мов сонце, золотить гній. Тим гірше для тих, хто цього не бачить. Ти близькуче опрацював звичайний сюжет і заслуговуєш всіляких похвал, а зовсім не штрафу і тюрми», — писав Флобер до Мопассана в листі, який був пізніш вміщений як передмова до чергового видання збірки Мопассанових поезій. Значна частина віршів Мопассана не друкувалася за його життя і з'явилася лише в посмертних публікаціях.

* * *

Я мрії вилитись даю, що ледь родилась;
 Змальовую нагу, такою, як з'явилась;
 Мов щоки без рум'ян, наївна і проста.
 Вона за хмаркою під вітром проліта,
 Немов метелик той; летить вона, пустунка,
 Й щоб спалахнуть чуттям, їй досить поцілунка.

ДИКІ ГУСИ

Замовкло все в гаях, пташок ніде не чутъ.
 Рівнина біла вся, у небі каламуть.
 І тільки вороння шукає щось в надії,
 Клює дзьобами сніг, лишає слід в полях.

Враз чути голоси в далеких небесах.
 То лине ключ гусей, вперед простягши ший,
 Стрілою мчить вперед, все ближче клекотить,
 В повітрі сірому ген-ген крильми тремтить,
 Весь час змагається з супрутніми вітрами.

Веде вперед водій захмарних цих прочан
 За гори і степи, за пущі й океан,—
 Коли ж натомляться вони під небесами,
 Він підбадьорює їх криком голосним.
 Мов стрічка здвоєна, простягся в далечіні
 Цей дивний караван, і крізь простори сині
 Він мчить трикутником крилатим і дзвінким.

А полем сніговим брати їх полонені,
 Закляклі з холоду, поволі ледве йдуть.
 Жене їх дитинча у свиточці нужденній.
 Мов кораблі важкі, вони в снігу бредуть.

І чують бранці клич згори легкої зграй,
 І зводять голови, і бачать у журбі

Мандрівців вільний ключ, і в простори безкрай
Теж хочут підлетіть невільники ї собі.

Але вони дарма, безсилі, зводять крила,
На ноги пнуться геть,— їм неба не сягти,—
Хоч будить їх серця, яким летіть несила,
До волі перший клич, клич вільний у світи,
До теплих берегів і до шляхів дозвільних.
І злякано вони бредуть серед снігів,
І чутъ тужливий зойк їх скорбних голосів
У відповідь на клич братів далеких вільних.

ПРОГУЛЯНКА

Земля всміхалася. Ранковою порою
Трава тремтіла вся під чистою росою.
Немов душа моя, навколо світ співав.
Сховавшись у кущах, глузливий дрізд свистав,
Мов з когось насміхавсь. Можливо, що із мене,
І лаялись батьки, яким життя щоденне
Здавалося чомусь війною всі роки.
Вона зі мною йшла і рвала квіточки.
Зійшли на гору ми, і я присів на схилі
Край ніг її на мох. Немов рудаві хвилі,
Прослалися горби на обрії яснім.
І мовила вона: «Он під шпилем гірським
Прудкий потік тече, а он лужок край нього!»
Та крім краси її, не бачив я нічого.
Враз почала співати. Який прекрасний спів!
Але вертать пора, вечірній час наспів.
У лісі впав дубок і шлях закрив собою.
Підбіг я і підняв його над головою.
Йдуши під аркою, струнка і чарівна,
Уквітчана гіллям, сміялася вона.
Вкрай почуваннями схвильовані своїми,
Спустили очі ми, йшли травами густими.
Навколо нас поля мовчали між узгір.
Лиш іноді вона підводила свій зір.
Тоді здавалось нам (можливо, ѹ помилково),
Що в молодих серцях щось вельми загадкове
З'явилось в тишині ѹ сказало все без слів,
І вголос мовить так із нас ніхто б не смів.

АРМАН СЮЛЛІ-ПРЮДОМ

ARMAND SULLY-PRUDHOMME

1839 — 1907

Рене-Франсуа-Арман Сюллі-Прюдом належав до групи поетів парнаської школи. Він вважав себе поетом-філософом, але його вірші — це скоріше поезія роздумів. У своїх творах Сюллі-Прюдом, на відміну від інших парнасців, торкався соціальних тем, правда, в абстрактних формах. Окрім його вірші українською мовою перекладали П. Грабовський, М. Вороний і В. Щурат.

ОЧІ

Сині, чорні чи карі, ясні,
 Ви світанок стрічали, кохані!
 А тепер ви спите у труні.
 Чом же сонце у вічнім паланні?
 Краще світлих і радісних днів
 Чарували вас зоряні ночі.
 Небо й досі у сяйві огнів.
 Чом же тінями вкрилися очі?
 О, невже ви утратили зір?
 Ні, не може ніколи так бути!
 Вас життям потойбічних сузір
 Називають з непевністю люди.
 Кожен ранок зникають зірки,
 Щоб засяять у небі другому;
 Так і очі не гаснуть віки,
 Хоч заходять на спаді земному.
 Сині, чорні чи карі, ясні,
 Ви стрічаєте інший світанок.
 І не мла вас чекає в труні,
 А ясний променистий серпанок!

РОЗБИТА ВАЗА

По вазі, де вмирали квіти,
 Черкнула віялом рука.
 Удар її не міг розбити,
 І рана та була легка.
 Але негадано ставала
 Помалу більшою вона,
 Кришталь поволі роз'їдала,
 І тріщина дійшла до дна.
 Вода сочилася із вази,
 І квіти повсихали вкрай.
 Вже не пізнати її окраси,—
 Вона розбита,— не чіпай!

Так завдає нам часто рани,
 Вражає милої рука.
 Кохання, наче квітка, в'яне,
 І рана у душі тяжка.
 Та рана схована від ока,
 Хоч сльози ллються через край.
 На серці тріщина глибока —
 Воно розбите,— не чіпай!

СКЕЛЯ

Раз двоє людей, щоб послухати море,
 З замріянним зором на скелю зійшли.
 — Я чую рев пекла, де зойкає горе.
 — Я чую спів раю, де гомін хвали.

Та ось вони очі від марень розкрили,
 І сонце над морем засяяло їм.
 Обом їм співали по-рідному хвилі,
 Як серцю вчувалось в житті їх земнім.

МАЙБУТНІМ ПОЕТАМ

Сонет

Співці прийдешніх днів, що будете творити
 Натхненніше від нас поеми і пісні,
 Що далі, аніж ми, нестимете огні
 До вищої мети, якої не згасити,—

Коли вже вільний вірш засяє в цілім світі,
 Ми скнітимем давно десь у своїй труні,
 І стulenі уста, холодні й мовчазні,
 Не зможе нам ніщо й на хвилю оживити.

Але згадайте ви, що у нічній імлі
 Співали ми пісень під дзвін смертельний зброї
 І кликали серця до щастя на землі,

Любові сповнені і туги неземної,—
 Згадайте нас тоді, забувши про жалі,
 Співці щасливих днів і правди осяйної.

ЛЕОН ДЬЄРКС

LÉON DIERX

1838 — 1912

Поет парнаської групи Леон Дьєркс у своїй поетичній творчості найбільш від інших наближався до естетичних принципів Леконта де Ліля. Він намагався наслідувати зокрема формальні елементи його «Варварських поем», їх пластичність і образність, але не досягав художньої сили свого вчителя.

СІЯЧ

Як стрічка золота осяяла вершини
 Горбів серед долин, де ліг туман густий,—
 Враз обрій розірвавсь. І сонця вид ясний
 Під хмару вже спустивсь, яка в безодню лине,
 Неначе серед хвиль десь острівець морський.

Вже гомін неясний пройшов кругом луною.
 Ступає по ріллі, іде по борозні
 Невтомний трудівник в пурпурній далині,
 По полю розкида зерно сіяч рукою
 І розганяє птиць під крики голосні.

І захід мов запавсь, а з ним старе світило.
 Сіяч немовби шле привіт прощальний свій,
 Широким жестом рук, немов у грі жахній,
 Здається, кида він свою багряну силу,
 Зотлілий серця прах, огонь останніх мрій.

У ранах вся душа. І думка потонула
 Під лавою надій скривавлених твоїх.
 І лиш пурпурний блик ще сяє від утіх,
 Від славних днів, які давно минули,
 Пройшли, Людино, десь в походах життєвих!

Ти виростиш траву на кинутих могилах!
 Останню крихту з'єсть хай дзьоб старих надій!
 Ще добрива для піль! Не бійсь у млі густій
 Лиш каркання ворон ти на снопах доспілих,
 Що чуєш їх уже ти на путі своїй.

Збери у грудях прах, ще теплий і живучий!
 Нехай вітри життя гудуть в твоїх руках.
 І в супокійну ніч, що твій вкриває шлях,
 Минувши сон могил, плекай свій гнів могучий,
 Щоб завтра сіять знов десь у людських серцях!

ЖОЗЕ-МАРІА ДЕ ЕРЕДІА

JOSÉ-MARIA DE HÉREDIA

1842 — 1905

Жозе-Марія де Ередіа народився на острові Куба, але з юних літ переїхав до Франції. Як поет, він належав до парнаської школи молодшого покоління. Ередіа відомий як автор єдиної своєї книги поезій «Трофеї», збірки майстерних, але холодних сонетів і поем, над якою працював усе життя. Окрім його сонеті на Україні перекладали В. Щурат і М. Зеров.

АНТОНІЙ І КЛЕОПАТРА

Вони вдивляються з тераси нависної,
 Як під задухою Єгипет спить без сил,
 І котить хвилі десь по чорній дельті Ніл
 Повільно на Саїс весь час пори нічної.

І чує римлянин, як з-під броні тяжкої
 У серці мимохіть, мов помах юних крил,
 Здіймається чуття тугих жагучих тіл,
 Знесилених украй обіймами в двобої.

Її бліде лице між кучерів густих
 П'янить його вином від пахощів терпких
 І манить палом уст і поглядом гетери.

Тут імператор їй припав без сил до ніг,
 І в очі дивиться, і споглядає в них
 Безмежний вир морський і в нім свої галери.

ЛОЖЕ

У саржі чи в парчі, в палаці чи в хатині,
 Чи затишне гніздо, чи мовчазна труна,—
 Та родиться, і спить, і гине тут людина,—
 Дитина, мати, дід, син, дівчина, жона.

Чи гілочка тремтить над ложем тополина,
 Чи чорний хрест на нім, мов та лиха мана,
 Чи сходить сонце тут, чи мріє мла нічна,—
 Початок тут всьому і в небуття все лине.

Чи ліжко липове, дешеве і просте,
 Чи кипарисове і майже золоте,
 Чи зовсім голе все, чи в сяйві балдахінів,—

Щасливий смертний той, хто може всім на зло
 На ложі предків спать, де стільки поколіннів
 Прийшло у білий світ і в вічність одійшло.

СМЕРТЬ ОРЛА

Коли орел здійнявсь над снігові вершини,
 Де широчінь без меж, де сонячні огні,
 Він прагнув сяйво їх зустріть в височині
 І вирватись навік з похмурої долини.

Все вище він летів. Він мчався без упину.
 Спокійно він впивав потоки іскр ясні.
 І раптом стрів грозу в надземній далині,—
 І блискавки удар розбив крило орліне.

У муці неземній орел заклекотав.
 Кружляючи в огні, він ринув блискавично,
 Упав з височини в безодню віковічну.

Щасливий, хто, як він, свободу покохав
 І, смілий, mrією весь пройнятий палкою,
 Вмирає смертю теж величною такою.

КАТЮЛЬ МАНДЕС

CATULLE MENDES

1841 -- 1909

Катюль Мандес належав до парнаської групи поетів ще в той період, коли вони себе вважали «язичеською школою», або школою «чистого мистецтва». За його редакцією з 1861 р. виходив журнал «Ревю фантезіст», навколо якого об'єднувались поети, що пізніше брали участь у «Сучасному Парнасі» (1866), від чого і дістали називу парнасців. Як ліричний поет, Катюль Мандес був досить еклектичний. Українською мовою, крім П. Грабовського, його перекладав М. Вороний.

ПРИНАДНІСТЬ СПОГАДІВ

Я мов старий моряк, що в чарах ніжних mrій
Про море запашне не кине вік надії
Побачить бризки хвиль і білих чайок рій.

Цілунки ранять нас у життєвій завії.
Та найдорожчий був колись цілунок твій!
Минуле нас п'янить, як ми у безнадії.

Згадай той час. Хоч я живу в журбі гіркій,
Але всміхаюсь я, а ти спускаєш вії.
Снується вечір мій в прозорості ясній!

Чужі мої душі навколишні події...
І горде серце знов, у ширості своїй,
Враз обертає днів похмурих буревії

В щасливий час, мов справжній чародій.

ФРАНСУА КОППЕ

FRANÇOIS COPPÉE

1842 — 1908

Франсуа Коппе — типовий представник французької дрібнобуржуазної літератури часу Третьої республіки. Почавши з наслідування парнасців, Коппе пізніш у поетичній творчості торкається соціальних тем (у віршах «Знедолені», «Червоний зошит», «Оповідання в віршах»), але з позицій дрібнобуржуазного філантропізму. Коппе також відомий як драматург і новеліст. Хоч у молоді роки він був своєрідним вільнодумцем, особливо в релігійних питаннях, але під кінець життя став католиком і реакціонером.

ЗОРИ

Блукаючи вночі в осінньому просторі,
 Дивлюсь я з думкою про тебе на зірки,
 Бо кажуть, що у час, коли згасають зорі,
 Як думати про щось, то сповняться думки.

У мене на душі, дитя, все ті ж бажання.
 Як падають зірки з страшної висоти,
 Я згадую тоді лише про твоє кохання,
 Щоб думала в цей час лише про мене ти.

В химерну мрію цю я вірить хочу,
 Щоб втішити себе. Але ідуть роки.
 І знов іде зима, і знову темні ночі.
 І я не бачу більш, щоб падали зірки.

ПЕТЕФІ

Цей вірш автор виголосив 12 серпня 1885 року перед пам'ятником Петефі в Будапешті від імені французів, що відвідали Угорщину.

Як, покидаючи в путі сім'ю гостинну,
 Де грівсь біля вогню мандрівець у сльоту,
 Відчувши у душі якусь печаль невпинну,
 Цілує він дитя в голівку золоту,—

Так ми в Угорщині, в часи сумні і грізні,
 Перед тобою тут схиляємось тепер,
 Солдате і поет, син відданий вітезні,
 Що їй весь вік співав, для неї і помер!

Палать, мов геній той, і згинуть серед бою,
 Бути з бронзи вилитим і вмерти без труни...
 Та не шкодую я, о брате мій — герою,
 Світ долі кращої не знає з давнини.

На дикім місці тім, де в битві з ворогами
Померти мов герой, щоб у віки ввійти,
Троянди нині кущ там виріс над горбами,
Поете славний наш свободи й красоти!

У дикім тім кущі твій дух живе і нині.
Й коли закохані там поблизу ідуть.
Зриває цвіт рясний юнак своїй дівчині,
І ще солодшими цілунки їх стають.

Й коли на тім кущі вечірньою порою
Сідає соловей, співець сумних долин,
Вкрай зачарований трояндою пахкою,
Під небом зоряним палкіш співає він.

ЛУНА

Гукав я тужно в самотині:
«Коли озвусь до неї нині,
Чи хоч полегшає мені?»

Луна відповідала: «Ні!»

«Як житиму я у тривозі,
Що мучить в життєвій дорозі,
Де смерть готує саван нам?»

Луна відповідала: «Сам!»

«Занадто доля вже сувора!
Мара терзає серце хворе.
Як втішить біль, не чутъ мари?»

Луна відповідала: «Вмри!»

АЛЬФОНС ДОДЕ

ALPHONSE DAUDET

1840 — 1897

Визначний письменник реалістичного напрямку Альфонс Доде на початку свого творчого шляху випустив збірку ліричних віршів, а також іноді виступав з сатиричними поетичними творами. Але відомий він в основному прозовими творами, як от популярні «Листи з мого млина» або гумористично-пригодницький роман «Тартарен із Таракона», а також романи «Малюк», «Набоб», «Безсмертний» та ін. Неважаючи на те, що в романах Доде розповідь здебільшого ведеться в побутовому плані, багатьом його творам властиве критичне ставлення до буржуазної дійсності. Цікава також його книга літературних спогадів «Тридцять років у Парижі», де він, як учасник так званих «обідів п'яти», дає колоритні образи членів цього гуртка — Флобера, Тургенєва, Золя і Гонкура-старшого.

СИНЯ ПТИЦЯ

У серці в мене птиця синя.
Створіння дивно чарівне,
Що личком вабила мене
І станом тонше волосини.

Харчі для пташечки єдині —
Гаряча кров, пиття міцне.
У неї серденько чуйне,—
І досить випить їй краплині.

Та трапилася біда неждана,—
В душі у мене зяє рана
Від зради лютої її.

І гострий дзьобик її владно
Рве груди страдницькі мої
І кров із серця п'є нещадно.

ШАРЛЬ КРО

CHARLES CROS

1842 — 1888

Шарль Кро належав до гуртка поетів, що називали себе «пустотливими», «злими» диваками або «зютистами» (від народного вислову *zut* — к бісу). Вони після повалення Паризької комуни обурювались версальськими розправами, пародіювали офіціозних поетів і прагнули до реалізму в мистецтві. Шарль Кро спочатку виступав як естрадний поет і мав певний успіх. Його самобутні вірші, що ввійшли до збірок «Сандалова скринька» (1873), «Ріка» (1875), «Кольє з кігтів» (1888), звернули на себе увагу своєю свіжістю. Шарль Кро також відомий як винахідник кольорової фотографії і першого фонографа.

НЕСПОКІЙ

Жити спокійно в самотині,
Доброчинним бути в житті —
Пить отрута в забутті.

Я не хочу хворим бути,
Гордо я виходжу в путь,
Хочу співи юні чутъ.

Чую хвилі я гучні,
Грози чую вдалини.
Вічний спів, короткі дні.

Стільки гарного навколо!
І вино, й жінки, і рух,
І пожежі, й виднокруг.

І дівчата, й юнаки
З піснею живуть віки,
А вмирають під танки.

ТАРАНЯ

Здіймався білий мур високий — голий, голий, голий,
Драбина перед ним стояла — довга, довга, довга,
Тараня в'яла на землі — суха, суха, суха.

Прийшов хтось, держачи в руках — брудних, брудних,
брудних —
І молоток, і цвях залізний — гострий, гострий,
гострий,—
І мотузків міцних клубок — товстий, товстий, товстий.

Він виліз потім на драбину — довгу, довгу, довгу,
І цвях забив він гострий — цок, цок, цок,
Вгорі на білім мурі — голім, голім, голім.

І кинув молоток уніз — уніз, уніз, уніз,—
До цвяха прив'язав мотузку — рівну, рівну, рівну —
Ї тараню на кінець її — суху, суху, суху.

З драбини він тоді зійшов — довжезної, довжезної,—
Забрав її та молоток — важкий, важкий, важкий —
І далі десь пішов собі — кудись, кудись, кудись.

Висить тараня з того дня — суха, суха, суха —
На кінчику мотузочки — рівненької, рівненької —
Й поволі хилитається — весь час, весь час, весь час.

Я вигадав цю розповідь — просту, просту, просту,
Щоб, може, подражнить людей — важких, важких,
важких —
Та щоб побавити дітей — малих, малих, малих.

Я МОВ МЕРТВА ЛЮДИНА

Я мов мертвa людина в страшному цім світі,
В'ялим цвітом троянди кістки мої вкриті.

ТРИСТАН КОРБ'ЄР

TRISTAN CORBIÈRE

1845 — 1875

Трістан Корб'єр належав до так званих «прόклятих поетів». Рано померши від сухот, він встиг видати лише єдину збірку своїх своєрідних віршів «Палка любов». Батько Корб'єра був моряком, та й сам він часто жив на морі, і тому вся його збірка пройнята морською романтикою. Оригінальна образна побудова, свіжість поетичної лексики, самобутність літературного стилю привернули увагу молодшого літературного покоління до творчості Корб'єра. Верлен привітав його в своїх «Прόклятих поетах». Поетична творчість Корб'єра залишається яскравою сторінкою в історії французької літератури.

ЮНГА

— Твій батько, юнго, жив на морі?
 — Був рибаком... Загинув він...
 Лежить він у морськім просторі,
 Серед його страшних глибин!

На цвінтар мати в лютім горі
 Тоді пішла... Найстарший син,
 Допомагав я ненъці хворій,—
 Нагодувать лиш я один

Міг діток... — Того дня сумного
 З-під хвиль не вирнуло нічого?
 — Прибила люльку течія...

Матуся плакала до рання
 В той день... Помщусь я за страждання,
 Коли матросом стану я!

ГИДКИЙ ПЕЙЗАЖ

Пісок і прах. Рокоче хвиля.
 Мов дальній дзвін. І знов гуде.
 — Ковтає місяць на похмілля
 Черву з багна, що спить бліде.

— Безтямний жах, де лихоманка
 Кипить у сполохах огнів...
 — Чаклун ворожить,— без устанку
 Гасає зайцем з-за кущів.

— На вовчім сонці праля біла
 Ганчір'я розстилає з тіла
 Людей померлих... І з журби

Меланхолійно крекчуть жаби,
 І, догори простягши лапи,
 Вони отруюють гриби.

ПОЛЬ ВЕРЛЕН

PAUL VERLAINE

1844 — 1896

Талановитий французький поет-лірик Поль-Марі Верлен пройшов складний життєвий і творчий шлях. В перших своїх поетичних збірках він виявив себе як прихильник парнаської поетичної школи. Але вже напередодні франко-prusської війни Верлен готує книгу політичних віршів «Подолані». Коли ж настали дні Паризької комуни, він працює в бюро преси Комуни. Уникаючи розправи версальців, Верлен разом з своїм другом поетом Рембо в 1872 р. виїздить до Бельгії, а згодом до Англії. «Туди мене кинули наслідки класової розправи після громадянської війни», — писав він у своїй «Сповіді». В еміграції Верлен був у дружніх стосунках з комунарами-емігрантами, друкував в їхній лондонській газеті «Авенір» («Майбутнє») свої революційні вірші, зокрема поему «Подолані», був членом товариства «Вивчення суспільних проблем».

Але постійне переслідування Верлена, зокрема присуд до дворічного тюремного ув'язнення, згодом доводить його до занепадницьких і гнітючих настроїв, які досить яскраво відбилися в його збірці «Романси без слів», позначеній елементами символістської поетики. В цей час він пише і відомий вірш «Поетичне мистецтво», який був задуманий як пародія на догматичні правила парнасців, але який пізніше став маніфестом символізму. Символістські і занепадницькі настрої проймають чимало пізніших збірок поета: «Мудрість», «Кохання», «Пісні про неї», «Паралельно», але разом з тим, як це він сам підкреслив назвою одної із ліричних збірок, паралельно в них помітний інший мотив — душевної боротьби проти буржуазної дійсності. Це особливо виявилося у збірці віршів «Далеке і близьке», в якій вміщено поруч з типово символістськими віршами ряд революційних і сатиричних творів, як от «Подолані», «Вовки», «Вечеря». Проте кращі з прогресивних і революційних віршів Верлена, написаних ним в емігрантський період життя і надрукованих в окремих періодичних виданнях, не ввійшли в збірки поета, видані за його життя. Верлен відійшов від символізму, хоч під кінець життя був визнаний літературною

символістською молоддю «королем поетів». Помер у злиднях.

Глибокий ліризм і мелодійність кращих віршів Верлена, а також задушевна щирість окремих революційних поем, сповнених соціального протесту, дають можливість вважати поетичну творчість Верлена в кращій її частині визначним літературним явищем. Твори Верлена українською мовою перекладали І. Франко, П. Грабовський, М. Вороний і М. Лукаш.

ОСІННЯ ПІСНЯ

Скорбне ридання
 Скрипок до рання,
 Пісня осіння —
 Серце вражає,
 Втомно гойдає,
 Мов голосіння.

Весь я холону,
 Стигну від дзвону,
 Блідну з одчаю.
 Згадки ж юрбою
 Мчать наді мною —
 Тяжко ридаю.

Вийду я з хати.
 Вітер проклятий
 Серце оспале
 Кидає, крає,
 Наче змітає
 Листя опале.

СПІВ БЕЗ СЛІВ

Гаряче серце плаче,
 Мов дощ у місті йде.
 У серці сум неначе,
 Тому так гірко плаче.

Приємно так дощить
 Над дахом, над землею.
 І на душі в цю мить
 У мене теж дощить!

Ці сльози без причини
 У мене на душі.
 Невже усе хвилинне?
 Цей смуток без причини.

На серці дивно так —
 Ні гніву, ні любові.
 Чому ж мені, однак,
 На серці тяжко так?

* * *

Небеса над дахом в день ясний
 Супокійні й сині.
 Шелестить тополя в день ясний
 Листям в самотині.

Дзвін у небі, десь удалині,
 Тихо так лунає.
 Пташка на тополі вдалині
 Жаль свій виливає.

Боже мій, і там життя тече,
 Мирне і невинне.
 З міста, мов струмок сумний тече,
 Тихий гомін лине:

— Що зробив, що заподіяв ти,
 Миючись слізами?
 Леле, о скажи, що вдіяв ти
 З юними літами?

ПРОСТЕНЬКА ПІСЕНЬКА

Місячний промінь
 Сяє в імлі.
 Ніби чийсь гомін
 Чути в гіллі,
 Серед поляни...
 Серце кохане!

Мов у свічаді,
 Снять у ставку
 Верби лапаті,

Ген у ярку,
Де вітровій...
Мрії та мрії.

Ніжний, глибокий,
Райдужний весь,
Лагідний спокій
Сходить з небес,
Хвилями плинє...
Дивні хвилини.

ПОЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Про музику лиш треба дбати
І вірш компонувати так,
Щоб у хисткий його кістяк
Всю душу вкласти без завади.

Так само зроду не лінись
Шукати слово бездоганне.
Таж найдорожче слово п'яне,
Де Точність з Вільністю злились.

То ніжний погляд з-під вуалі,
То південь сонячний ясний,
То над полями восени
Огні зірок в вечірній далі!

Відтінки лиш чарують нас,—
Ніяких фарб, лише відтінки!
Вони єднають щохвилиники
І флейту, й ріг, і мрію, й час.

Тікай від дотепів разючих,
Жорстоких душ і слів гірких,—
Від них слюза з очей людських,—
І уникай приправ смердючих!

Зверни ти красномовству шию!
І не вдавайсь до рим гучних.
Ми мусим пильнувати їх,
Щоб врахувати їхню дію.

О, хто повість про вади рими?
Яке-бо негреня глухе
Дало це брязкальце лихе,
Що слух дратує невситимо?

Про музику завжди і знову!
Хай вірний вірш крилатий твій
Підносить душу в край новий
Ясного неба і любові.

Нехай твій вірш, як скрізь похмуро,
Летить з ранковим вітром десь,
Від м'яти й кмину п'яний весь...
А інше все — література.

АРТЮР РЕМБО

ARTHUR RIMBAUD

1854 — 1891

Творчість відомого французького поета Жана-Нікола-Артюра Рембо складна і суперечлива, як і його неспокійне мандрівне життя. В своїх ранніх викривальних і антиклерикальних творах («Коваль», «Сплячий в улоговині», «Зло») він виступає проти реакційного устрою Другої імперії. Рембо з захопленням зустрічає дні Паризької комуни і присвячує їй вірші — «Руки Жанни-Марі», «Париж заселюється знову». Після розгрому Паризької комуни Рембо разом з Верленом виїздить до Бельгії, а звідти до Лондона. Але в творчості Рембо настає глибока криза. Він розвиває властиві йому й раніш в окремих віршах елементи символістської поетики («П'янний корабель»), декларує ультрасимволістські теорії «алхімії слова», відходить від соціальних тем. Особливо це яскраво відбилося у його віршах у прозі «Осяяння».

Та скоро Рембо засуджує свої символістські експерименти в останній книзі «Перебування в пеклі». Він зовсім відходить від літератури, мандрує по Європі, Азії та Африці, міняючи професії. А тяжко захворівші в Ефіопії, повертається до Франції, де й помирає в лікарні в Марселі.

Декаденти різних напрямків підхопили символістські теорії Рембо, від яких він пізніше відмовився, і зробили їх своїм літературним кредо. Але прогресивні письменники вважають реалістичні риси ранньої поетичної творчості Рембо цінним надбанням французької літератури. Українською мовою окремі вірші Рембо перекладав В. Бобинський.

НАСТРІЙ

У літній синій вечір я по стежці росяній іду,
 Зриваю житні колоски, мну буйні, соковиті трави;
 Замріяний спішу у даль, прискорюю свою ходу,
 А вітерець на голові розвіяв кучері русяви.
 Несила мовити мені, не можу більше думатъ я,
 У серце увійшла любов, якій немає меж і краю.
 Немов бродяга, далі йду,— з природою душа моя
 Злилась навік,— щасливий я, немовби жінку
 обіймаю.

ВЕЧІРНЯ МОЛИТВА

Немов той херувим з руками голяра,
 Сиджу за кухлем я з гранчастими краями.
 Від пива мій живіт, чи то якась мара,
 Колишеться увесь, немов під парусами.

Мов послід голубів, коли кругом жара,
 Мільйони снів димлять під кволими думками.
 І серцю сумно так, немов прийшла пора
 Осипатись йому осінніми листками.

Коли ж я все у сні як слід перетравив
 І з тридцять кухликів п'янкого пива злопав,
 Встаю з-за столу я... одлити час наспів.

Немов творець якийсь напоїв та іссопів,
 Пускаю до небес я водограй струмків,
 Скропивши бризками кущі геліотропів.

РУКИ ЖАННИ-МАРІ

Міцні у неї руки голі,
 Бліді — мов місячний той світ,
 Засмаглі, як улітку в полі...
 Не те що руки в Хуаніт!

Чи у жагучому тримтінні
 Вони смугліли від огнів?
 Чи місячні впливали тіні
 На озера спокійних снів?

Яких небес їм снились чари
 В щасливім маренні нічнім?
 Доводилось крутить сигари
 Чи продавати перлинни їм?

Торкались, може, ніг мадонни,
 З пучками квітів запашних?
 Чи в чорній крові беладонни
 Долоні змочені у них?

А чи метеликів ловили,
 Що на світанні ссуть нектар?
 Чи, може, краплями цідили
 Трутину під пісні гітар?

У млі яких її фантазій
 Заламував ці руки сон?
 Що снилось їм? Чи простір Азії?
 Чи Хенджавар? А чи Сіон?

— Ні, пелюшок вони не прали
 Сліпих маленьких немовлят,
 Біля божниці не стояли,
 Не продавали виноград.

Вони згинають легко спини,
 Ніщо ніде їх не спиня.
 Вони дивніші за машини,
 Вони міцніші за коня!

Твердіша за крицеві леза,
 Тремтить їх часом плоть жива.
 Вона співає «Марсельезу»,
 Та «Алілуя» — не співа!

І виступають під смагою
Народні риси простоти...
І вражений тих рук красою,
Бунтарю, цілував їх ти.

Торкнувшись мітральєзи мрійно,
Ті руки блідли від огнів,
Коли Париж сп'янілий рвійно
Підвівсь супроти ворогів.

О руки Жанни, у знемозі
Щемить ще туга у серцях,
І губи прагнуть їх і досі,—
Та ланцюги на тих руках!

Хвилює нас, коли у Жанни
Смагу змивають з рук п'янких
І їм страшні наносять рани,—
І сходять кров'ю пальці їх...

П'ЯНИЙ КОРАБЕЛЬ

Коли я весь віддавсь байдужих Рік спокою,
Не відчував я більш своїх провідників:
Індійці-крикуни зробили їх метою,
Прип'явши голими до розписних стовпів.

Для мене все одно: чи то англійська пряжа,
Чи то фланандський хліб у трюмі десь лежав.
Коли шумливого я збувся екіпажа,
По волі Рік я мчав, куди я лиш бажав.

Тії зими під сплеск припливів навіжених,
Байдужий до всього, мов мозок немовлят,
Я без упину мчав! І серед бур шалених
Півострови з трудом спускали свій канат.

Морські шляхи немов вітали урагани.
Я, наче пробка, плив на хвилях десять днів,
Де трупи жертв кругом крутились безнастально,
І жодну ніч не стрів банькатих ліхтарів.

Приємніша за сік кислиці для дитини
 Зелена хвиля йшла, сосновий крила бік;
 Зірвавши руль і дрек, у плями сизо-сині
 Вина й блювотини мене вбирав потік.

З тих днів купаюсь я в гучній поемі моря,
 Таємним сяєвом настояній зірок,
 Ковтаю вод блакить, де часом у просторі
 Зринає втопленик, який увесь промок.

І де, заливши враз всіх диких марень вири
 І в'ялий ритм морський дна золотом п'янким,
 Міцніш, ніж алкоголь, і гомінкіш, ніж ліри,
 Любовний бродить сік із присмаком гірким.

Я знаю небеса, роздерти блискавками,
 І смерчі, й течії, і бачив я зірки
 З очима голубів, що мріють вечорами,
 І навіть те, чого не бачить рід людський.

Я бачив сонця диск, що в жахові містичнім
 Світився сплесками фіалкових огнів;
 Немов акторів гра в трагедії античній,
 Здіймались сплески хвиль в третмінні лотоків.

Зелена снилась ніч у снігові сліпучім,
 Що до очей морських цілунком припада;
 У вируванні сил нечувано жагучім
 Жовтавим фосфором світилася вода.

У повню стежив я, коли, мов в істерії,
 Немовби тічка та, об скелю бивсь приплів,
 Бо я не відав ще, що біля ніг Марії
 Бурхливий Океан забутися б хотів.

Я плив вздовж берегів Флоріди неземної,
 Де квіти — зір пантер, а шкіра там людська —
 Немов веселка та, що віжкою гнучкою
 Над морем простяглась, мінлива і легка.

Я бачив болота, їх неоглядні верші,
 Де серед комишів гнє Левіафан;
 І вирування вод у глибині завмершій,
 І дальній водоспад, грімкий, немов таран;

Крижини серед хвиль, сонця, бліді до смерті,
 І здобич, як ніде, серед заток морських,

Де змії-велетні, блощицями пожерті,
Звисають із дерев, у паощах гнилих.

Хотів би показати я дітям риб співучих,
У лусці золотій, серед блакитних хвиль.
Вітри мене несли серед блукань жагучих,
В квітчай піні плив я між морських дозвіль.

Та, стомлені на смерть незнаними світами,
Хитали зойками моря мої боки,
Вітаючи мене тінистими квітками;
І я, схиляючи коліна, мов жінки,

Гойдав півострови прокляттями своїми,
Де слід крикливих птиць із тugoю в очах;
І плив я в самоті дорогами хисткими,
Лиш потопельники чіплялись на бортах.

У бухтах спутаний весь травами морськими,
Я шквалом кинутий, де й птиці не знайти,
Звідкіль ні монітор, ні парусник не здійме
Розбитий мій каркас, сп'янілий від води;

І весь задимлений, в туманах фіалкових,
Я небо пробивав, немов багрець стіну,
В блакитних лишаях і в соплях смарагдових,
В цих дивних ласощах поета в давнину;

Летів блискучий я, мов божевільна куля,
Між чорних коників, мандрівників морських,
Тоді як Липень лив, розпалений і чулий,
Ультрамарин небес у кільця хмар прудких;

Я часто хвилювавсь, почувши в здивуванні,
Як ви鲁ав Мальштрем чи кидавсь Бегемот,—
Тепер я стомлений, у вічнім спогляданні,
Хотів би знов вернуть до європейських вод.

Я бачив зоряні архіпелаги в лоні
Замріяних небес, серед моїх шляхів.
Чи сниш ти і гориш у ночі ці бездонні,
Мов птиці золоті, о Міць майбутніх днів?

Я досить сліз пролив. Були жорстокі зорі,
І місяць серце тис, і сонце так пекло!

Украй терпка любов мене п'янила в морі.
О мій розбитий кіль! О зранене крило!

Я до Європи мчусь, її калюж бажаю,
Де між холодних хвиль, у мряці запашній,
Засмучене дитя навшпинечках пускає,
Немов метелик той, хисткий кораблик свій.

Не можу більше я, сп'янілий весь від браги,
Пускатись по шляхах вантажних кораблів,
Ні гордо підійматъ свої огні та стяги,
Ні впевнено плисти під поглядом мостів!

СТЕФАН МАЛЛАРМЕ

STÉPHANE MALLARMÉ

1842 — 1898

Стефан Малларме спочатку належав до парнаської групи поетів. У 1866 р. кілька його віршів були надруковані в «Сучасному Парнасі». В дні Паризької комуни він залишився в революційному Парижі. Але в період реакції Малларме стає теоретиком «темної» символістської манери в поезії. Свої символістські твори він доводив до крайності, прийшовши до такого парадокса, що вершина поезії — це мовчання, тобто вершина поезії — відсутність поезії. В поетичних творах Малларме намагався дотримуватись своїх теоретичних принципів, деформуючи синтаксис і вдаючись до аналогічних асоціацій, щоб надати поезії більшої незрозуміlostі.

Навколо Малларме створилася чимала група поетів-символістів, що відвідували його «літературні віторки». Але сам Малларме, якого після смерті Верлена було обрано «королем поетів», все рідше виступав з символістськими творами і під кінець життя зовсім розчарувався в своїх теоретичних експериментах, що особливо виявилося в його статті «Конфлікт», в якій він писав: «Сумно, що мої твори залишаються для цих людей (робітників) по самій своїй суті безплідними, як хмаринки в сутінках...» Поруч з «темними» символістськими віршами Малларме до кінця життя писав і звичайні поетичні твори, що ввійшли до збірки «Принагідні вірші».

ЛЕБІДЬ

Безсмертний, чарівний, скажи, невинний, ти
 Ударами крила чи зможеш розламати
 Це озеро міцне, де mrє крізь загати
 Прозорих зльтотів лід, у сяйві красоти!

Як лебедю в житті цей сон перемогти?
 Немає більш йому надії заспівати
 Про край омріянний і прибраний у шати,
 Коли кругом нудьга і крижані світи.

Тремтяча шия снить у білій агонії.
 Розбити б простір той, що в інєї завії!
 Але гнітить земля, і падає крило.

Мов привид, що застиг в блискучім пориванні,
 Самотній лебідь вкрив своє ясне чоло
 Презирства гордим сном у марному вигнанні.

МОРСЬКИЙ ВІТЕР

Я весь стомився так! Всі прочитав я книги.
 Тікати! Тікати звідсіль! Для птиці скільки втіхи
 Серед незнаних хвиль плисти у небесах!
 Нічого,— ні садів, відбитих у очах
 Чи у моїй душі, що потонула в морі,—
 О ночі! — ні промінь, що падають прозорі
 Від лампи на папір, що близну тайтъ,
 Ні жінки, що, дитя годуючи, не спить.
 Я іду! Корабель іде в далекі води,
 Він щогли розпустив для дикої природи!
 Страшної туги біль від життєвих образ
 Ще втішить потиск рук у цей прощальний час!
 А може, корабель, що чує люті бурі,
 Зламають нанівець морські вітри похмури,—
 Ні корабельних щогл, ні дальніх островів...
 І все ж, душа моя, вслухайсь в матроський спів!

МОРІС РОЛЛІНА

MAURICE ROLLINAT

1846 — 1903

Моріс Ролліна спочатку виступав як послідовник парнасців. Але під впливом Бодлера в своїх основних поетичних збірках «Неврози» і «Бездоння» звертається з словами гнівних проклять до потворних явищ життя. У напівбожевільних похмурих поетичних візіях Моріс Ролліна доходить до психологічних крайностів. Пізніш відходить від своєрідного спіритуалізму, або, як він сам висловлювався, від «свідомого безумства», і в останніх збірках, як от «Природа», «Пейзажі й пейзани» та ін., спиняється переважно на картинах сільського життя. Помер Моріс Ролліна в лікарні для душевнохворих.

БОГЕМА

Пекельний голод мій щодня гнітить мене,
 І хмурий закуток — моя оселя вбога;
 Я цілий вік тягну своє життя сумне,
 Де стільки перешкод і стільки зла терпкого.

Даремно зве Париж, його життя гучне:
 Сліпий, що бачить, я і вже глухий до всього;
 Душа моя бридка, я — весь кубло жахне,
 Де купчиться черва серед гниття блідого.

Тремтячий привид я серед гнилих лахміть,
 Руїна я стара і марево страхіть,—
 Брудного вигляду мого жахаються собаки!

Я стомлений, смішний, забутий і гидкий!
 Але всміхаюсь я, в надії, що в невдахи
 Лишилась гордість ще, цей вічний жар людський.

МОВЧАННЯ

Душа речей — німе мовчання.
 Ним можна тайну зберегти.
 Воно так прагне самоти
 У млі вечірнього смеркання!

Зникає з ним нудьга остання,
 Злоба і туга без мети.
 Душа речей — німе мовчання.
 Ним можна тайну зберегти.

Стихає у душі палання,
 Коли вночі у ліс зайти,
 Де місяць промінь золотий
 В гіллі гойдає до світання.
 Душа речей — німе мовчання.

ЖАН МОРЕАС

JEAN MORÉAS

1856—1910

Жан Мореас (справжнє прізвище — Пападіамантопулос) — грек з походження, але, переїхавши до Франції, він виховувався під впливом французької культури. В своїх перших книгах («Сірти», «Кантілени») Мореас виступав як типовий представник символізму. Він навіть опублікував «Маніфест символізму». Але згодом після виходу найбільш характерної для нього збірки «Пристрасний пілігрим» Мореас засновує так звану «романську школу», закликаючи підхопити французькі поетичні традиції часів «Плеяди», за що в свій час Анатоль Франс назвав його «Ронсаром французького символізму». Найбільше він виявив себе як поет «романського» стилю у своїй збірці ліричних роздумів під назвою «Станси». Мореас відомий також як прозаїк («Оповідання старої Франції») і як автор «Ескізів і спогадів», цікавих для історії французької поезії того часу.

НОКТЮРН

«Тук-тук, тук-тук!» — тяжкий удар.
Весь день вистукує трунар.

«Ти кращий майстер на гроби.
Міцну труну мені зроби
З сосни, найбільшої в гаю,
Щоб поховать любов мою».

«Тук-тук, тук-тук!» — тяжкий удар.
Весь день вистукує трунар.

«Ти віко білим оповий,
Мов перса їй, мов перса їй,
І начіпляй блакитних шат,
Мов погляд любих оченят».

«Тук-тук, тук-тук!» — тяжкий удар.
Весь день вистукує трунар.

«А там, а там, на моріжку,
В тіні бузку, в тіні бузку,
Кує зозуля дні свої —
Цілує інший хтось її».

«Тук-тук, тук-тук!» — тяжкий удар.
Весь день вистукує трунар.

«Ти кращий майстер на гроби.
Міцну труну мені зроби
З сосни, найбільшої в гаю,
Щоб поховать любов мою».

СТАНСИ

I

Мене лиш чує мрець, мов я живу в труні.
 Я сам себе в душі давно вже зневажаю.
 Розкидав воронням я зернятка дрібні.
 Орю і сію я, але не жну врожаю.

Та я не скаржуся. Хай біль і гіркота,
 Образа і ганьба, хай Аквілон терзає!
 Коли торкнусь тебе, о ліро золота,
 Твій гомін з кожним днем усе чистіш лунає.

II

Пройнявши враз печаль днів пізніх дощових,
 На ряд каштанів цих, що гублять тихо гронця,
 На зламаний квітник, на сум очей моїх
 Ти ніжно сяйво ллєш, бліде осіннє сонце.

Нащо це все тобі? Хай цвіт з дерев летить,
 І листя хай гніє, і вітер хай шаліє!
 Хай тъмариться вода, душа нехай болить,—
 Біль окриля думки, від суму дух міцніє.

ЖЮЛЬ ЛАФОРГ

JULES LAFORGUE

1860 — 1887

Жюль Лафорг народився в Уругваї, але з ранніх літ виховувався у Франції. Зблишившись з групою молодих поетів, яка виступала проти парнасців, Лафорг друкував вірші переважно в символістських журналах. Але в своїх творах, на відміну від інших символістів, він поєднував своєрідну романтику з іронічною інтонацією, а часом вдавався до народних пісенних джерел. Живучи в постійних злиднях, Лафорг захворів на сухоти і помер зовсім молодим, не встигши розвинути своє неабияке обдарування.

СКАРГИ ДО МІСЯЦЯ

Повний місяцю чудовий
І щасливий, і здоровий!

Грає сурма із-за хат,
Через яр пройшов солдат.

Чути звуки клавесину.
Кат іде, згинає спину.

О, провінція вже спить!
За вікном стихає вмить

Звук останній піаніно.
А котра тепер година?

Місяць сяє в самоті.
Чи буває це в житті?

О байдужий місяченько,—
Всюди сяєш ти ясненько:

Над Міссурі ти гориш,
Бачиш Лондон і Париж,

Знаєш ти фіорди сині,
Полюси, моря, пустині...

І, щасливий, з висоти,
Може, зараз бачиш ти

Їхню подорож весільну
І красу її всесильну?

О, які були б дива,
Якби вірити в слова!

Буйний місяцю-бурлако,
Доля всіх людей одна...

Вся провінція вві сні.
В серці тужно так мені!

Добрий місяць знов не знає,
Міцно вуха затикає.

НЕДІЛЯ

Заслалось небо млистою слъзою.
Чомусь дощить, пастушко, над рікою.

Недільний відпочинок на ріці.
Роз'їхались човни в усі кінці.

До церкви задзвонили десь у місті.
І береги пустельні та імлисті.

Йдуть пари інституток мовчазних.
Вже теплі муфти на руках у них.

Та чом немає муфти в однієї?
Печальна постать і лице у неї.

Вона раптово кинулася вбік.
І геть побігла. Боже! Що за крик?

Вона у річку кинулася без ляку...
Де взяти човна чи рятівну собаку?

Надходить вечір. Зайнялись огні
Уже в порту. (Знайоме це мені!)

Дощ міє тиху річку без упину.
І плаче небо млисте в цю годину.

АЛЬБЕР САМЕН

ALBERT SAMAIN

1858—1900

Автор щиріх і ніжних віршів Альбер Самен народився в Ліллі, де змушений був працювати простим чиновником. Приїхавши в 1882 р. з збіркою віршів до Парижа, він почав друкуватися в символістських журналах і звернув на себе увагу впливових на той час поетів. Але поет не встиг цілком розвинути свій скромний поетичний дар: він несподівано помер у досить молодому віці. Основна поетична творчість Самена представлена в його збірках «Сад інфанті» (1894), «По краях вази» (1898), «Золота колісниця» (1900).

ОСІНЬ

Ходою тихою простуєм по стежках,
 Давно знайомих нам, собака йде за нами.
 Кривавить осінь гай погаслими огнями,
 На обрії жінки у траурних вбраннях.

Мов у тюремних тих мурованих дворах,
 Повітря тихе тут, печальне до нестями;
 Кружляє жовтий лист під голими гілками,
 Мов спогади сумні у стомлених серцях.

Мовчання ходить тут... Сердечні ніжні мрії,
 Погаслі між блукань і сповнені надії,
 Вернувшись прагнуть знов до давнього життя.

Та цей вечірній гай такого повен суму,
 Що зморена душа, занурена в задуму,
 Під небом мовчазним, що гасить почуття,

Не в силі говорити, мов мертві те дитя...

ЖАБА

Шукаючи суниць, гортаючи травичку,
 Хлоріс побачила там жабу невеличку,
 Яка скитається серед густих кущів,
 Щоб часом хтось її на грядці не зловив.
 Та раптом ось вона, свої напнувши лапи,
 Скакнула з-під суниць туди, де сестри-жаби,
 Почувши небезпеку, плигають мерщій
 В замулену калюжу сквапно по одній.
 Вже десять раз Хлоріс її ось-ось ловила,
 Але утримати її в руках було несила;
 І жаба десять раз уже прудкіш змії
 Тікала, вигинаючись, із рук її.
 Та ось вона в руках! Хлоріс її піймала!

Хлоріс перемогла! Хлоріс її здолала!
Від сміху аж зайшлася! І з-під капелюшка
Коса спада до плеч, хвиляста і важка.
І парус золотий її щоку вкриває,
Уста її ясні всміхаються без краю,
І, вся збентежена, вона вже розгляда
Живе тільце мале, холодне, як вода.
Маленька жаба вся тремтить від переляку,
І чує вже Хлоріс, як, божевільне з жаху,
Маленьке сердечко стискається від мук
Між пальцями її гарячих ніжних рук.

ЖАН-МАРІ ГЮЙО

JEAN-MARIE GUYAU

1854 — 1888

Французький філософ-ідеаліст Жан-Марі Гюйо розробляв проблеми естетики і виступав як поет. У своїй поетичній збірці «Вірші філософа» він мав намір дати зразки філософської лірики, поезії думки відповідно до своїх естетично-філософських концепцій. Незважаючи на свої ідеалістичні погляди, Гюйо виступав проти декадентських течій у мистецтві, вважаючи, що «в поезії — не менше ніж в інших мистецтвах — зміст і форма повинні бути невіддільні: перше визначає і одухотворяє друге».

У ШАХТІ

Бий, кирко, сміливо, криши камінні брили,
 Об скелю міцно бий!
 Щоб іскри здійнялись і темряву могили
 Щоб сяєвом пройняв їх променистий рій.

Край душу сміливо, моє страждання люте,
 У смутку навіснім!
 Коли страждає хто, той може світ збагнути.
 Осяй же, серце, млу палким огнем своїм!

РОЗБИТЕ КРИЛО

В струмку кришталевім біленька пір'їна,
 Ледь скроплена кров'ю, пливе серед хвиль.
 Шматочок крильцяти легенъкий, мов піна.
 Хто кинув пушок цей з небесних дозвіль?

Не знаю нічого. В блакитній пустелі
 Всміхається небо. Та сумно мені!
 Чому моє серце болить цілі дні,
 Чому мене крають думки невеселі?

Геть зникла пір'їнка в ясних небесах.
 Так зникнете й ви, свіtlі mrї, і сила,
 I буйні пориви, і смілість в думках,—
 Ви теж мов розбиті, скривавлені крила!

ЖЮЛЬ ЖУІ

JULES JOUY

1855 — 1897

Жюль Жуї народився в пролетарському кварталі в Парижі. З юних літ він став робітничим шансонье, популярним народним співцем. На нього звернув увагу письменник-комунар Жюль Валлес, який запросив його співробітничати в редакованій ним революційно-демократичній газеті «Крик народу». Особливо були відомі серед широких робітничих мас політичні пісні Жюля Жуї, спрямовані проти генерала Буланже, який очолював версальську реакцію. З окремих його поетичних збірок найбільш відома збірка «Пісні боротьби». Жюль Жуї жив у злидених умовах і помер у психіатричній лікарні.

ШАХТАРІ

— Чорні люди, ви звідки прийшли?

— Ми живемо в глибині.

Вийшли ми із підземної мли,

З шахти, де чорні дні.

Ранком — у яму, звідти — вночі.

Ледве мигтять у нас на плечі

Лампи — шахтарські вогні.

Риємось ми тут без снів.

Так споконвіку рід шахтарів

Серед підземних шарів

Робить лише для панів.

— Чорні люди, йдете ви куди?

— Зараз у шахтах на дні

Повно страшного лиха-біди.

Труять ями жахні.

Смерть спустилася птахом нічним,

Тишею злою й болем гірким.

Завтра ж ми знову, сумні,

Спустимось в яму без слів.

Так споконвіку рід шахтарів

Серед підземних шарів

Робить лише для панів.

— Чорні люди, що маєте ви?

— Наче у стінах тюрми,

Де не підняти нам голови,

Робим в забої ми.

Гостем постійним голод у нас.

Кістку гризем у обідній час.

Всі ми — у пастці пітьми,

Темних і каторжних днів.

Так споконвіку рід шахтарів

Серед підземних шарів

Робить лише для панів.

БЛІДИЙ ТРУДАР

— Блідий трударю мій, ти Світло знат?

— Як всі у світі, змалку я шукав
Під вічним небом долю непогасну,
Щоб промінь сонця глянув у вікно.
Та я спіткав лише зорю Нещасну,
Тому блідий я і сумний давно.

— Блідий трударю мій, знат Голод ти?

— Як всі у світі, я хотів знайти
Шматочок хліба, щоб поїсти сласно
І скуштувати хоч крапельку винця.
Але я пив лише вино Нещасне,
Не був ніколи ситий до кінця.

— Блідий трударю мій, ти знат Любов?

— Як всім у світі, час мені прийшов,
Щоб покохати дівчину прекрасну
І зазнати щастя на землі старій.
Але зустрів я Жанну лиш Нещасну,
Що крає серце й сушить мозок мій.

ЖАН РІШПЕН

JEAN RICHEPIN

1849—1926

Жан Рішпен народився в Алжірі. Він провадив мандрівне життя,— був солдатом і матросом, викладачем і журналістом. В дні Паризької комуни брав участь у революційній пресі. Свій перший нарис присвятив письменниківі-комунарові Жюлю Валлесу. Належав до гуртка літераторів-«зютистів», що виступали проти версальських реакціонерів і пародіювали офіціозних поетів. З першою збіркою віршів «Пісня злидарів» Рішпен виступив у 1876 р. У ній він вдається до народної лексики і фольклорних мотивів. Ознаки реалістичного стилю помітні і в інших його збірках — «Прокляття», «Бомбарда» та ін. Протест проти буржуазного суспільства, властивий його окремим творам, має характер анархічного бунтарства. Пізніше стає у своїх творах риторичним і сентиментальним. Рішпен виступав також і як автор численних прозових і драматичних творів (романи «Твань», «Мадам Андре», «Кохана», «Іспанські оповідання», драми «Флібуст'єр», «Бродяга», «Жертва»). Окремі твори Жана Рішпена українською мовою перекладали І. Франко, П. Грабовський, М. Чернявський, М. Вороний і В. Щурат.

ПІСНЯ ПРО СЕРЦЕ

Колись у світі жив юнак,—
О льон-льон ле, о льон-льон ля! —
Колись у світі жив юнак,
Кохав красуню неборак.

«Ти серце неньки принеси,—
О льон-льон ле, о льон-льон ля! —
Ти серце неньки принеси,—
Вона сказала,— псам даси».

Хто з нас убити б неньку зміг? —
О льон-льон ле, о льон-льон ля! —
Юнак убити неньку зміг,
І серце взяв, і геть побіг.

Коли він біг,— спіткнувсь і впав,—
О льон-льон ле, о льон-льон ля! —
Коли він біг,— спіткнувсь і впав.
Котилося серце серед трав.

Котилося серце по землі,—
О льон-льон ле, о льон-льон ля! —
Котилося серце по землі,
І він почув слова-жалі.

Це серце мовило в журбі,—
О льон-льон ле, о льон-льон ля! —
Це серце мовило в журбі:
«Дитя, не боляче тобі?!»

ЗЕМЛЯ

Лунайте скрізь, про землю співи!
Вона дає
Для нас блискуче вугілля своє
Й пиття п'янке, для всіх манливе.

Все нам дає...
 Про землю співи!
 Лунайте скрізь, про землю співи!
 Кругом — хлібів,
 Сосни та кленів, вільхи і дубів!
 Скрізь гомін чутъ старої ниви...
 Кругом — хлібів...
 Про землю співи!

Лунайте скрізь, про землю співи!
 Коли дитя
 Сидить і плаче, вдягнене в шмаття,
 Зогріє вогнище чутливе
 Мале дитя...
 Лунайте, співи!

Лунайте скрізь, про землю співи!
 На ній квітки,
 Кругом щебечуть зграями пташки,
 Всіх звеселяють їх мотиви.
 На ній квітки...
 Про землю співи!

Лунайте скрізь, про землю співи!
 Це ліжко всіх,
 Де мертві зустрічають ще живих.
 Тут сплять і юнаки, і діви!
 Це ліжко всіх...
 Про землю співи!

* * *

Із небесних веж
 Сніг летить поволі!
 На долини голі.
 І на серце теж.

Долі вже не ждеш.
 Листя серед гаю
 Стелеться, кружляє.
 Щастя гине теж.

Холодно без меж.
 Птиці невеселі
 Кинули оселі.
 І кохана теж.

АНАТОЛЬ ФРАНС

ANATOLE FRANCE

1844—1924

Видатний письменник-гуманіст Анатоль Франс народився в сім'ї видавця і букініста Ноеля Тібо. На початку своєї літературної діяльності Франс був зв'язаний з парнаською групою поетів. В цей час він видає свою збірку віршів «Золочені поеми» і драматичну поему «Корінфське весілля». Уже в цих творах, на відміну від інших парнасців, відчувається захоплення красою матеріального світу. Особливо ж Франс виявив здібності великого реаліста в своїх прозових творах, починаючи від антибуржуазного роману «Злочин Сільвестра Боннара» і антиклерикального твору «Таїс» і кінчаючи сатиричною тетралогією «Сучасна історія» та славнозвісним «Острівом пінгвінів». Свої соціалістичні симпатії Франс яскраво висловив в утопічному романі «На білому камені». Анатоль Франс щиро привітав російську революцію 1905 р., а Велику Жовтневу соціалістичну революцію зустрів з великим захопленням. Під кінець життя він заявив себе щирим прихильником комунізму.

Представник критичного реалізму в художній літературі, Франс у своїх численних критичних і літературних статтях, об'єднаних в чотиритомній збірці «Літературне життя», обстоюючи реалістичне мистецтво, виступав проти декадентства і натуралізму. «Література повинна помічати те, що має значення,— писав він в одній із своїх статей,— і освітлювати те, що створене для світла. Якщо вона перестає відбирати і любити, вона стає повією, що віддається без вибору». Твори Анатоля Франса не раз перекладалися українською мовою.

ДО СВІТЛА

Ти першим зайнялось, о світло чарівне,
 Серед безмежностей сузір імлистих,
 О матінко плодів і квітів променистих,
 Земного сяйва джерело ясне.

Від сонця линеш ти на парусах тремтливих
 У чистому повітрі голубім,—
 І оживає все під подихом твоїм,
 Сміється світ, о дочко зір манливих!

Забарвлюєш ти птиць у синіх небесах,
 Омитих пахощами рос прозорих,
 І грації всьому в осяяних просторах
 Ти надаєш у горах і полях.

Світанок радісний під ласками твоїми,
 Від світла ніч ласкавою стає,
 І таємничий ліс ніжнішу тінь дає,
 Проміннями залитий золотими.

І море у цвіту від сонячних плавців,
 Яскраво позолочених тобою,
 А небо, вогке ще, ранковою порою
 Від веселкових міниться огнів.

Під сяєвом твоїм, о світло сріблоплинне,
 Стають жінки прекрасними в житті,
 Під променем блищає їх очі молоді,
 Звабливі іскри ллють у ті хвилини.

Неначе східний трон — маленькі вушка їх,
 Де сяєш ти у самоцвітах дивних,—
 Ти в ніжних їх огнях, в їх блисках переливних
 Первісних рис не втратило своїх.

О світло сонячне, будь силою моєю,
 Думки освітлюй радісно-прості,
 І спокоєм розлийсь в моєму почутті,
 Збагачуй серце ясністю своєю!

Дай щастя для очей пожадливих моїх,
Щоб бачили в постійнім пориванні
Усю земну красу в барвистому убраниі,
В твоїй короні з променів ясних.

Коли ж природа знов у вічнім лоні чистім
Майбутню долю визначить мені,
Порину знову я в твої струмки ясні,
Скупаюсь в сяйві променистім.

ЛОРАН ТАЛЬЯД

LAURENT TAILHADE

1854 — 1919

Лоран-Бернар-Поль-Марі Тальяд виступив з першою збіркою елегійно-ліричних віршів «Сад мрій» в 1880 р., з передмовою відомого парнасця Теодора де Банвіля. Але йому був притаманний сатиричний хист, і він його широко розкрив у своїх гостросатиричних збірках «В країні хама» (1891), «Дурні й негідники» (1900), «Вірші в стилі Арістофана» (1904), в яких він дотепно виступав проти «свинячого рила» буржуазного ладу. Проте у своїх сатиричних творах Тальяд не завжди був послідовний, виступаючи в них здебільшого з позицій анархічного індивідуалізму.

НІЧНИЙ ПЕЙЗАЖ

Останній промінь згас серед степів туманних.
У вікнах ще вогонь, і дим на дахах тъмяних.
Лиш чути крекіт жаб, та вкрита млою ніч
Мов огортає їх нудну тваринну річ.
Зірки не сяють ще серед небес вроочистих.
І мовчазливо так потоки хвиль пашистих
Хвилюють чисті сни узліссів і полів.
І раптом сяйво хтось у небесах розлив
Ісрібні цяточки розсіяв з небозводу.

Це місяць вдалині встає в імлі зі сходу.

ЕЛЕГІЙНА ЕПІГРАМА

Це юне ще дитя, що тліє під камінням,
Мішає плоть хистку з цвітінням весняним,
Вмирало з усміхом, із сонячним тремтінням
Дитячих ніжних уст на личку неземнім.
Це юне ще дитя між віт ялин лапатих
Заснуло навесні. У вічній самоті!
Лиш рій метеликів, немов троянд крилатих,
Над люлькою його тремтить у забутті.

ЖОРЖ РОДЕНБАХ

GEORGES RODENBACH

1855 — 1898

Бельгійський поет і прозаїк Жорж Роденбах писав французькою мовою. Деякий час він був близький до літературної групи «Парнас», але пізніше виявив себе як типовий поет-символіст («Біла юність», 1886; «Царство мовчання», 1891). У відомому романі «Мертвий Брюгге» (1892), в якому змальовано колишній торгово-вельний порт як закинуте музеїне місто, Роденбах виступає як містик-песиміст.

* * *

Так, місто вмерло, вмер останній звук!
Від довгої хвороби і таємних мук
Воно щодня вмидало в самотині...
Погасло місто спопелілих днів,
По вінця сповнене старих забутих снів,
Воно застигло в тихій домовині.
Готовий вже для похорон бальзам.
У золотавих одягах канали
Огнями ліхтарів ще сяють нам;
Туманними димами все заслала
Над сонною водою чорна мла,
Навкруг мерця звиваючись габою,—
Так мумії повиті пеленою,—
І місяць — мов пов'язка круг чола!

ЕМІЛЬ ВЕРХАРН

ÉMILE VERHAEREN

1855 — 1916

Великий бельгійський поет Еміль Верхарн писав по-французьки. Його поетична творчість є видатним явищем французької літератури.

Незважаючи на значний вплив символізму, основними у творчості Верхарна були соціальні проблеми. В першій поетичній збірці «Фламандці», що вийшла в 1893 р., він виступає як співець мальовничої Фландрії, в дусі художників-фламандців. Та вже в наступних збірках («Вечори», «Чорні смолоскипи», «Розгром») відчувається глибокий пессимізм поета, викликаний капіталістичною дійсністю. Причетний до соціалістичного руху в Бельгії, Верхарн усвідомлює противенства капіталістичної дійсності і в збірках «Сільські марення» та «Міста-спрути» дає гіантські картини соціальних катакліzmів, а в драмі «Зорі» і в окремих поемах («Трибуn», «Повстання») змальовує героїзм народних повстань. В одній із найсильніших своїх збірок «Безмежне сяйво» у вірші «Слава вітрові» поет з щирою симпатією згадує про Україну. Верхарн відомий як видатний новатор поетичної форми, особливо як майстер вільного вірша. Виступав і як художній критик,— відомі його розвідки про Рембрандта і Рубенса.

У свій час В. І. Ленін, за свідченням Н. К. Крупської, «ночами зачитувався Верхарном». Соціальний пафос і формальна сміливість поезій Верхарна співзвучні молодій радянській поезії 20-х років, і на окремих радянських поетах того часу відбився певний вплив його поетичної творчості. В розвитку демократичної поезії ХХ століття поетична творчість Верхарна мала чимале значення.

ЖЕБРАКИ

Лиха недоля їх в лахміття одягла.
 Осінньої пори вони, страшні від муки,
 Покинувши нору, простують до села.
 На видноколі їх стрункі стрічають буки.

Не чути більш пісень серед сумних рівнин,
 Де залягли сніги заметами крутими.
 І тільки в самоті якийсь похмурий млин
 Кружляє крилами невтомними своїми.

І бродять жебраки з мішками на горбах —
 В канавах, у ровах, у бруді, в смітниках,
 До ферми тягнуться, скориночки благають,

Та злі собаки їх коло воріт стрічають.
 І знов вони ідуть у безконечний шлях
 З прокляттям, лайкою й божбою на устах.

ПОВСТАННЯ

Вулиця, гомін і рух
 Тіл і голів, ніг і плечей, литок і рук,
 Ніби у безвість летить
 Кожної хвилі, щомить.
 Зненависть, помста і гнів
 Вулицю вщерь
 Вбрали в червоне у млі вечерів.

Смерть
 Встала під заклик у бій,
 Смерть у тривожних огнях;
 Голови ж серед бурхливих подій —
 Наче квітки на списках!

Кашель чавунний гармат
 Десь із-за рогу, наче з-за грат,

Лічить один стогін останніх хвилин,
 А циферблати під банями веж,
 Що наче очі з-під вій і повік,
 Збито камінням навік;
 І не існує вже час
 Для безконечних розбурканих мас,
 Що розлилися без меж.

I раптом вирвався з землі
 На сірий камінь, темний брук
 Безмежний гнів, стоустий гук,
 Огонь очей засяв у млі;
 I розітнувся шал такий,
 Нестримний, гомінкий,
 Палкий,
 Що за якусь недовгу мить
 Він більше зробить, завершить,
 Аніж за тисячу століть.

Усе, що мріялось колись,
 Усе, чим здавна пройнялись
 Найкращі душі у людей,
 Усе те полум'я ідей,
 Що ними очі зайнялись,
 Усе те сім'я, що в серця
 Навік запало,—
 Усе це в тисячах робочих рук повстало
 I розпалило гнівом кожного борця.

Це свято крові у п'янких струмках,
 Мов радість, запалало у боях.
 Сп'янілий люд, затамувавши лютъ,
 Спішить по трупах, мовчазних і синіх;
 Виблискуючи касками, солдати йдуть,
 Не розбираючи вже винних і невинних,
 I атакують, стомлені та злі,
 Народ, а в нього на чолі
 Горить бажання досягти мети —
 В кривавих і тяжких боях перемогти.

Горять мости, будинки й вежі,
 Огнем виблискують у гомінкім безмежжі;
 В каналах скрізь відбивсь хвилястий дим
 I полум'я над мороком нічним;
 Золочені шпилі на безліч миль

Звисають тінями на місто звідусіль;
 І розкриваються в пітьмі огненні руки,
 Що головешки кидають з розпуки;
 А вугілля з дахів на тлі примар
 Спадає диким роєм аж до хмар.

А в мерії старій, де гніт і страх
 Для міста гартувались у віках,
 Юрба, спалахуючи відблиском очей,
 Збиває вже замки з дверей;
 І падають вони до ніг;
 Розбито шафи з тельбухами книг,
 В яких зарито гніт віків;
 І смолоскипи язиком огнів
 Минуле чорне злизують навіки,
 В той час як у льохах, під вигуки і крики,
 Річками вина ллють, а на балконах
 Скидають вниз мерців на брук завулків
 Сонних.

В соборах, у капелах, у церквах
 Розсипались святі божниці впрах,
 І топчути їх на плитах ноги;
 Христос, безкровний од знемоги,
 Звисає, зачепивши за цвях,
 З хреста розбитого, мов жах;
 Єлей, яким мастили всім лоби,
 Розхлюпано під гам і крик юрби;
 Плюють у вічі в олтарях святым;
 І всипано причастям запашним,
 Неначе снігом, квадратові плити,
 Де топчеться юрба несамовито.

Рубіни смерті серед ночі
 Навколо сяють, наче очі;
 І місто, вглиб і вшир,—
 Мов полум'я, огнений вир;
 І місто простягає в далину
 Свою корону, світлу, осяйну;
 Безумство, помста, гнів
 На грані цих величних днів
 Всю землю сколихнули вмить.
 Весь світ горить,
 А дим і пристрасть над землею мчить
 За обрій золотий, холодний, мовчазний.

— Убить, щоб оновлять, творить,
Померти, та не здатись ненажері!
Хоч би й розбити чоло, а відчинити двері!
І що б не трапилось у далечіні з нами,
Але у світлі дні, у далі весняні
Могутня сила йде, горяť її вогні,
Спалахуючи грізно над світами!

СЛАВА ВІТРОВІ

-- О ти, що йдеш кудись
По всіх земних дорогах,
Вузеньких і розлогих,
Куди ти йдеш, озвись!

— Люблю я вітер і простори
І йду, не знаючи куди,
Іду, щасливий, у світи,
Де вітер гомонить суворий.

— Під сонцем вітер сяє
І віє у віконце у домах,
Смуглявими руками вітер коливає
Зелене деревце в гаях
І стигле жито у полях.

— Рушає вітер у похід,
Мигтить долонями легкими
І кулаками крижаними
На Південь, Захід, Північ, Схід.

— Ось поспішає він з Неаполя й Мессіні,
І жестом божеським він море схвилював;
Він миттю перебіг пустелі та долини
І хвилями пісків в степах завирав.
Він ледве дихає серед ярів глибоких,
Та трави хиляться під вітром у полях,
І він торкається і пірамід високих,
І сфінксів вікових у мовчазних пісках.

— Минає літній час, і вітер одягає
Лахміття із дощів, туманне і безкрає.

— Ось він спішить до нас, весь обрій млою вкрив,
 З Джерселя, Англії, з Шотландії, Бретані,
 Де хмурий листопад, закутаний в тумани,
 До неба кидає свій переможний гнів;
 І знову мчить у далечінь досвітню,
 І, мов сліпий, він блудить по морях,
 І, вдарившись об скелю непомітну,
 Своїм пекельним криком сіє жах.

— А як з'являється весна у край туманий,
 Морозить вітер злий весь вид її рум'яний.

— Ось він подавсь у край, звідкіль Москва
зорить,
 І Кремль на цілий світ там банями палає,
 Розкидавши сонця у дальні виднокраї;
 Гасає вітер скрізь, і хмариться блакить,
 В Німеччину летить степами з України,
 По травах котить свій гучний мідяний спів,
 Ячить легендами, оплакує руїни,
 У гротах стугонить з-над рейнських берегів.

— Нещадно вітер дме в ясні зимові ночі,
 І тъмарить небеса, і криє млою очі.

— Ось він на Полюсі, де глетчери повзуть,
 Мов крижаний палац морозу і мовчання;
 Суворий, впевнений, він замітає путь,
 І гострить скелі він, все нищить без вагання;
 Ось вітер полетів із Альпів на Урал,
 І у норвезьких він спиняється фіордах,
 І там, здіймаючи навколо лютий шал,
 Трясе сніги на скелях гордих.

— Скрізь, куди приходить вітер чистий,
 Він приносить звідусіль,
 З океанів, хащ і піль,
 Усміх свій здоровий, променистий.
 Торкаючись долин устами золотими,
 Словняється він радістю й стражданнями
людськими

Скрізь;
 Надії, честь, проміння сліз —
 Усе підносить він у наших душах,
 Несе на крилах дужих;
 Несе з собою він велике серце,
 Що б'ється і хвилюється-тремтить,

Що, пориваючись до щастя, мимохіть
Затихне десь на життєвому герці.

— Коли люблю я вітер і милуюсь ним,
Чуйним,
Коли я п'ю струмки жагучого вина
До дна,—
Так це тому, що під його диханням запашним
Мої легені легше дихають, а кров,
Що пломеніла у світах, несе любов
І, наповняючи тремтячу жилу,
Дає моєму тілу безконечну силу.

МІКЕЛАНДЖЕЛО

Як тільки Анджело в Сікстинський храм
 ввійшов,

Забилася кров,
Немовби він вслухався,
А пильний зір його у височінь вдивлявся.
І кроком відстань він обчислив олтаря,
І промінь дослідив, що в вікна ллє зоря,
І довго міркував, як легше побороти
І коней загнуздати для творчої роботи.
А потім він пішов до смерку на село.

І обрисом струнким упали на чоло
І лінії долин, і контури узгір.
І у вузлах дерев вбачав уважний зір,
Коли вітри гілля ламали й люто гнули,
Натугу спин гнуучких і м'язів пружні кулі,
І дужих рук порив за обрій мовчазний.
І перед ним простягсь могутній рід людський
— Задума, спокій, жест, змагання, пози, рухи—
В тілесних образах душевної напруги.
До міста він вертавсь у темряві нічній,
Про славу мріяв він і слав прокляття їй,—
Адже видінь його мінливий дим крилатий
Не в силі втілитись у дивну форму статуй.

Другого дня, мов виноград п'янкий,
Достигли кетяги мистецької досади,

І в полудень дзвінкий
 Він сперечатися пішов до папи у палати.
 — Навіщо різьбяру Буонарроті
 Веліли малювати постаті святі
 В капелі темній, мов у гrotі,
 В пітьмі густій, у чорній тісноті?
 І млисті вікна там, і там непевні стіни,
 І вдень, як уночі,— заслона з темних тіней!

І нашо мушу тінь я золотить,
 І обертать пітьму в ясну блакить?
 І потім ще, скажіть, який це дроворуб
 Постачить стільки лісу для споруди? —
 І папа відповів спокійно, ледве чути:
 — Я віддаю найбільший ліс на зруб.

І вийшов Анджело, і повернув у Рим,
 Розгніваний на все, у запалі страшнім.
 Йому здавалося, що в кожному палаці
 Із темних закутків кепкують вороги,
 Глузують без жалю з його важкої праці,
 З п'янкої творчості, з мистецької снаги.
 І сни його тоді проймали в дикім шалі,
 Бурхливі видива і задуми зухвалі.
 Коли ж, натомлений, на ліжко він приліг,
 Він втамуват огонь в своїй душі не міг;
 Він довго весь тримтів, немов стріла вразлива,
 Що, впившись у стіну, тріпоче мовчазливо.
 Щоб свій роз'яtrить біль, в сумній самотині
 У скарги він вслухавсь та у жалі ріdnі,
 А мозок клекотав пекельними огнями,
 Що полум'ям палким здіймались над думками.

Але що тяжче він страждав,
 Що більшої в душі гіркоти зазнавав,
 Що більше перепон нових собі знаходив,
 Щоб знову віддалити те чудо й подив,
 Якими сяять мав його високий труд,—
 То краще гартувавсь в його душі великій
 Таємний витвір огнеликий,
 В якім відбитись мав тріумф і страх облуд.

В ясний травневий день, на ранньому світанку,
 В капелу завітав знов Анджело стрункий
 І весь віддався без останку
 Величним задумам, уяві пломінкій,—
 І рух могутніх мас, і злами чистих ліній
 Роїлись перед ним у світловому тремтінні.

Підносились кругом риштовання міцні,
 Якими б міг зійти він в небеса ясні.
 Яскравим сяєвом здіймалося проміння,
 Вкривало барвами муроване склепіння,
 І Анджело зійшов угору по щаблях,
 Ступаючи весь час з тривогою в очах.
 І погляд запаливсь, огнями взявсь новими,
 Каміння гладив він, тис пальцями гнуучкими,—
 Їх мусить славою й красою одягти!
 А потім він зійшов з страшної висоти
 І замкнув своїй химері
 Двері.

І там він зачинивсь на місяці й на роки,
 Замкнувся від людей в гіркій самотині,
 Тримаючи свій твір у гордій тайні;
 І кожен день новий його ступали кроки
 Через старий поріг капели на зорі,
 І, мов поденщик той, він у своїй норі,
 Поки не згасне світ у небі неозорім,
 У праці знемагавсь над таємничим твором.

І ось

Уже дванадцять тіл під банею звелось:

Сім чаклунів і п'ять сивіл,
 Які майбутнє провіщають
 Із мудрих книг, їх світлих брил,
 Прийдешнє в них шукають.

Де виструнчивсь карніз із ребрами крутими,
 Там простяглись тіла в польоті неземнім;
 І візерунки там в сплетінні чарівнім
 Так легко повились над спинами гнуучкими.
 Там діти на собі тримають весь фронтон,
 Гірлянди в'ються там навколо струнких колон;
 Потворний мідний змій з печери виповзає,
 І Олоферна кров з Юдіти там стікає,
 А Голіаф упав, немов той істукан,
 І марно в небеса благання шле Аман.

Без помилок і без зупинок,
 Без відпочинку, з кожним днем,
 Вивершувався твір, немов якийсь будинок;
 І скоро під огнем
 Його трудів Буття звелось серед склепіння;
 Там бог, немов боєць, метав важке каміння
 У хаос віковий із ґрунту і води;
 А сонце й молодик там значили сліди
 Своїх крутых орбіт у світових просторах.

Ієгова літав у сяйвах неозорих
 На крилах вітерця у прірві світовій;
 І гори, ѹ небеса — усе у млі густій
 Вирізьблювалось там видовищем яскравим;
 Дивилась Єва в даль, і з поглядом ласкавим,
 Вона схилялася перед творцем без мук;
 Адам, торкаючись його владичних рук,
 В душі своїй відчув такі ж могутні сили;
 І Каїн з Авелем там огнища палили;
 Лукавий демон там до дерева припав
 І, весь згинаючись, мов жінка, спокушав;
 А в винограднику під стиглою лозою
 Украї сп'янілий Ной простягся на землі;
 І пінявий потоп у безбережній млі
 Ширяв своїм крилом над далеччю земною.
 І цей гіантський труд, що Анджело здолав,
 Огнем Ієгови всю душу спопеляв;
 Його могутній ум пройнявся творчим палом;
 Плафон прикрасив він малюнком небувалим
 Могутніх, і палких, і радісних створінь.
 Велична і страшна його сувора тінь,
 Мов Данте-генія або Савонароли.
 У їх уста вкладав він не свої глаголи,
 І не його жага їм очі зайняла,
 Та з тулубів живих, з їх світлого чола
 Душа його свята в натхненні промовляє,
 Він цілий світ земний, все людство відбиває
 Велично так, що той, кого в тяжкім житті
 Збавляє гордий дух, світ розуму людського,—
 В старій капелі цій побачить в забутті
 Могутній жест його у дивнім жесті бога.

Був день осінній свіжий і ясний,
 Як зрозумів митець,
 Що твір його — це подвиг чарівний
 І що трудам його кінець.
 І йшла кругом хвала, неначе той приплів
 Гучних і буйних хвиль, мов рев морських валів.
 Та папа Юлій був похмурий від вагання,
 І полум'ям пекло його тяжке мовчання.
 І гордий майстер знов замкнувся у собі,
 До мук своїх старих вернувся у журбі;
 І гордість, гнів і лють, із їх пекучим шалом,
 І зненависть до лжі
 Промчались у душі
 Сумного Анджело — трагічним ураганом.

ЛЮДИНІ НАШИХ ДНІВ

Подбай про цілий світ, коли живеш у нім.
 Відбився і тремтить у серці він твоїм,
 Твій ритм у нім давно, і розум твій з роками
 Пронизаний до дна вселюдськими думками.

Вже більш богів нема, ти богом сам єси,
 І безконечність їх — людської тінь краси.
 Ти свій заводиш лад на всій землі одвічній,
 І нині твориш сам ти образ свій величний.

Відкриті через край твої земні чуття,
 Щоб краще пізнавати все світове життя,
 Щоб дослідить умом, високим і бентежним,
 Закони новизни у всесвіті безмежнім.

Таємні сили в нім і геній у тобі,
 Ясний і радісний, який у боротьбі
 Розкрити може все, що через війни й горе
 Увійде у твоє майбутнє неозоре.

ПЕРШІ ЛІТАКИ

Повітря пахне скрізь — яка кругом краса! —
 Трояндами, квітками.
 Та проклята війна вкриває небеса
 Страшними літаками.

І так вони летять, що нам з височини
 Не чути виття їх лютє,
 А тінь у небесах, яку несуть вони,
 Нам не дає заснути.

Напругі крила їх і вигнуті шасі
 Спішать в путі далекі,
 Летять вони, як смерч, і мирні люди всі
 Чекають небезпеки.

Міста вдивляються в польоти їх страшні,
 Та важко їм пізнати

На гострих лезах крил, що мчать удалині,
Емблеми їх строкаті.

Гукають їм у вись,— але не знає світ,
З якою мчать метою,
Скеровують весь час жахливий свій політ
Над кулею земною.

Вони з'являються раптово в небесах,
В безумну йдуть дорогу,
І скрізь вони несуть і зненависть, і страх,
І муки, і тривогу.

ШАРЛЬ ВАН ЛЕРБЕРГ

CHARLES VAN LERBERGUE

1861—1907

Бельгійський поет-символіст, який писав французькою мовою, Шарль ван Лерберг у своїх ліричних творах дає ніжний образ невинної Псіхеї, а в збірці «Пісні Єви» спиняється на почуттях жінки, вперше схвильованої природою й коханням. Відомий він і своєю драматичною поемою «Пан», в якій співає гімн первісній людині. Поетичні твори Лерберга написані своєрідним мелодійним верлібром. Містичні елементи символістської поетики Лерберга розвинув у своїй творчості відомий бельгійський поет Метерлінк. Шарль ван Лерберг кінчив життя у психіатричній лікарні.

ЗОЛОТИЙ ЧОВЕН

У східнім золотім човні
Верталися три юні діви,
Три східні діви на човні
У дивнім сяїві золотім.

Котра була чорнява,
Тримала у руках своє кермо,
І на устах рожевих на світанні
Тремтіла в неї казочка хупава
 В мовчанні.

А що була русява,
І що тримала парус у руці,
І ноги їй немов окрилені були,
Нас ангельськими рухами вітала
 У непорушності своїй.

Але котра була білява,
І спала проти нас,
І коси в неї падали, мов хвиля кучерява,
 Мов сонце в ранній час,
Несла для нас, не зводячи повіки,
 Світання яснолике.

ІВАН ЖІЛЬКЕН

IWAN GILKIN

1858 — 1924

Бельгійський поет, що писав французькою мовою, Іван Жількен належав до письменницької групи «Молода Бельгія», що ставила своїм завданням оновлення бельгійської мистецької культури. Це талановитий співець протитенств буржуазної культури, що особливо відбилося в його сповненій пессимізму поетичній збірці «Ніч» (1897). На початку поетичної творчості він був, як сам про це згадує, під виразним впливом Бодлера. Пізніш випустив збірку ясних і простих віршів «Квітуча вишня» (1899). Відомий також як автор драматичної поеми «Прометей» (1899) і драматичного твору «Савонарола» (1906).

ЛІРА

По місту я бреду серед примар сумних,
Де вулиця веде у далечінь безкраю.
У блисках від огню, в чаду мого відчаю,
Здається лірою вона у снах нічних.

І кожен тут ліхтар між обріїв міських
Горить мов самоцвіт у бризках водограю.
Яким таємним тут відлунням я здолаю
Дзвеніти темний брук під кроком ніг моїх?

О місто, рідний світ, о музо ти врочиста,
Співаєм разом ми,— і музика іскриста
У душу ллє одчай серед імли ночей!

Твоя мара п'янить, і я, що між людей
Родивсь для лиха лиш і чорної зневіри,
Здаюсь собі перстом на сяйних струнах ліри!

ПОМСТА

Образу у душі не стримавши велику,
Безтямна жінка раз вчинила помсту дику.
Гнучкими пальцями коханця прип'яла
До билець зрадниця, вигадлива і зла.
Прокинувся юнак... В страшному здивуванні
Він глянув навкруги в жахливому жаданні,—
Серед подертих геть білизни і квіток,
На теплім ліжкові, на горах подушок,
Солдату жінка віддалась... Але у звивах
Міцних сп'янілих тіл, у спалахах бурхливих,
Завмерши в забутті, втомивши п'яну хіть
Своїх жахних грудей,— що ти відчула вмить
У хвилю ту страшну, як той, з ким ти лежала,
Пізнавши всю ганьбу цього гидкого шалу,
Жорстокість втіх твоїх, як третій серед вас,
Свій тихий погляд звів у цей ганебний час
На жертву мрій твоїх і враз несамовито
Промовив без жалю: «Ні, мало суку вбити!»

МОРІС МЕТЕРЛІНК

MAURICE MAETERLINCK

1862 — 1949

Бельгійський письменник Моріс Метерлінк, який писав по-французьки, був типовим представником ідеалістичної течії символізму. Уже перша його збірка віршів, що вийшла під назвою «Теплиці», сповнена містичних настроїв і фаталізму. Друга збірка «П'ятнадцять пісень», на якій помітний певний вплив народної творчості, відзначається більшою ясністю і простотою. Особливо ж характерна для Метерлінка філософія містичної ірраціональності проймає майже всю його драматургічну творчість («Сліпі», «Пеллеас і Мелісанда», «Смерть Тентажіля», «Жуазель»). Трохи відмінна казкова п'єса «Синя птиця» і психологічна драма «Монна Ванна». Свої мистецькі й філософські погляди Метерлінк виклав у збірках статей «Скарбниця смиренних», «Розум квітів», «Невідомий хазяїн», «Життя бджіл».

* * *

- О нене, чуєш дивні звуки?
О нене, хтось гукає, зве...
- О доню, дай зомлілі руки,
То, доню, корабель пливе...

- О нене, треба стріти гарно.
- О доню, ти сумуєш марно...
- О нене, дуже буде жаль?
- О доню, кинь свою печаль!

- О нене, а Вона все ближче...
- То, доню, у порту вітрище.
- О нене, в хаті вже Вона...
- О доню, все в житті мина.

- О нене, хтось такий ступає...
- О доню, якір він чіпляє.
- О нене, що Вона гука?..
- О доню, він уже зника.

- О нене, хтось зриває зорі!..
- О доню, тінь лягає в морі.
- Хтось, нене стукає в вікно...
- Відкрите, доню, всім воно...

- О нене, темно так надворі...
- О доню, корабель у морі.
- О нене, чую лиш її...
- О доню, що слова твої?

* * *

Я тридцять літ шукала, сестри,—
Куди він зник?
Я тридцать літ блукала, сестри,
Звела свій вік...

Я тридцать літ блукала, сестри,
Але дарма...
Він є в усім і всюди, сестри,
І все ж нема.

Прийшла сумна година, сестри,—
Сакви зніміть!
Душа, як вечір, меркне, сестри,—
Остання мить...

А вам шістнадцять літ, о сестри!
Спішіть мерцій...
Ідіть, як я, шукати, сестри,
Ось посох мій!

СТЮАРТ МЕРРІЛЬ

STUART MERRILL

1863—1915

Стюарт Мерріль належав до лівого крила символістів з яскраво виявленими демократичними поглядами. Він народився у Сполучених Штатах Америки, але виховувався в Парижі. Брав активну участь у символістських журналах, але в своїх політичних переконаннях був близьким до соціалістів, а пізніш і в творах спирається на соціальних і революційних темах. Він не раз у виступах підкреслював, що світ людський — «це погано написана поема, яку треба грунтовно виправити». Уже в поетичній збірці «Чотири пори року» він відходить від символістської поетики і вдається до поетичної простоти і ясності, а в кращій своїй збірці «Голос у юрбі» виступає як поет-гуманіст, якому близький світ простих і бідних людей. Стюарт Мерріль довгий час дружив з Емілем Верхарном, який казав про нього: «Ви для мене полум'я і вогнище, до якого я простягаю руки».

ПІСНЯ

Я серцем спочиваю між квіток,
 Серед троянд тривожного кохання,
 Фіалок ніжного страждання,
 Лілей засмучених думок.

Моя душа співає, наче птах,
 Мов соловей той у гаю нічному,
 Мов голуб на гіллі рясному
 Чи жайворонок в небесах.

Та тільки ти з'являєшся в саду,
 Байдужа до страждань душі моєї,—
 Фіалки, рожі та лілеї
 Від мук вмирають у цвіту.

О ти, що так далека і близька,
 Послухай солов'я в нічній діброві,
 І жайворонка в млі ранковій,
 І на дубочку голубка!

ПРИСВЯТА

Люблять діти Франції співати і танцювати
 Серед квітів весняних і в злі зимові дні.
 І як ллється кров людська, і плаче рідна мати,
 І як дощ рясний іде, і дмуть вітри гучні,—
 Люблять діти Франції співати і танцювати.

Чути «Авіньйонський спів» і «Пісню Маргарити»
 В глибині зимових хат, як дим над ними йде
 І як коник-стрибунець стрекоче серед літа.
 Чи то сонце сяє скрізь, чи хуга скрізь мете,—
 Чути «Авіньйонський спів» і «Пісню Маргарити».

Яблука рожеві тут і золоті оливи,
 Сена мов сміється вся, Гаронна скелі рве,

Та чи в бурю, чи у бриз, лунають всюди співи,
Чути з Заходу на Схід: — Хай Франція живе!
Яблука рожеві тут і золоті оливи.

В черевиках і в сабо, чорняві і біляві,
І дівчата, ѹ юнаки пісні свої ведуть,
Скрізь побачиш танці їх: на площі ѹ на галяві,
У полях і у містах з піснями в танці йдуть, —
В черевиках і в сабо, чорняві і біляві.

Рідна Франціє моя, прийми мій дар-присвяту:
Всю любов до бідняків, а до тиранів гнів,
Меч — щоб зборкати катів, а хліб — сіромі-брату,
Щоб співалось краще їм у колі світлих днів.
Рідна Франціє моя, прийми мій дар-присвяту!

МИР

Коливання бучне бойових прапорів,
Ржання коней баских під дзвінками списами,
Клекіт труб гомінких, що голосять з нестями,
І зріділі ряди вмитих кров'ю бійців,

Гори трупів страшних на розрітих полях,
Де гуркочуть, мов грім, божевільні гармати,
Траур зливних дощів, сонце, горем розтяті,
Смерть в огні бойовищ, із злою в очах,—

Геть, пекельний кошмар, із планети земної!
Бо, чаруючи світ, скрізь цією весною
Груди матері ссе безневинне дитя,

І між світлих долин, де струмки протікають,
Мають крильми пташки і вітри пролітають,
Наче серце людське, кличути дзвони Життя!

РЕМІ ДЕ ГУРМОН

REMY DE GOURMONT

1858—1915

Теоретиком молодшого покоління символістів був Ремі де Гурмон. Сам виступивши з кількома збірками типово символістських поезій, він у своїх критичних нарисах розвивав мистецькі принципи пізніх символістів. Відома двотомна збірка його літературно-критичних нарисів під назвою «Книга масок», присвячена творчості основних поетів-символістів різних поколінь.

МЕРТВЕ ЛИСТЯ

Сімона, йдем у ліс: там листя опадає.
Воно вкриває мох і землю серед гаю.

Сімона, любиш ти ходить по мертвім листі?

Воно таке крихке, воно безбарвне, бідне,
Одірване од віт, воно таке тендітне!

Сімона, любиш ти ходить по мертвім листі?

Воно таке сумне у сутінках похмурих,
І тихий зойк його під глум вітрів без журних.

Сімона, любиш ти ходить по мертвім листі?

Як листя топчеш ти, воно в тяжкім риданні
Злітає, мов крило, в останнім пориванні.

Сімона, любиш ти ходить по мертвім листі?

Себе ми пізнаєм у біднім мертвім листі.
Ходім: спадає ніч і йдуть тумани млисти.

Сімона, любиш ти ходить по мертвім листі?

ГЮСТАВ ҚАН

GUSTAVE KAHN

1859—1936

Гюстав Қан вперше випустив збірку символістських поезій в 1887 р. під назвою «Мандрівні палаци». У наступних збірках ліричних творів «Пісні закоханих» (1891), «Країна вогню» (1895), «Дощ і година» (1895), «Книга образів» (1897) Гюстав Қан намагається втілювати в поетичних образах свої теоретичні символістські канони, з якими весь час знайомить у критичних і теоретичних виступах. Особливо активно пропагує теорію так званого вільного вірша, і його вважають одним з основоположників французького верлібру. З своїми теоретичними статтями Гюстав Қан переважно виступав у заснованих ним символістських журналах «Слава» і «Символіст». Крім збірок поетичних творів, пізніш він видав кілька романів.

СУКАЙ ЗА ПРЯДКОЮ...

Сукай за прядкою, сумна, ридай у самотині,
 Чи в забутті дрімай в байдужості своїй,
 Або ширяй примарою ночами серед мрій,—
 Сукай за прядкою, ридай у самотині,

Веселі вершники летять удалині,
 Басують проти вітру коні їх міцні,
 Жартують вершники, співаючи пісні,
 По сонячній дорозі летять удалині.
 Сукай за прядкою, сумна, ридай у самотині,
 Одна за прядкою, сукай у самотині.

І те дівча, що ніжність відчуває,
 В усе вслухається, усім єством страждає,
 Хотіло б поділитись хоч на мить думками
 З мандрівцями тими, що їдуть десь шляхами,—
 Та вішає коноплі і нитки сукає.

Сукай за прядкою під пісеньку манливу,
 В якій співається про славу моряків,
 І віриться у пору ту щасливу,
 Що вернеться ватага моряків.

Та небо тъмариться на обрї осіннє,
 І грім громить, і горе безупинне,
 І все зникає в чорній глибині
 Сумних і темних літ,— і десь на дні,
 У млі її очей поймає все журба.

В твоїх очах спинилася журба.
 Сумуй за прядкою, ридай у самотині!
 Над прірвою твоя витає чистота,—
 Твої минають страдницькі літа,
 Омана за оманою, година по годині,—
 Сукай за прядкою, сумна, ридай у самотині.

ТЕРЕЗА МАКЕ

THÉRÈSE MAQUET

1858—1891

Тереза Маке — небога Огюста Маке, головного співробітника відомого романіста Александра Дюма. З малих літ вона оберталася в колі письменників і цікавилася літературою. Все своє коротке життя писала прості, але безпосередні і щирі вірші, проте уникала їх друкувати. Тільки після її передчасної смерті вийшла збірка ліричних поезій з теплою передмовою Сюллі-Прюдома. Чимало її мелодійних віршів покладено на музику відомими композиторами.

СЛЬОЗИ

Коли вже сльози не течуть,
 Нам душу крають їх краплини,
 Ніщо потоку їх не спине,
 Вони у серце глухо б'ють.

Йому несила більш терпіти,
 Занадто вже воно слабке;
 Сумне, намучене, хистке,
 Сльозами серденько розбите!

МЕТЕЛИК

Це майже мрія, тінь мінлива,
 Летюча, неземна, легка,
 Цілунок, що тримтить манливо,
 І раптом пурхає, зника.

Це скорше дух, а не палання,
 Це срібло, пурпур і блакить,
 Це квітка і душі зітхання,
 Це мить, яку не зупинить.

Бажання це, що не згасає,
 Барвистий і п'янкий струмок:
 Це над землею пролітає
 Крилата усмішка квіток.

ФЕРНАН МАЗАД

FERNAND MAZADE

1863 — 1939

Народившись на півдні Франції, Фернан Мазад спочатку виступав у провінціальній прогресивній пресі. Оселившись з 1889 р. в Парижі, він приєднався до молодшого покоління символістів і пізніше видав кілька збірок поезій («Пісок і золото», «Мудрість», «Весна восени»). Фернан Мазад також цікавився науковими питаннями, зокрема східною культурою. Ознайомившись з українською літературою, він захопився поезією Т. Г. Шевченка і був одним з кращих перекладачів його творів французькою мовою.

МУЗИКА

У русі все в моїй істоті,
І музика — усе в мені,
Я гаю слухаю пісні
І чую голоси в природі.

Усе гармонія в цей час,
Усе поезія безкрайя,—
Все, що сміється, що ридає,
І співи все, що коло нас.

І пахощі в саду п'янкому,
Любов, що в серці не зника,—
Усе це — музика дзвінка,
Все — мрія в русі гомінковому.

Рухливе все у цих краях,
Усе є ритм у цій хвилині,—
І сяйво вранішнє, і тіні,
Що пролітають у полях.

І там, де підвелися груди
Високих гір, і все навколо —
Це тільки безконечний рух,
Це музика безмежна всюди.

РЕНЕ ГІЛЬ

RENÉ GHIL

1862 — 1925

Рене Гіль (справжнє прізвище Гільбер) був основоположником так званої «наукової поезії». Уже в першій збірці «Легенда душ і крові» він вмістив передмову, в якій намагався дати обґрунтування теорії «наукової поезії». А через рік Рене Гіль видає «Трактат про слово», в якому розвиває основи своєї теорії, вимагаючи від поета в поетичній практиці бути на рівні наукових досягнень. По суті це було своєрідне поєднання символізму з позитивізмом. Своє теоретичне кредо Рене Гіль намагався втілювати у поетичних збірках, які регулярно випускав під назвою «Твори». Теорія «наукової поезії» Рене Гіля мала певний вплив на поезію французьких унанімістів, а в російській літературі на творчість Валерія Брюсова.

ЗАКОН

Я знаю: отже —

Єсмь!

Людина в Течії великої пробуває,
неначе Атом той, і почуття безкрай
у неї до Життя! Де вічно кожна мить,
немов у Матці зародок, тримтися...

І зародок у лоні дозріває.

О Паростки народженої мислі!

Чутливий Живчик дум!

У мозку пробиваються вже кола стислі,
повзуть з вологих хвиль, і скоро ум
стає міцний, мов Світові закони,—
подібне до Очей іх сяєво бездонне,—
ви наче стаєте Душою світу

...і

із зародку утроб, де у стрімких потоках
розділена земля пливе з джерел,

встає

твій Образ, о Людино! — Мов сфера, де снує
вже сни Матерія, що на шляхах широких
своєї долі вічно лле струмки свої.

І з Думки й Дії, мов зриваючи полон
могутньої Матерії, єдиної одвіку,
що одкриває вид, міняючись без ліку,
встає твоє Знання єдине, наче сон!

Так: несвідомо,— та з Знання ясного —
джерела вічних змін Життя земного,—
і

цей правічний рух Світів — Закон.

ПОЛЬ-ЖАН ТУЛЕ

PAUL-JEAN TOULET

1867 — 1920

Поль-Жан Туле вважається чільним поетом так званої групи «фантазистів», а по суті продовжує поетичні традиції пізніх символістів. Проте відрізняється від них простотою формальних засобів, вірністю класичній строфіці, поєднуючи яскраво виявлену сучасну лексику і символістську образність, і в цьому, власне, й полягає його творча своєрідність. Ці риси поетичної творчості Туле найбільш яскраво виявлені в його основній збірці «Контррими».

Звисають яблука рум'яні
Із яблунь восени,—
Нас манять барвами вони,—
Прекрасні і жадані.

Зловить метелика в гаю
Хотілося б дитині,—
Та не піймать його в долині,—
Він має ціль свою.

Я жінку у руках тримаю,
І радо так мені,—
Я переміг її в борні,
Схвильований без краю.

СИДИТЬ САМОТНІЙ ФАУСТ У КІМНАТІ

Сидить самотній Фауст у кімнаті,
Що наче льох німий.
У шибку заглядає день новий,
У млі зеленкуватій.

«Чому не можу я в душі своїй
Дні давні розбудити?
Адже ростуть і у пустелі квіти,
Де попіл наших мрій!»

І поки Фауст у тяжкій зажурі
Щось пригадати хотів,
Чийсь крок на чорних сходах продзвенів
В тривожній млі похмурій.

ПОЛЬ БУРЖЕ

PAUL BOURGET

1852 — 1935

Відомий французький прозаїк Поль Бурже на початку літературної діяльності виступав як поет. Писав вірші переважно в дусі парнаської школи. Основні збірки його поезій — «На березі моря» (1872), «Тривожне життя» (1875), «Признання» (1882). Але в основному він відомий як прозаїк. Почавши з наслідування Золя, він скоро відійшов від натуралистичної школи і став прихильником психологічного, або, як він висловлюється, «аналітичного» роману. Під кінець життя зазнає декадентських впливів. Дотримуючись консервативних політичних поглядів, він і в творчості здебільшого спирається на індивідуальному житті окремих представників «вищого світу». Серед численних його романів має певну художню цінність роман «Учень», де якоюсь мірою критикується життя буржуазного суспільства.

ЧУДОВИЙ ВЕЧІР

Лиш вечір настає — блищає струмки хвилясті,
 Черкає вітерець зарошені поля,—
 А в нашім серці знов встає бажання щастя,
 І тягнеться до нього вся земля.

До щастя лине все у світовім дозвіллі,—
 Адже ця дивна мить хвилює так чуття!
 І ми спішим кудись, мов ці рожеві хвилі:
 Вони — у море, ми — у забуття.

ОСІННЯ ПІСНЯ

Ти хочеш прилягти в долині,
 Де тінь густа тополь струнких?
 Там хвилі паходців терпких
 Тамують серце в безгомінні,
 Серед кущів троянд п'янких.

Прийшли осінні дні журливі.
 Хитає вітерець в гаю
 На деревах гілки тремтливі,
 І вересень прослав на ниві
 Запону золоту свою.

Нехай природи чуть зітхання,
 Та наші всміхнені серця.
 Де ще трава росте остання,
 Там довго чуть аж до смеркання
 Щілунки наші без кінця.

П'ЄР ЛУЇС

PIERRE LOUYS

1870—1925

П'єр Луїс в молоді свої літа відвідував літературний салон відомого поета-парнасця Жозе-Марія де Ередія. Діставши спеціальну філологічну освіту і студіюючи давньогрецьку літературу, він і в своїй творчості здебільшого спинявся на античних темах, переважно з життя Еллади. Такою була популярна свого часу збірка поезій у прозі «Пісні Білітіс» і відомий роман «Афродіта». У поезіях П'єр Луїс виступав переважно як типовий символіст.

* * *

Щодень мої зникають сили,
Ступаю в життєвій борні
Останній крок свій до могили.
Невже загинуть кращі дні?

Але якась лишиться віха
На довгій життєвій путі.
Можливо, це та краща книга,
Що напишу я у житті?

Які в житті лишив я дії?
Без мрій, скорботний, без надії,
Іду я по шляху крутім

У цім величнім безбережжі,
Де простяглись великі межі,
І в полі ще орю земнім.

АНРІ ДЕ РЕНЬЄ

HENRI DE RÉGNIER

1864 — 1936

Анрі де Реньє замолоду був дипломатом, але рано покинув службу і присвятив себе літературі. У своїй поетичній творчості він близький до символістів. Основні його поетичні збірки — «Поеми античні та романтичні» і «Міста вод». У численних прозаїчних творах, як от у романах «З примхи короля», «Канікули скромного молодого чоловіка», «Грішниця», «Провінціальні розваги», Андрі де Реньє, модернізуючи минуле, виявив себе як типовий естет. Під кінець життя Анрі де Реньє виступив із спогадами («Наші зустрічі», «Про мою епоху» та ін.).

БІЛЯ МОРЯ

Ти ляж на березі й піщинок набери,
 Мов сонце золоте південної пори,—
 Нехай з твоїх долонь стікають по зерну;
 Глянь у морську глибину і в далечіні ясну,
 Допоки не зімкнув очей від жаготи;
 Коли ж, немов у сні, відчуєш раптом ти,
 Що тане тихий плин піщинок золотих,—
 Помалу дійдеш ти у роздумах своїх,
 Що людський життєвий скороминучий шлях —
 Мов золотий пісок на вічних берегах.

ОДЕЛЕТТА

Коли казав
 Я про любов,— вода з струмка
 Вслушалася, як я словами
 Впивавсь, коли казав
 Я про любов,— серед гайка
 Вітрець всміхавсь і шелестів листками;
 Коли казав я про любов,— кругом весна
 Співала гомінка
 Серед гайка;
 Як я казав —
 Ішла луна.

Моя була без меж любов,
 Вся сповнена надій,—
 Мов погляд твій;
 Моя була без меж любов,—
 Як річ твоя, мов течія,
 Як річ твоя;
 Моя була без меж любов,—
 Це ніжна плоть твоя, твої тонкі це руки,
 Це тінь моєї муки.

ФРАНСІС В'ЄЛЕ-ГРІФФЕН

FRANCIS VIELÉ-GRIFFIN

1864 — 1937

Американець за народженням і француз культурою, Франсіс В'єле-Гріффен був своєрідним символістом, одним із творців французького «вільного вірша». У його поетичних творах є чимало віршів, навіяніх народною поезією. «Він багато думав,— як висловився в свій час Валерій Брюсов,— над завданням поезії». Головніші збірки віршів В'єле-Гріффена — «Лебеді» (1887), «Радощі» (1889), «Сяєво життя» (1897), «Священна любов» (1903), «Далі» (1906), «Троянда на хвилі» (1922). В'єле-Гріффен також автор великих поем на теми грецьких, скандінавських і східних легенд.

ТВОЄ СЕРЦЕ

Ридає серце
В вечірній час,
Немов дитя.
Ридає серце
До забуття
Від злих образ,
Немов дитя...

Сумує серце
В журбі лихій
В чаду весни.
Сумує серце —
Зникають сни
Опалих мрій
В чаду весни...

Боїться серце
Кохать, любить,
Як в давні дні.
Боїться серце...
А в далині
Прибій шумить,
Як в давні дні...

П'яніє серце,
Мов від вина,
Не знати чому.
П'яніє серце,—
Дарма йому!
П'янить весна
Не знати чому...

ЕДМОН РОСТАН

EDMOND ROSTAND

1868—1918

Поет і драматург Едмон Ростан був типовим представником французького неоромантизму. Випустивши спочатку збірку віршів в піднесено-романтичному стилі, він незабаром виступив як драматург неоромантичного напрямку. Досить популярними в свій час були його п'єси «Романтики» (1894), «Принцеса Мрія» (1895), «Орля» (1900), «Шантеклер» (1910). Особливо ж поширина була його талановита п'єса «Сірано де Бержерак» (1897), в якій подано образ відомого французького поета-«лібертена». Цей твір користується популярністю і в радянському театрі. На українській сцені він відомий у майстерному перекладі Максима Рильського.

* * *

Ніколи ви не поспішайте
Мерщій поему закінчить,—
Але схвильовано чекайте,
Поки надійде слушна мить.

Бо тільки квіткарі зухвало,
Щоб швидше розцвіли квітки,
І передчасно, і недбало
Їм розкривають пелюстки.

І ось троянда соковита
Вже розцвітає не сама:
Хоч правда, що вона розкрита,
Та в неї запаху нема.

І квітка, вражена без краю,
В лозовім кошику без слів
Цей вчинок продавця рівняє
Із мудрістю своїх кущів.

ФРАНСІС ЖАММ

FRANCIS JAMMES

1868—1938

Франсіс Жамм спочатку належав до наймолодшої групи символістів. Але скоро у поезії почав домагатись пластичної ясності і мовної простоти. Він не був паризьким поетом — в той час рідкісний виняток. Це поет провінції, села. Під кінець життя у поетичній творчості Франсіса Жамма з'явились буколістичні мотиви і католицькі тенденції. На певному етапі його ліричною поезією захоплювався російський письменник Ілля Еренбург, який його перекладав.

* * *

Ось люди славного великого труда!
Той, що збирає в полі колоски,
Той, що зливає в глечики вершки,
Той, що пасе корови на лугах,
Той, що рубає дерево в лісах,
Той, що в гаю зрізає чагарник,
Той, що старий латає черевик
Край пічки, де лежить паршивий кіт,
І дрізд куняє, й діти, наче цвіт,
Той, що полотна тче, і, мов цвіркун,
Всю ніч туркоче човник-цокотун,
Хто випікає хліб і чавить сік,
Той, що капусту садить і часник,
Той, що збирає яйця з-під курей.

* * *

Курив я люльку набивну й дивився на биків,
З намордниками на губах, у колі мужиків.
Селян не слухали вони,— і сипались удари
На їх натруджені зади,— і бачив я отари
Укритих порохом овець, з третячими ногами.
Собака добрий біля них лиш скалився зубами.
Пастух до нього загукав: — Вовки! Агей! Лови! —
Й собака радо заскакав кругом серед трави
І впивсь зубами у ціпок,— аж поки не затих
Під тихим спокоєм небес, у хмарах дощових.

ЕММАНЮЕЛЬ СІНЬЙОРЕ

EMMANUEL SIGNORET

1872 — 1900

Емманюель Сіньюоре народився на півдні Франції, і природа рідного краю відбилась у його пластичних і мелодійних віршах. Приїхавши до Парижа, взяв активну участь у літературному житті, намагаючись бути незалежним у творчості. За короткий час вийшли його поетичні збірки: «Книга дружби» (1891), «Дафне» (1894), «Позолочені вірші» (1896), «Муки води» (1899), «Книга елегій» (1900). Через ранню смерть поет не встиг до кінця розкрити свій своєрідний хист.

ЕЛЕГІЯ

Не хочу я вмирати, життя прекрасне всюди:
Ось бухнуть персики, немов дівочі груди,
І мерехтить мигдаль на вітах золотих...
О музи! Не гасіть огонь бажань палких,
Роздмухуйте в душі натхнених слів горіння,—
Щоб їх почуту могли й наступні покоління.

ЗОЛОЧЕНИЙ ВІРШ ДЛЯ ЗАКОХАНИХ

Я бачив у смутку моря, я бачив гори у тузі,
І бачив росисті ліси я в сонячних слізах,
Я бачив вигнанців богів, що геть тікали в наразі,—
Я хочу розкритись у вас, наче душа у снах!

ПОЛЬ ФОР

PAUL FORT

1872 — 1960

Відомий французький поет-символіст Поль Фор був основоположником і керівником Паризького художнього театру, на сцені якого ставилися п'єси символістів Метерлінка, Лерберга, Гурмона та ін., а також драматургів минулих віків та інсценізації віршів поетів-символістів. Славу Фор здобув на рубежі ХХ століття книгами поезій під незмінним заголовком «Французькі балади». До 1926 р. опублікував 34 збірники віршів цього жанру. Обраний символістами молодшого покоління «королем поетів», Поль Фор весь час залишався епігоном пізнього символізму.

* * *

Ця ніжна діва вмерла, вмерла від щиріх почуттів.
Її поклали в землю, в землю без жалю та без слів.
Покинули серед могил, ледь ранок зазорів.
Її покинули одну, поклавши у труну.
Самі верталися безтурботні, без жалю та без слів.
Веселі поверталися, і линув їхній спів:
— Ця ніжна діва вмерла, вмерла від щиріх

почуттів.—

І знов пішли вони в поля, в поля, де день яснів.

ПРОЩАННЯ

- Я йду на берег, щоб послать цілунок мій.
- На морі вітер, люба, він його назад пришле.
- Подам я хусткою своєю знак тобі.
- На морі вітер, люба, верне він тобі його.
- Заллюсь слізьми я, взнавши, що поїхав ти.
- На морі вітер, люба, він їх висушить тобі.
- Гаразд, про тебе лиш гадати буду я.
- Розумно мовиш ти, дитя, розумно мовиш ти.

ГАСТОН МОНТЕГЮС

GASTON MONTÉHUS

1872 — 1937

Поет-пісняр Монтегюс (Брунсвік) — син шевця, учасника Паризької комуни. Він був знаним поетом-піснярем, особливо на Монмартрі, де виконував свої пісні антиклерикального та антимілітаристського змісту. Зокрема, дуже популярною була пісня — «Слава 17-му полку!» — про солдатів, що відмовились стріляти в страйкуючих виноградарів. Цю пісню, бувши в Парижі, чув В. І. Ленін, і вона йому, за свідченням Н. К. Крупської, дуже сподобалась. «Особливо подобався Іллічу Монтегюс,— писала вона.— Син комунара, Монтегюс був улюбленицем робітничих околиць... Ілліч часто наспівував його привіт 17-му полку...» Але під час першої світової війни пісні Монтегюса набули націонал-соціалістського характеру. Пізніше він взагалі втратив популярність серед робітничих мас.

СЛАВА 17-МУ ПОЛКУ!

Ти повстав, і серце в лютім гніві
 Запалало, мов картеч в бою.
 Ідуть під кулі мати й батько сиві,—
 Не стріляй же у рідню свою!
 Єдина в нас мета, солдате,
 І знаєш ти, що брат я твій.
 Більш не йди французів убивати,—
 Наш спільнний ворог — багатій!

Привіт, привіт тобі,
 Привіт, 17-ий стрілковий!
 Поміг ти в боротьбі,
 В нещадній боротьбі грозовій.
 Підвівсь повсталий клас.
 Всі одного тримаймось броду!
 Коли б ви убивали нас,
 Убили б ви свою свободу!

Ми вітчизну любим разом з вами,
 Й гукаєм: — Франціє, живи! —
 Прибраний мундир ваш галунами,
 Та душою — громадяни ви.
 Страждати на каторзі в негоді
 Вже краще нам, ніж неньку вбить.
 Краще жити в арештантській роті,
 Щодня тягар важкий носить!

Привіт, привіт тобі,
 Привіт, 17-ий стрілковий!
 Поміг ти в боротьбі,
 В нещадній боротьбі грозовій.
 Підвівсь повсталий клас.
 Всі одного тримаймось броду!
 Коли б ви убивали нас,
 Убили б ви свою свободу!

Прийде час — у Франції прекрасній
 Буде мир, мине година зла.

Ми боротись будемо всечасно,
Щоб людина вільною була.
Ми знищим злигодні навіки,
Засяє щастя у житті.
Скоро день настане той великий,—
Згадають діти й вас тоді!

Привіт, привіт тобі,
Привіт, 17-ий стрілковий!
Поміг ти в боротьбі,
В нещадній боротьбі грозовій.
Підвівсь повсталий клас.
Всі одного тримаймось броду!
Коли б ви убивали нас,
Убили б ви свою свободу!

ПОЛЬ ВАЛЕРІ

PAUL VALÉRY

1871 — 1945

Поль Валері був яскравим виразником суб'єктивного ідеалізму у французькій поезії. Спочатку виступав як поет у групі символістів, об'єднаних навколо Малларме. Дійшовши до декадентських крайностів у поетичній творчості, Валері майже на двадцять років відійшов від поетичних виступів. І тільки в 1917 р. вийшла збірка його нових віршів «Молода парка». У ній, як і в пізнішій збірці «Чари» та в поемі «Морський цвінтар», яскраво виявилася властива Валері формалістична абстрактність і ускладненість поетичних образів. У публіцистичних і критичних виступах Валері виявив себе як представник суб'єктивного ідеалізму і формалістської «чистої поезії». Його твори звичайно виходили обмеженими тиражами і користувались певною увагою у вузьких реакційних буржуазних колах.

ВНУТРІШНЄ

Рабиня з довгими очима й віями легкими
 У глечик воду налила з квітками запашними
 І ліжко ніжно прибирає пальчиком своїм,
 Приводить жінку і кладе під дахом голубим;
 Та бродить в мареннях моїх пристойно і привітно
 І крізь безплотний погляд мій проходить

непомітно,

Немов крізь промінь сонячний ясне прозоре скло,
 І розум чистий мій щадить, не тъмарить більш

чоло.

ГРАНАТИ

Тверді гранати піврозкриті,—
 Тягнусь до ваших зерен я,—
 В них бачу чола гордовиті,
 Де сяйво відкриттів сія!

Коли сонця, закриті вами,
 Плоди гранатових долин,
 Велять вам, гордим до нестями,
 Зерняток стиснути рубін,—

I золото кори сухої
 Під тиском сили наливної
 Розкриє гем червоних сік,—

Розрив цей сонячно-без журний —
 Душі моєї мрійний крик
 Пізнать секрет архітектурний.

ШАРЛЬ ПЕГІ

CHARLES PÉGUY

1873 — 1914

Шарль-П'єр Пегі, поет і публіцист, спочатку виявив себе як письменник демократичного напрямку. Він виступав з статтями в соціалістичній пресі. А з 1900 р. почав випускати періодичне видання «Двотижневі зошити», в якому брали участь прогресивні письменники того часу — Ромен Роллан і Анатоль Франс. У художній творчості Пегі виступав проти аполітичного естетського мистецтва символістів, стояв за простоту літературного стилю і соціальну спрямованість творчості. У першому драматичному творі «Жанна д'Арк» він підкреслює патріотизм основного образу твору, в якому хотів втілити моральну велич свого народу. У поемі «Єва» Пегі оспівує «першу трудівницю, праординельку пастухів і служок, погоничів і чередників». Але в його творах стає все більш помітний нахил до християнсько-католицьких і націоналістичних настроїв («Наша батьківщина», «Килим богоматері»). У 1914 р., пішовши на фронт добровольцем, загинув у бою.

* * *

Благословенний той, хто впав за землю рідну,
Коли у бій пішов за справу справедливу;
Благословенний той, хто впав за рідну ниву,
Хто в лютому бою зневажив смерть негідну.

Благословенний той, хто мав смертельні рани,
Але простягсь вперед ясним лицем своїм;
Благословенний той, хто у бою страшнім
Здобув високу честь достойним буть пошани.

Благословенний той, хто впав у славі нині
За села і міста, за рідний небокрай.
Благословенний той, хто згинув за свій край,
За мирний затишок, за вогнища родинні.

Благословенний той, хто прахом знову став,
Став знову глиною, первісною землею;
Благословенний, хто над нивою своєю
Від гострого серпа, мов колос той, упав.

ЖАН-МАРК БЕРНАР

JEAN-MARC BERNARD

1881 — 1915

Жан-Марк Бернар не встиг розвинути своєрідного поетичного хисту — він був убитий в одному з боїв під час першої світової війни. Особливо цікаві його фронтові солдатські вірші, пройняті глибокою безпосередністю і щирістю.

DE PROFUNDIS

З глибин окопів почорнілих
 Ми руки зводимо до вас,
 Панове! Не забудьте нас,
 Загляньте до сердець змарнілих!

Бо більше, ніж брудні тіла,
 Стомились душі нещасливі.
 На них невпинно ллються зливи
 Води, вогню, заліза й зла.

Ви бачите, що ми у бруді,
 Обдерти, змучені, бліді...
 А наші душі в цій біді,
 Вам видно, богом позабуті?

Давно у нас нема надій,
 І мир ще так далеко досі,
 Що іноді у цім барлозі
 Не знаєш, де рятунак твій.

Осяйте нас у цій зневірі,
 Підтримайте, і проженіть
 Тривогу в серці, та верніть
 Колишні поривання щирі!

А тим Мерцям, що полягли
 В бруднім піску чи в мокрій глині,—
 Їм дайте спокій в домовині,—
 Панове, не тривожте мли!

ФЕРНАН ГРЕГ

FERNAND GREGH

1873 — 1960

Фернан Грег виступив як поет у колі покоління пізніх символістів. Але згодом його ліричні твори набирають прозорих і ясних форм, а в своїх мистецьких концепціях він дотримується поетичних традицій Віктора Гюго. Недарма на схилі своїх літ, бувши вже академіком, Фернан Грег видав навіть монографію, присвячену творчості автора «Собору Паризької богої матері».

ДОШ

Липнева тиха ніч! Лиш чутъ, як по краплині
 Дрібний спадає дощ, дзюркоче у долині...
 Під вітерцем тремтять листочки на гілках.
 Немов померли пси навколо по дворах.
 Геть зникли паходці серед полів імлистих,
 І тільки запах чутъ намоклих трав сочистих.
 Безмежна неземна містерія нічна!
 Ні зірки — темрява. Ні звуку — тишина.
 Лиш тихо дзюркотить щось у густім тумані,—
 То крапліпадають із віток безнастани.
 Земля — немов той сад, затихлий і сумний,
 П'янкий тінистий гай, що спить у млі нічній,—
 Нічого там не чутъ,— хіба що в безгомінні
 Спадають дощові краплини в далечіні...

ТОПОЛЯ

Червень... Тихо, хмари сині.
 Та тремтить, як в падолист,
 На тополі срібний лист.
 Значить, скоро дні осінні...

МИТЬ

Цвітуть бліді зірки у синіх небесах.
 Туманно плаче ніч про безконечний шлях.

Внизу серед ріки, де мла темно-зелена,
 Протягло на човні ридає десь сирена.

Ось тихий чути крок, в кімнаті зник чужій.
 Невже пройшла вона, сестра високих мрій?

Працюю я. Ні мук, ні каяття немає.
 Лиш сумно. От і все. Так у житті буває.

ЛЮСІ ДЕЛАРЮ-МАРДРЮС

LUCIE DELARUE-MARDRUS

1880 — 1945

Люсі Деларю-Мардрюс народилася в Нормандії, і рідний край наклав відбиток на всю її поетичну творчість, пройняту своєрідною романтикою. Недарма один з її віршів називається «Запах рідного краю». Основні її поетичні збірки — «Захід» (1901), «Запал» (1902), «Обрії» (1905), «Сміле серце» (1908), «Сім жовтневих смутків» (1930), «Смерть і весна» (1932). Люсі Деларю-Мардрюс відома також як авторка численних психологічних романів.

ЗАПАХ РІДНОГО КРАЮ

Лиш яблуко вкушу, я чую запах краю,
 Де народилась я, і очі закриваю,
 Щоб сад зелений свій ще краще уявить.
 В промінні трави там, і там морська блакить,
 І простяглася тінь від рідної тополі,
 І чую щебет птиць я у зеленім полі,
 Який мов переплівсь із шумом хвиль морських.
 І пригадала я, що, з яблунь золотих
 Зриваючи плоди, я, мабуть, позабула
 Там хвіртку зачинить, в старім саду своїм...

О, скільки я разів, схвилювана і чула,
 В осінній тихий день, під сонцем запашним,
 Закривши очі, там сік яблук кущувала,
 Нормандіє моя, багата і оспада!
 Ніколи не забути цей славний край мені!
 Чи є десь холодок такий на чужині,
 І мир, і тишина, ї тає родюче поле?

Ні, не забути мені дитячих днів ніколи!..

ГІЙОМ АПОЛЛІНЕР

GUILLAUME APOLLINAIRE

1880 — 1918

Гійом Аполлінер походженням поляк (його справжнє ім'я і прізвище — Вільгельм-Аполлінарій Костровіцький). Освіту здобув у Франції, жив у Парижі і став французьким письменником. Спочатку належав до групи символістів — послідовників Малларме. Але скоро разом з Пікассо очолив кубізм у мистецтві (так у Франції звалася модерністська течія). Аполлінер вважав за потрібне деформувати реальність в ім'я усвідомлення «космічної реальності». В його поетичній творчості поєднувалась своєрідна романтична іронія з сатиричним розкриттям дійсності і формалістичними експериментами в ім'я «епатації буржуза» (відмова від розділових знаків, порушення синтаксичних правил, вживання «каліграм» та «ідеограм»). У кращих своїх збірках «Алкотоль» і «Каліграми» він виявив себе і оригінальним ліриком, і своєрідним новатором поетичного мистецтва. Характерне для нього також бажання відтворити «дух нового часу». У статті «Дух нового часу і поети» та в передмові до своєї сюрреалістичної драми «Груди Тіресія» Аполлінер спробував обґрунтувати новий етап у французькій поезії. Пізніше ці праці поклали в основу своїх декларацій представники нової течії у французькій поезії — сюрреалізму. Поет звертається до українських тем, як от у гротесковій «Відповіді запорозьких козаків турецькому султанові». Вплив його мистецьких теорій позначився на окремих представниках українського футуризму, особливо на експериментах Михайля Семенка.

ДЗВОНИ

Мій цигане, коханець мій,
 Гудуть крилаті дзвони всюди!
 Ми любим, сповнені надій,
 Що від людей не чутъ огуди.

Та не сховатись нам ніде.
 Нас бачать з високості дзвони,
 І вже навколо слава йде,
 Чуткам немає перепони.

Уже почув Анрі про нас,
 Марія знає ѹ Катерина,
 І щось вигадують весь час
 Із пекарем ѹого дружина.

Вони регочуть, як іду.
 Не знаю, де себе подіти.
 Як ти поїдеш — пропаду,
 Загину десь у білім світі.

ВІДПОВІДЬ ЗАПОРОЗЬКИХ ҚОЗАКІВ
 ТУРЕЦЬКОМУ СУЛТАНОВІ

Злочинніший ніж лиходій
 Рогатий ніби той чортяка
 Ти справжній Вельзевул гидкий
 Що сіє скрізь мерзоту всяку
 Не підем ми на шабаш твій

Гнила салоніцька рибина
 Жахне кільце бридких примар
 Списом розідрана личина
 Коли кишкі здимав катар
 Родила сука юду-сина

Заюшений подільський кат
 Що вартий тільки глузування
 Свиняче рило кінський зад
 Це наша відповідь остання
 Затям її проклятий гад

РОЗЛУКА

Зривав я вереск по стеблині
 Осінні пам'ятаєш дні
 Нам не стрічатись більше нині
 Як пахне осінь на стеблині
 Згадай як тяжко ждать мені

ВІД'ІЗД

Бліді обличчя скорбні тіні
 Ридання рвуться на шматки

Мов поцілунки в безгомінні
 Чи снігу чисті пелюстки
 Листки такпадають осінні.

ВСЛУХАЮСЬ

З тюремного циклу

Вслухаюсь у гомін міста.
 І, в'язень тюрми, в ці дні
 Я бачу лише небо млисте
 І голі стіни сумні.

Минає день, і недремна
 Лиш лампа в тюрмі лихій.
 Ми вдвох у камері темній,—
 Це світло і розум мій.

МАКС ЖАКОБ

MAX JACOB

1876 — 1944

Макс Жакоб пройшов складний творчий шлях. У поетичних творах він довгий час виступав як типовий представник кубізму. Але пізніше прийшов до ясніших і простіших поетичних форм. Його соціально-політичні погляди були часом плутані, але під час другої світової війни він виявив себе палким патріотом і загинув у фашистському концтаборі.

СЛІПА ЖІНКА

В очах сліпої стільки слів німих,
Та ні слівця про власне горе в них.

Мов піною її волосся вкрите,
Коштовні прикрашають самоцвіти.

Хоч очі вкрай скривавлені її,
Та пильно пише всі листи свої.

Щоб краще сукню зберегти єдину,
Вона стареньку гладить одежину.

Згадав би ще я братика свого!
Але навіщо плямуватъ його?

Це він сліпу собою так сп'янняє,
Що, бідна, лиш сміється і ридає.

ЖОРЖ ДЮАМЕЛЬ

GEORGES DUHAMEL

1884 — 1966

Одним із активних учасників групи унанімістів (від франц. слова *unanime* — одностайний, однодушний), літературної течії, що заперечувала символізм, був відомий поет і прозаїк Жорж Дюамель. У поетичній творчості він, як і інші члени цієї групи, намагався протиставити символізму свої поетичні принципи щільнішого зв'язку поета з життям і яснішої поетичної мови. Елементи соціального протесту були помітні в деяких прозових творах Дюамеля про першу світову війну — «Життя мучеників» (1917) і «Цивілізація» (1918). Але в багатьох його пізніших творах відчувається соціальний скептицизм і пессимізм індивідуаліста («Опівнічна сповідь», «Життя й пригоди Салавена», «Хроніка Паск'є»).

БАЛАДА ПРО ЛЮДИНУ З ПОРАНЕНИМ ГОРЛОМ

Брате з розірваним горлом,— не говори!
Досить лиш погляд зустріти твій,

Досить побачити скривавлений зlam,
Що в'ється, пульсуючи, аж до скронь,

Досить побачити тривогу зіниць,
Дивно розкритих під тінню повік,

Досить побачити тіло твоє,
Мов розкриту сторінку зшитка мого.

Тіло! Я знаю до нігтів його,
До нерівної шкіри голих колін,

Аж до синіх від вітру закляклих ушей,
Аж до венами скутих натруджених ніг.

* * *

Брате! Зрозумій, коли ти тремтиш,
Мов тополя під вітром, і я тремчу.

Коли кашель рветься з твоїх грудей,
Не зірветься радість з моїх грудей.

Коли рветься від хрипу горло твоє,
Хіба може співати щось горло мое?

І як заснуть не можеш ти всю ніч,
Не можу я заснути цілу ніч!

* * *

Отож, товаришу, мовчи, не говори!
І не кривав своє діряве горло.

Заглянь ти краще у глибінь очей,
Заглянь у серце краще ти моє.

Мені ти в руку краще поклади
Свою велику, але кволу руку.

Отож, товаришу, мовчи, не говори,
Ти, що багато міг би нам сказати!

ШАРЛЬ ВІЛЬДРАК

CHARLES VILDRAC

1882

Шарль Вільдрак (псевдонім Шарля Мессаже) у своїй поетичній творчості, на відміну від інших унанімістів, відрізняється максимальною простотою художніх засобів і реалістичним стилем у змалюванні дійсності. Потяг до соціальних і гуманістичних мотивів характерний уже в ранніх його збірках («Образи і видіння», «Книга любові»). Відома його збірка антивоєнних віршів «Пісні од чаю» і психологічна драма «Пароплав Тінесіті». Шарль Вільдрак весь час активно виступав у боротьбі Народного фронту проти фашизму. Після перебування в Радянському Союзі, зокрема на Україні, він випустив правдиву книгу про СРСР. Під час другої світової війни Шарль Вільдрак брав активну участь у русі Опору. В післявоєнний час активно виступав у боротьбі за мир. Був делегатом Всесвітнього конгресу прибічників миру в Парижі.

ПІСЕНЬКА ПІХОТИНЦЯ

Я хотів би дідом буть,
 Тим, що стрів я на дорозі.
 Проти сонця, на землі,
 Білий камінь він тесав,
 Міцно стиснувши ногами.

Не глядів його ніхто,
 Тільки праця в самотині.
 А як південь був над полем,
 В холодку жував він хліб.

* * *

Я зустрів раз у рову,
 Під густим колючим листом,
 Невідому каменярню,
 Що туди нема стежок.

Там проміння ледве світить,
 Тихий дощик ледве чутъ;
 Тільки часом пташка десь
 Зрушує безкраютишу.

Цей куток — неначе рана,
 Крученая, вузька й глибока,
 Що її забуло й небо.
 Де лише терен і ожина,
 Я б хотів там вік прожить!

* * *

Я хотів би буть сліпцем,
 Що під церквою прохає.

Він співає серед ночі!
Він вбирає в себе час,
Що в ньому вирує завжди,
Мов під стелею повітря.

Бо він є щаслива тріска,
Урятована із річки,
Що не може більш крутитись
Серед ненависті й бруду.

* * *

Я хотів би, я волів би
Бути першим тим солдатом,
Що забитий в перший день.

ПІСЛЯ ПІВНІЧНОЇ ПОРИ

Помирають вони на світанні!
Смерть приходить до ліжок людських
З опівночі,— й ніхто серед них
Не гадає про хвилі останні...

О мужчини й жінки, що в без силлі
Помираєте в ранішній час,—
Бачу вельми стривожених вас,
Коли кров застигає у тілі!

Як конаєте ви в боротьбі
Серед ночі на нашій півкулі,
На світанку навіки заснулі,
Я вас чую в жахливій журбі!

О, багато вмирає людей!
Як заснути у пітьмі ночей
Під хрипіння смертельне страшне?

...Чути шум в опівнічній порі,
Не один я вас слухаю в хаті,—

Ходить хтось серед ночі в кімнаті,
Хтось вартує, ніяк не засне...

...Та ось пісеньку чутъ на зорі.
Якщо ходить хтось там у кімнаті,
То уже щоб дитя колихати,
Що родилось в вечірній порі.

РЕНЕ АРКОС

RENÉ ARCOS

1881 — 1959

Рене Аркос був одним з організаторів поетичної групи унанімістів «Абатство». Поетичним кредо Аркоса можна вважати його слова: «Наша поезія хоче мислити науково, але це не заважає їй відчувати сильно. Чи не повторюємо ми загальну істину, коли кажемо, що емоції можуть виникнути з роздумів?» Перші твори поета друкувалися в журналі, який видавався основоположником так званої «наукової поезії» Рене Гілем, і це поклало певний відбиток на всю його подальшу поетичну творчість. Найзначніші із його збірок — «Суть душі» (1901), «Трагедія просторів» (1906), «Про те, що родиться» (1910), «Кров інших» (1916). Відомий він і як прозаїк. Рене Аркос був одним із засновників відомого журналу «Європа».

ОДА ДО ЛЮДЕЙ

Степи, що надають простору небесам,
Хвиляста балка, що її розмила
Повільна течія води давно колись,
А також обрій, що розправив крила,
І ниви між доріг, що їх спинить несила,—
Не можу кинуть я вас без зітхань,
 Без хвилювань і гніву.

Я довго буду ще рабом віконних грат.
Скажений рух серед кипучих вулиць,
Над ними ж дахи, що спиняють водоспад,
Хитаючись, немов човни, на хвилях,
І височінь будівель, що по їхніх жилах
Тече людський нестриманий потік,—

Це бачу я тепер щодня.
Візьміть мене, мої товариши, з собою!
Я вже вернувся й розгортую погляд,
Що був готовий вилинять у скучених
 просторах,—

Блискучий погляд! Уявіть хвилястий струмінь.
Що ніби сходами спускається у горах,
Коли його беруть на берегах у шори,

 Щоб полонить раба навіки.
Усюди тільки лінії будинків,
Що гнуться і сплітаються в архітектурних
 формах,

Нестриманий розбіг крутих площин
І гострий ряд камінних граней,
Що натяглись, перетинаючись, мов щогли,—
Щоб завжди погляд мій спинявся на ваших
 лицях,

На ваших постатах, мої товариши!..
Небо так само панує і править і тут;
Але його сонячний промінь так тяжко побачить,
Коли тільки хмари полюють на ньому,—
Хіба що зненацька між вигнутих стін.
І от, мої товариши! В такім краю сумному
Любов тайтися більше в дивних поглядах очей,
 Аніж у небесах поміж будинків.

І от! Прийміть людину, що прийшла
 З похмурим і засмученим лицем,
 Прийміть людину, що лікує душу
 І знає ціну вашим доторкам руки.
 Прийміть мене, товариші, з лицем мільйонів!
 Це ж я видовисько міське покинуть мушу,

Щоб бачить вас одних щодня.

Я не бачу більше, тільки пам'ятаю,
 Як подвійне серце розбухає від роси
 І встає з великими зусиллями у квітні
 З теплої землі,— я більше не побачу,
 Як розбухне зерно, вб'ється в колодки,
 Розпустивши згодом колоски навколо,

Скрізь на зламаних стеблинах.

Я шукати не буду більше стебел, що зігнулись,
 Нібито великий палець, натискаючи на клямку,
 Стебел, що повинні вглиб протнути землю
 І повстати над землею гордо і велично;
 Не почую більше й тріскання сухого
 Жилавих стручків і пострілів зерняток,

Що від спеки сиплються на землю.

Зате я надивлюсь на руки, ваші руки,
 Що підлягають двом бажанням різним,—
 Чи то міцному розуму, що править кожним

рухом,

Чи тілу, що бажає мати їх за слуг.

Я бачу жили ваших життєдавчих рук,
 Роздуті, чорні вузлуваті жили,

А іноді прозорі та бліді.

О, не ховайте від мене ні цього руху плечей,
 Що його робите ви, схвилювавшись,
 Ні цього ледве помітного зрушення уст,
 Що видає вашу душу і стримує слози.
 Дозвольте відбитись у ваших братерських очах
 Моїм смертельним усміхом нелюбим,

Щоб стать прекрасним і пророчим.

І я забуду зелені обличчя горбів,
 Коли раптом гроза, наче дика тварина,
 Бігає хижо по синьому небу,
 Що зблідло, мов щоки того боягуза.

Я не подумаю більше уже про дерева,
 Що струшують раптом кошики з листу,

Щоб потім стоять непорушно.

Увесь цей одвічний незбагнений світ,
 Стара боротьба старих речовин
 І безумне завзяття усіх поколінь —

Це видовиська тільки. А шукав я на те їх,
 Щоб говорити з вами частіш, мої товариши!
 Щоб мати більше образів і почувань

Од ваших доторків, мої товариші!
 О, ні про віщо не можу я мріять без вас,—
 Хай то буде рудий туман, що скородить
 Щодня дряпаком підстрижену землю,
 Хай то буде золота павукова робота
 Серед поля під сонцем осіннього дня,
 Хай то синє обличчя скривавлених хмар

Серед листя блідої берези.

Та коли ж бо прикований міцно до ланцюга я,
 Що єднає усіх нас, і старих і менших,—
 Хай не буде засланням в'язниця моя!
 Не бійтесь і ближче підійдіть до мене,
 Говоріть звичайними своїми голосами,
 Смійтесь так, як того вимагає ваша радість,

Ваша прекрасна й потрібна радість.
 О, більше б не жаліть! Нехай могутність
 Всіх наших голосів, об'єднаних у хор,
 Утишить давнє, вічне хвилювання,
 Неначе шум помірного дихання,
 Що так гуде у ваших тихих снах,
 Сильніш, аніж гучний, громожкий грім,
 Що так од вітру розтинається в лісах.

ЖОРЖ ШЕНЕВ'ЄР

GEORGES CHENNEVIÈRE

1884 — 1927

Жорж Шенев'єр (справжнє ім'я Леон Дебіль) належав до літературної групи унанімістів. Незважаючи на властиві йому, як і всій групі, ідеалістичні концепції, в поетичній творчості Шенев'єра переважають твори з прогресивними тенденціями, з закликами до вселюдського єднання. Це особливо виявилося в його творах «Заклик до всього світу», «Ода Жоресу», «Поема про російську дитину».

ЗАКЛИК ДО ВСЬОГО СВІТУ

Народе, що тяжко ступаєш по бруку,
 Ніби поїзд на рейках, що коливають з краю до краю
 І ведуть його шлях десь у безвість;
 Народе, що тяжко ступаєш по обшару земному,
 Немов по сторінках, де щохвилини історію пишуть
 Цвяхи твоїх підошов;
 Народе тутешній і дальній (я нікого не хочу минути),
 Народе усіх континентів і вільних архіпелагів,
 Народе з людей, утілення всього, що ходить під сяйвом
 Потрійного світла долонь і обличчя свого!

Я до тебе звертаюсь з благанням — я, така ж сама
 людина,
 Що в паризьких кварталах родився, між людей, що
 весь вік працювали
 І повертались додому надвечір, як і ти, щоб присісти
 до столу.
 Ось близький уже час, як ти вийдеш з річища
 старого
 І, пробивши фундаменти вулиць, що спиняють тебе,
 Твій потік розіллеться, шумуючи, піняву збивши,
 У просторах, що, наче розкішна троянда вітрів,
 У безмежність впиваються лезами шпичок.

Та який же ти вибереш шлях, щоб стікати в новий
 водозбір,
 У долину, що обрій новий обмежує їй?
 О народе, тобі я кажу: подумай про цей ти світанок,
 Що од нього тебе відокремлює остання вечеря!

Я благаю тебе: послухай мене,
 Весняно-могутній народе,
 Щоб ти переміг таки в лютих боях,
 Мов трави ясною весною!

Але ти, що чекає тебе перемога, чи знаєш, як стать
 переможцем?

Я не з тих, що підбріхують,

О народе,— я з тих, що кохають тебе;
 Бережися останніх краплин
 Спорожнілої кожної склянки!

Ти, що уп'єшся, чи зможеш боротися аж до кінця?

Слухай: лист, що із бруньки росте, — це переможець.

Слухай: плід, що із цвіту встає,— це переможець.

Слухай: день, що світає, й дитя, що родилось,— це
 переможець.

Будь листом, і плодом, і днем, і дитям,
 Бо перемога — нове щось,
 А не стара, уже скинута шкіра.

Послухай: час настав
 Проголосить любов до боротьби для миру,—

І ти мусиш це зробить,
 Ти, чий страждання посіяно
 На полях безсorumної історії,
 Де війни записано кров'ю.

Одкрий, кажу, очі свої, щоб з'єднати людей,
 Розкрий свої руки, що мають зробить
 Усе для визволення націй!

Слухай: спускаються ріки з даліких верхів,
 Житнім полем біжать і столичним камінням,

І от розбіглись вони вже у різних морях.

Людино, тебе порівняю я з кожним потоком таким,
 І будь ти, народе, мов море, що грає щодня кораблями
 І мішає струмки, щоб зробити чистішими їх.

Чатуй щодня, щохвилини
 І випусти пташок із кліток,
 Яким волю несеш ти,
 Радій їхнім крикам,
 І йди ти за ними на гори,
 Куди тебе зрушить їх порив.

Не закривай рота — співай пісню,
 Зубів не стискай — посміхайся.

Щоб не бути таким, як небо брехливе,
 Щоб не бути подібним до зимового дня,
 Що буває ясне од північного вітру,
 Що голову раптом стинає ѹому.

Я благаю тебе грою малих немовлят,
 Чия радість — пісочок і лялька.
 Я благаю тебе коханням жінок молодих,
 Чия радість — дозвілля і квітка,
 Я благаю небом тебе, і без бога прекрасним,
 І кожним роком новим, таким щедрим,
 І цим листом, що в ньому так гарно обточено жилки,
 Коли дивишся в південь на сонце крізь них.

В ім'я цієї маленької дикої квітки,
 В ім'я самого мене, і прийдешнього, і свободи
 Я благаю тебе, могутній народе: дивись не розбий
 Нового блискучого келиха, що ти питимеш з нього,
 Щоб було чим також напоїти і спрагливий весь світ.
 Хай легкий та радісний буде твій крок,
 Наче кроки літнього ранку.
 Не дозволяй володіти собою
 Нікому й на мить, і на хвилину.

Я хочу, щоб погляд твій був провідцею всім!

О народе, хай прийде твій час,
 Хай не буде більше знущання:
 Братерство і воля —
 Про них тільки думаю,
 Як спокій надвечір зійде на тебе.

Бо коли б, переможцю,
 Хтось почав воскрешати насильство,
 Бо коли б почали, обрехавши тебе,
 Ставить нові перепони для щастя;
 Коли б хтось захотів, вирвавши волю із рук
 І скалячи зуби, мов пес, що готовий порвати,
 Завтра кинути нас у в'язницю нічну,
 Тоді, о народе, кричу я:
 «Краще, земле, розбийся, і щезніть ви, люди!»

Чи зрозумів ти мене? Якщо зрозумів,— то вперед!

ЛЮК ДЮРТЕН

LUC DURTAIN

1881 — 1959

Люк Дюртен (псевдонім Андре Неве) належав до унанімістичної течії. В його поетичних творах помітні були шукання адекватної новій сучасності форми. Основні його поетичні збірки «Пегас» (1906), «Повернення людей» (1920), «Перспективи» (1923), «Чотири континенти» (1935). Люк Дюртен також автор численних прозових творів — збірок нарисів «Сороковий поверх» (1927), «Інша Європа» (1928), «Білі боги й жовті люди» (1930), «Глобус під рукою» (1936) та новел і романів, об'єднаних назвою «Світові перемоги». В 1936 р. разом з Шарлем Вільдраком відвідав Радянський Союз, був також і на Україні.

ЗАВЖДИ ЛЮДИНА

Сп'янє краще трав серця пахуче сіно,
Від виноградних грон приємніш смак вина,
Споруди рук людських величніші від гір.

І краще, аніж твір міняє власний вигляд,
Скрізь боротьба ідей свою міняє форму.

І більше, ніж себе й мету, якої прагну,
Де в центрі всього я всевладне, я люблю
Зусилля всіх людей, братерське й таємниче,
Де всі життя людські завжди одне в однім.

АНРІ БАРБЮС

HENRI BARBUSSE

1873 -- 1935

Видатний французький революційний письменник Анрі Барбюс, творчість якого знаменує початок розвитку літератури Франції на шляху соціалістичного реалізму, уже в ранніх своїх творах в кінці XIX ст. виявив себе як письменник-гуманіст, що цікавиться глибокими соціальними проблемами. Навіть у першій книзі, у збірці віршів «Плакальниці» (1895), пройнятій пессимістичними настроями, помітне шукання соціальної правди. Це стосується і романів «Благаючі» та «Пекло». А в першу світову війну, на яку письменник пішов добровольцем, його творчість проймається бойовим революційним пафосом. Він пише видатний реалістичний твір, всесвітньовідомий антимілітаристський роман «Вогонь». Незабаром очолює прогресивне міжнародне об'єднання письменників «Кларте» («Світло»), а в 1923 р. вступає в Комуністичну партію. У двадцятих роках Барбюс видає романи «Ясність» і «Ланці», а також збірки оповідань і нарисів «Сила», «Правдиві повісті» («Пригоди»), «Кати». Пристрасний політичний борець, Барбюс був одним із організаторів міжнародних конгресів на захист миру і культури. Вірний друг Радянського Союзу, письменник не раз бував в СРСР. На відкритті Дніпрельстану він натхненно вітав індустриальну Україну. Основні твори Барбюса переделані українською мовою.

ПОВЕРНЕННЯ

В час безсонний, в час тривожний,
 У неспокої нічнім
 Юнь згадав я, як дорожній
 Спомина забутий дім.

Я згадав ті дні манливі,
 Де лихі мрії неясні,
 Де в кімнаті, мов у сні,
 Тільки тайни мовчазливі.

Безліч там далеких див!
 Ось вікно,— воно поблідло.
 Звідти ллється тьмяне світло
 На печаль минулих днів.

Дивні тіні за плечима,
 Тихий гомін, тихий крок,
 Темний дивиться куток
 Неспокійними очима.

Ця кімнатка снить порожня:
 Як піznати їй мене?
 Та вона вже не засне,
 І таємна, і тривожна.

Літні ранки чарівні.
 Всюди віє тишиною.
 Знов встають забуті мною,
 Воскресають юні дні.

Світ нездійсненої мрії,
 Де святкові лиш огні,
 Знов відбився на стіні.
 Ще не втрачені надії!

ШВАЧКА

Після дощу не гасне день.
 Жовтаве сонце, мов перлини,
 На все вечірньої години
 Проміння бризкає із жмень.

Серед злиденної майстерні
 Схилилась, згорблена, вона.
 Але веселка чарівна
 Й навіває сни химерні.

Встають в уяві їй дива,
 Коли все сяє дощовими
 З небес проміннями ясними,
 І швачка пісеньку співа.

Співа про далі безбережні,
 Про золоті майбутні дні...
 І сяють очі неземні,
 У мрії вірячи бентежні.

І вірить дівчина проста
 У щастя, у красу, у світло,
 Немов життя її розквітло,—
 І посміхаються уста.

Така довірлива, сп'яніла,
 Співаючи пісень старих,
 Вона у родичів своїх
 Побудув надвечір захотіла.

Але у веселковім сні
 Вони далекими здаються.
 Вона самотня,— тільки ллються
 В душі струмочками пісні.

І, дивлячись у неможливе,
 Вона до праці знов стає,—
 Та мрійниця-сновія п'є
 Знов хвилі музики манливі.

ПОЛЬ ВАЙЯН-КУТЮР'Є

PAUL VAILLANT-COUTURIER

1892 — 1937

Поль Вайян-Кутюр'є, видатний діяч Французької комуністичної партії, був визначним поетом, прозаїком і публіцистом. Вперше виступив як поет ще в 1913 р., випустивши збірку віршів «Прихід пастуха». Але тільки під час першої світової війни, займаючи яскраву антиімперіалістичну позицію, Вайян-Кутюр'є привернув увагу широкого демократичного читача своєю реалістичною книгою оповідань «Солдатська війна», написаною разом з Раймоном Лефевром. Пізніше створено поетичний цикл «ХІІІ танців смерті». В цей час поет належав до лівого інтернаціоналістського крила соціалістичної партії, а в 1920 р. стає одним з організаторів Французької комуністичної партії.

Вайян-Кутюр'є на початку 20-х років випустив збірку віршів «Червоні поїзди», в якій змальовано народ, що став на шлях революційної боротьби. Йому також належить гостросатирична збірка оповідань «Бал сліпих» і автобіографічна повість «Дитинство».

Вайян-Кютур'є був пристрасним революційним борцем, виступав проти фашистської агресії, був делегатом Міжнародного антивоєнного конгресу в Амстердамі, у своїх публіцистичних виступах пропагував ідеї комунізму і соціалістичного будівництва в СРСР, де він бував не раз. Вайян-Кутюр'є до останніх своїх днів був головним редактором газети «Юманіте», органу Французької комуністичної партії.

ПРОЩАЙ, МОСКВА!

Прощай, Москва,
Оплот свободи!
Вже зникли приміські заводи;
Немов на кораблі, що покидає порт,
Нас від землі відрізала стіна.
Прощай,
Той край,
Де громадянська йшла війна!
Прощай, Москва!

І швидко поїзд покотила
В Європу сила парова,
Мов паротяг мав буйні крила.

Прощайте, усмішки журливі
Сумних жінок...
Прощайте, руки сміливі й чутливі,
Що на гітарі й зброї можуть грать,
Що можуть пестити і вбивати...
Прощайте, руки, що так широко й просто
По-людському махали вслід,—
Так проводжають моряків
В портах усіх материків,
Країн і островів,
Коли вони пливуть в далекий світ
Крізь млу, туман і лід.
Прощайте, іду я збирати людей
Під прапор віри в чарівні слова.
Прощай, Москва!

Гуде пронизливий гудок.
Спини хвилинних сліз струмок!
Чи маєш право ти ридать?
Очима мусиш ти проймати
М'язисті груди ворогів,
Які повинен розтинати,
Немов багнетом,
Гнів...
Прощай, Москва!

Про битву згадуй безнастанно,
 Пірни в розбурханий приплив
 Вод Атлантичних між туману,
 Що мчить до східних берегів.
 Вже буржуазна хижка зграя
 Крайн захмарених старих
 Мене, розлючена, чекає.
 Хотять спинити часу біг
 Вони в Європі навіженій
 Під кулеметний свист шалений.
 Та поки, палії, весь час
 Свої лаштуєте гармати,
 Ми купчим юрби проти вас,
 Щоб вас зсередини зірвати!
 Прощай, Москва!

До праці всі! Хай гине химера!
 Не може бути дрібниць
 Для робітника-революціонера!
 Я подвигів, книг і слів
 Збираю сухий динаміт
 Супроти своїх ворогів.
 Тепер я іду назад.
 Осяяний світлом огнистим,—
 Його пронесем ми крізь ад
 І з серцем гордим і чистим
 Ми підем в огонь барикад!

Прощай, Москва!

Ти, може, гадаєш, що я рабом
 Вернуся через Варшаву? О ні!
 Тут славну будівлю зведем ми гуртом!
 Я іду,
 Щоб стяг перемоги над гордим чолом
 Засяяв у свіtlім огні.

Прощай, Москва!

МИ НЕСЕМО ВІНКИ ДАРІВ,
ЯК ЗБРОЮ ПЕРЕМОЖНИХ ДНІВ

Ось нова зоря над цілим світом!
«Чуєш грім! Чуєш грім?»

То «Аврора» з бойовим привітом
Повертає жерла всіх гармат
На палац Зимовий в день розплат.
Петербург уже в руках червоних!
То робітників, селян, солдат колони
Піднесли багряний стяг Комуни!

Під упертий крок важких чобіт
Жовтень у годину гніву й бурі
Трощить гніт минулих літ.

Пролетарська диктатура!

Лави монолітні

Непохитні

У хвилі ці шалені.

Ленін!

Слава! Слава! Слава!

Ленін!

Вже здійнявся червоний стяг

На кораблях!

Ленін!

Вже червоний стяг повсталого народу

Білих скрізь жене, із півдня й сходу!

Ленін!

Вже зорить червоний стяг

На димарях!

Ленін!

Вже червоний стяг всім людям провіщає

П'ятилітній план нового зоряного краю.

Ленін!

Слава! Слава! Слава!

• • • • •

Бійці Паризької комуни,
Що лежите на Пер-Лашез!
Ми принесли вінки для вас
Як дар новітньої Комуни,—

Гіганти літаки з Москви,
 І трактори із Сталінграда,
 І сталь міцну з Магнітогорська,
 І стиглі колоски пшениці
 З колгоспних золотих полів...
 Ми принесли вінки дарів
 Як вірну зброю перемоги
 Огнів Комуни Світової.

ЮШКА

I

Казаночок, казаночок
 Закипає у печі.
 «Обережніше, грибочек,
 Рук своїх
 Не опечи!
 Любий вогнику, жвавіше.. .
 Не згасай і не холонь!..
 Доню,
 Дми в огонь сильніше!
 Сину,
 Дужче дми в огонь!»

II

«Цибулину, цибулину
 На шматочки нарізай!»
 І з-під вії за хвилину,
 За хвилину
 Сум-сьоза.

III

Та зогріє, та зогріє
 Юшка змучені серця...
 Тут є щастя і надії,
 І надії
 Без кінця.

IV

Коли хто із нас кохає
Й може хліба заробить,—
День піснями оживає,
Оживає
Кожна мить.

МАРСЕЛЬ МАРТИНЕ

MARCEL MARTINET

1887 — 1944

Марсель Мартіне виступив як поет в 1905 р., друкуючись в «лівих» журналах, а в 1910 р. вийшла його перша поетична збірка «Людина і життя». Але найбільшим його поетичним успіхом була збірка антиімперіалістичних віршів «Проклятий час», що вийшла в Швейцарії в 1917 р. і звернула на себе увагу світової громадськості. Трохи згодом написав збірку нарисів «За Росію» (1920), в якій виступив прихильником молодої Радянської республіки, а також антивоєнний роман «Під хатнім захистом» (1919) та популярну в свій час п'єсу «Ніч». Але пізніше Марсель Мартіне відходить від прогресивних позицій і пише ряд творів, сповнених містичних і занепадницьких настроїв.

ВИ НЕ ПОМСТИЛИСЬ ІШЕ

Ви любите боротьбу,
Люди всіх країн, робітники. ви —
З великої армії бідаків,
З великої армії, яку завжди точить нужда,
Але яка завжди молода,
Оселившись на всіх земних шляхах,
І вони тремтять під вашим маршем без меж,
Без кінця, по всіх світах, у глиб віків,
Туди, де світа.
Ви любите боротьбу,
Ви з тих, для яких сходить зоря...
Без кінця, по всіх світах, у глиб віків,
Оселившись на всіх земних шляхах,
Оселившись по луках, лісах, по зруйнованих
містах,
По байдужих морях,—
Тіла, що посинілі й спухли під холодними
хвилями,
Тіла,— купи гною й кісток
На бенкетах черви,—
Зимою — під снігом, а влітку — сморід,—
І під весняним зіллям, і під осіннім листом,—
О народе, що гинув під час шахової гри панів,
О трупи, що кричите з довічних снів,
Ви загорлайте вашими беззубими ротами
Так, щоб зрушити цим жахливим криком
Байдужий світ... Ви не помстились іще.

* * *

Це узбережжя вкрило мертві листя,
Яке вітрами розкидає жовтень,
І між оголених тополь звисає
Твое руде крило, похмура осінь;

І під твоїм низьким безптичим небом,
 Геть засипаючи стежки холодні,
 Скргоче, падаючи, мертвий сухоліс
 Під прілі запахи гнилого листя...

Коли йдете, жінки, цим узбережжям,
 Ви, матері старі, ви, молоді дівчата,
 Вдихайте глибше запахи осінні,—

Бо всюди там, де голі вже ліси,
 Де плаче-завива жовтневий вітер,
 Де на шляхах, на їхніх схилах,
 Під голими кущами мертві листя,

І далі скрізь, у тих страшних лісах,
 Де крок ваш не лунатиме ніколи,
 Край тих шляхів, що простяглись у далеч
 І що ніколи вам не знати назви їх,—

Під мертвим і сухим та прілим листям,
 Що позмітав у рів жовтневий вітер,
 Гниють на ліжкові з червоної землиці
 Холодні трупи ваших найдорожчих...

ЖЮЛЬ СЮПЕРВ'ЄЛЬ

JULES SUPERVIELLE

1884 — 1960

Жюль Сюперв'єль народився в Монте-Відео, столиці Уругваю, але освіту здобув у Парижі. Там же виступав як поет, спочатку в дусі символізму. Пізніше відмовився від символістської поетики і став співцем «миттєвих вражень і почувань». На противагу модерністам, що стояли за розклад поетичної форми, він стояв за її удосконалення. Основні збірки його поезій: «Вірші сумного гумору» (1919), «Дебаркадери» (1922) і «Оповідь про весь світ» (1938). Відомий він і як романіст.

ЛІТЕРИ

Працюють тут дрібні мурашки друку,
 Що можуть все розповісти без звуку,
 Дістаючи одна в одної знань,
 Щомить паруючись, щоб народити
 Пригоди, вбивства, війни, битви,
 На все готові день у день.

Вони, слова ці мовчазні, говорять гучно для очей,
 Дають життя і смерть щомить у тисячах відбитків,
 ВERTAЮТЬСЯ в гніздо, де забувають все, про що

МОВЛЯЛИ,

Не думаючи ні про що,
 Безмовні у руках людини,
 Що їх складає в ці хвилини.

МУШЛЯ І ВУХО

Гудуть весь час у мушлі глухо
 Таємні звуки в глибині,
 I слухає чутливе вухо
 У ній приховані пісні.

Стойте над мушлею людина,
 Вслухаючись у шум хисткий,
 Мов ниточку якусь невпинну
 Розмотує у млі морській.

I вухо в нас, мов мушля в морі,
 Таїть у завитку своїм,
 Вчуває гомони в просторім,
 В мозку глибокому людськім,

Вслухається в буття безкрає
 Всередині й навколо нас.
 А океан той повсякчас
 Свій колір без кінця міняє.

ЖАН ПЕЛЛЕРЕН

JEAN PELLERIN

1895—1921

Рано померлий Жан Пеллерен був автором простих ліричних віршів, пройнятих елегійним смутком. Він учасник першої світової війни, і це наклало відбиток на його поетичну творчість. Збірки його віршів «Романс без слів» і «Марний букет» вийшли після його смерті. Відомий він і як автор прозових творів.

БУДЕННЕ

Я можу, звісно, написать
Елегії журливі...
У мене є що пригадать
Про оргії бурхливі.

Та хочу написать роман
В Парижі екзотичний.
— Ви живете серед оман,—
Мандрівник ви одвічний!

З малюю небо й дальню путь,
Пейзажі «загадкові» —
В той сірий час, як продають
Часописи ранкові.

ФРАНСІС КАРКО

FRANCIS CARCO

1886—1958

Співець дрібнобуржуазної богеми, Франсіс Карко відомий своїми поетичними збірками «Гірко-солодкі пісні» (1913) та «Богема і мое серце» (1912), в яких оспівує богемне життя поетів, художників, представників соціального дна. Пізніше у збірці «Маленькі пісеньки», що вийшла в 1920 р., виступає як автор простих сентиментальних мотивів. Франсіс Карко відомий також як автор прозової книги мемуарів «Від Монмартра до Латинського кварталу» і біографічного твору «Роман про Франсуа Війона» (1926) та романів з життя апашів і повій («Артіль», 1919; «Зацькована людина», 1922; «Тільки жінка», 1924; «Розпуста», 1925; «Вулиця Пігаль», 1928; «Пітьма», 1935; «Дивний процес кат», 1942).

СУМНА ПІСНЯ

Худий, кульгавий і покірний,
 Він у кафе в кутку сидів.
 І линув сутінок вечірній,
 І падав тихо між стільців.

— Як звати тебе? — Нащо вам знати?
 — Ти хочеш їсти? Хочеш пить? —
 Він пив, і їв, і сипав жарти,
 Співав пісень несамохіть.

— Прощайте! — Прийдеш? — Видно
 буде.—

Він опівночі зник з очей.
 Знайшли його уранці люди
 Повішеним біля дверей.

Сміявсь диявол із пригоди,
 З собою здобич він узяв,
 А потім зник у димоході
 І довго сажею жбурляв.

* * *

Жану Пеллеренові

Золотий у небі молодик,
 Тишина околиці сільської...
 Тільки стогне голос в неспокої,
 Скрипки чуть закоханої крик.

Квилить пісня у нічнім дозвіллі,
 Рвуться струни від тяжких ридань.
 Ніч спинити мук твоїх не в силі,
 Ніжне серце сповнене страждань!

Мучся разом з піснею гіркою,
 З горем цим, що стогне в млі нічній,
 Знай — ридає з мукою такою
 То не скрипка, а неспокій твій!

П'ЄР РЕВЕРДІ

PIERRE REVERDY

1889 — 1960

Сюрреалісти вважали П'єра Реверді своїм учителем. Але його поезія ясніша і емоційніша. Перша збірка Реверді «Вірші в прозі» вийшла в 1915 р. Пізніш він випустив кілька нових поетичних збірок, що ввійшли до виданої в 1924 р. книги під назвою «Уламки неба».

СОНЦЕ

Хтось бажає пройти
 До кімнати
 Спинився Куди?
 Він зітхає
 Пусто скрізь
 Хтось вікно відчиняє
 Сонячний промінь
 В зеленому гаї.

ЗАВОДСЬКИЙ ДИМАР

Повітря освіжає нас
 Суворі друзі
 Повсякчас
 Обіцянки старі
 Земля родюча рай земний
 Та по сигналу в певний час
 Крилом замаяв прapor угорі
 І в горі згас
 Прибулі за столом поснули
 Дорога захлинулась
 На роботу
 До заводу
 Спинивсь потік
 Весь гай в оточенні
 Глухий тривожний крик
 Рука людська.

ЖАН-РІШАР БЛОК

JEAN-RICHARD BLOCH

1884 — 1947

Жан-Рішар Блок почав виступати з художніми творами і публіцистичними статтями ще напередодні першої світової війни. Він різко протиставляв свою творчість декадентському «мистецтву для мистецтва». В цей час він випустив збірку новел «Леві», в якій виступав проти буржуазного шовінізму. Пізніше Жан-Рішар Блок брав активну участь у літературній групі «Клартé». Особливо цінний його роман «...і Компанія», в якому він викриває деградацію буржуазного суспільства. Відомий він і як автор цікавого роману «Сіблла».

Часто виступав як талановитий і пристрасний публіцист, особливо в публіцистичному циклі «Нариси, щоб краще зрозуміти мій час» та в книзі «Іспанія, Іспанія!», що являє собою серію нарисів 1936 р. про мужню боротьбу іспанського народу.

Жан-Рішар Блок був одним з керівників Міжнародної антифашистської асоціації захисту культури, а під час другої світової війни спочатку був зв'язаний з рухом Опору, а згодом виїхав до СРСР, де два-три рази на тиждень виступав по радіо, звертаючись до французьких патріотів. Ці виступи-статті стали основою книги «Від Франції зрадженої до Франції озброеної», пізніше відзначеної Золотою медаллю Миру. Тоді ж написав відомі патріотичні п'еси «Трус у Парижі» і «Тулон». Виступав Жан-Рішар Блок і з віршами, в яких виявив себе як своєрідний поет. Повернувшись після війни на батьківщину, він, як письменник-комуніст, до кінця свого життя виступав з пристрасними публіцистичними творами.

О СИНУ МІЙ

О сину мій, якого я не знаю,
 О лагідний мій хлопчику малий,
 Ти, певне, став великий і міцний,
 Відколи я тебе вже не стрічаю!

Твої я бачу оченята щирі,
 Що ждали потайки весь час мене,
 Довірливі ті очі, що відповідали
 На кожне прагнення мое дрібне,
 Ті неспокійні очі, що шукали друга,
 Та вчителя стрічали, їх поймала туга.

Твоя передо мною постать вирина,
 Та щирість поміж нами мов стіна.
 Ти стукаєш мені тихенько в двері.
 Сідаєш ти праворуч на стільці
 Проти вогню з цікавістю в лиці,
 І я кажу: «Ось книжка, почитай».
 А ти: «Я сам собі розповідаю,
 Й ніколи, тату, не нудьгую я!»

ПОЇЗДИ

Гучні, тремтливі поїзди,
 Примари із заліза й скла,
 Летять, мов вітер, до мети,
 Назустріч їм — зимова мла.
 Мчать поїзди через поля,
 Ввижаються їм в далині,
 Неначе райська та земля,
 Міські омріяні вогні.
 Річки,— вони минають їх,
 Виттям пронизуючи вись,
 А попіл спогадів моїх
 Змітають миттю, сміючись.

І біди, радоші, жалі
 Стинає крик гучних гудків,
 Лишаючи в далекій млі
 Оманливість паризьких снів.

ЖОВТЕНЬ 1941

Встають жовтневі дати славні,
 Дні гніву, дні тривоги, дні змагань.
 І зуби стиснуті, мов у часи ті давні,
 У році дев'ятнадцятім сталальнім.

Багнетом врізаний в гірську породу,
 Поставив все на карту Жовтень той.
 Він дав не тільки право жити народу,
 А й право більш ніколи не вмирати.

Пітьма спадає на безсонне місто,
 Так Жовтень входить в сорок перший рік.
 Мов світ уперше родиться вроочисто,—
 І битви й перемоги ще грядуть!

Із мужності мільйонів, в пеклі горя,
 Кується хвиля ця безмежних воль,
 Щоб стати їй колись у іншу пору
 Між старших Жовтнів рівною в усім.

І вірю я всім серцем в два народи,
 В народ Парижа і в народ Москви,
 Що з вірою у правду, як ніколи зроду,
 З'єдналися в трипозі наших днів.

Привіт тобі, благословенний Жовтню,
 В час неспокійний, у жорстокий час.
 Хоч батьківщина у страшній загрозі,
 Але вітчизна всіх єднає нас!

П'ЄР-ЖАН ЖУВ

PIERRE-JEAN JOUVE

1887

П'єр-Жан Жув спершу звернув на себе увагу віршами, спрямованими проти імперіалістичної війни 1914 р. Виданий в Женеві збірник антимілітаристських віршів — «Поема проти війни» — був прогресивним поетичним явищем. Згодом поет відійшов від соціально-демократичних тем. Але під час другої світової війни був активним учасником руху Опору і виявив себе як автор патріотичних антифашистських творів.

ЕЛЕГІЯ ПРО ХВОРУ ДИТИНУ

Кого благати? Бога,
Який дає життя,
Щоб потім смерть послати
І серце зупинить?

Кого прохать? Людину
У сніжно-білій блузі,
З припухлими очима,
Засмученими вкрай?

Ти кажеш, сам ти винен
В тім горі, що так тихо
Дитячий мозок ссе?

— Дитя, лиш винен я тут,
І вибач ти мені
До того, як померти.

В червневу ніч прекрасну
Із матір'ю твоєю
Тебе ми зачали
В любові та у щасті.

ЄВРОПА

Пісня про Європу!
Співати про Європу, сподіватись на Європу!
Я тільки піщинка, лиш частинка Європи,—
Ta коли мовчать навіть могутні горлянки,
Як не співати мені про наші спільні болі,
Як не згадати мені про живих і мертвих,
Про їх величезну і жалюгідну душу?

Як плавець, що, на скелі занесений хвилею,
У бурхливому морі співає у забутті,—

Так оспівую вас я, народи,
Друзі, любі для братніх очей і думок,—
Бо прийшов я в життя, щоб вас ніжно любити.
О народи старі, які легко так жити могли б
На єдиній землі та у згоді щасливій,
Де ні сонце не палить, ні мороз не пече,
На просторах одвіку покірної і трудової,
Ясноокої і чарівної Європи!

Нині я обіймаю вас чарами пісні,
Вільніше, ніж вітер на ваших морях,
Гучніше, ніж гомін у ваших столицях,
Могутніш, ніж постріли ваших гармат,
Народи Росії, Німеччини, Англії й Франції,
До яких я приеднув всі інші народи,
Мирні та вільні в своїм повсякденнім житті.
Народи, о любі народи!

Слухайте не мову мою, а пісню, чистішу за неї,—
Не французьку чи німецьку, а іншу, більш чаєвну,—
Не оточуйте мурами цю вільну і чесну пісню,—
Адже ця пісня родилася з єдиного гирла народів:
Я чую її на Кавказі й на сніжних рівнинах Пруссії,
Я чую її в Парижі,— голоси поки що самотні,—
Я чую її на морі, як матрос співає на щоглі,
Я стрічаю її в Голландії, і співають її під сонцем

Іспанії,

Аж до могутніх індустріальних потоків Америки
Лине пісня і світло.

Не питайте нічого і не опирайтесь більше...
Народи, о любі народи!
Ця пісня до вас дійде всупереч звичаям і законам,
Всупереч покорі й патріотизму вона вас пройме собою,
Вона шукає вас з безмежним жалем,
Вона вас любить з безмежною щирістю,
І ви приймете її з безмежною свободою.

Я бачу Німеччину,
Зміцнену сорокалітнім прагненням слави,
Загартовану, як людина, що зробила гідкий вчинок,
Бачу Фіхте, і Бісмарка, і тих, що за ними,—
Банкірів, і промисловців, і можновладців імперії,
І цю інтелігенцію, і це євангеліє імперії,
І весь німецький народ, розбещений у містах в ім'я
імперії.

Я бачу Англію, цю поему прибутку,
 Простору поему кораблів, туманів і чисел,
 Невблаганного збагачення,
 Відчутної на дотик релігії і відчутних на дотик грошей,
 Чия користолюбна думка вартує на всіх морях.

Я бачу Росію, її феодальну суцільність,
 Її властивість жертвувати і панувати,
 Її бунтівливу вдачу і рабську натуру,
 І хоч вона розкинулась на двох континентах,
 Вона прагне ще інших земель, далі на схід.

І я бачу Францію, про яку я кажу як син її,
 Всю перейняту жаром подій і всіх полум'яних ідей,
 Мужню у боротьбі, та роз'єднану вкрай,
 Стурбовану, нерішучу й слабу, та завсігди могутню,
 О моя Франціє, дочка революції, що мріє про першість!

Я бачу ці старі й великі сучасні народи,
 Геть сплямовані безглаздістю й мерзотністю людською,
 Споконвіку хтивістю перейняті страшною,
 Вкрай замучені цим лихом, мов людина у нещасті.
 Та ні один не поступивсь пихою ще своєю,
 І ні один свого всевладного суперництва не кинув,
 І ні один з них не згадав ще про людську любов.

І сталося так, що вся можлива згода, щаслива
рівновага
 Враз геть розбилась!
 І вже ніхто у світі не пізнає щастя літніх днів,
 Вночі і вдень палають скрізь пекельні горни.
 А милосердя і добро померли з перших хвиль
страшних,
 Всі стали іншими, всі потяглись кудись.

Мені здається, що я теж тільки що прокинувсь
 І незайманими очима, очима іншого світу,
 Щоб засвідчити перед джерелом всього живого,
 Оглядаю сукупність всього, що відбувається в нашім
житті.

Я бачу армії, що вбивають Бельгію.
 І співаю велику пісню про беззаконне вбивство.

Нікому не можна вибачити його, нікому не можна забути про нього.

Я реву, мов звір, я не можу усвідомити нічого,
Руками, омитими кров'ю, я пишу цю пісню горя,
І розгортається без краю безмежне видовище,
Западають у душу й думки тих, що народились і що
ось-ось народяться.

Я постійно вдивляюсь у ваші очі, сповнені смутку,
У життя людських юрб хоч би літнього вечора,
В незнайоме коло облич, у синів, що йдуть на зміну
батькам,
У солдат, що впиваються поглядом у спотворених чи
розстріляних жінок.

Я бачу того, хто командує,
Я вірю, що знайду там годину смерті.
Тих, що стріляють, чи мають стріляти, я запевняю,
Що ніколи вже пробачення, радість чи сила
Не прийдуть до вас чи до тих, що йдуть за вами.

...Крім того, бачу мільйони людей, що гнуться
в траншеях,
Чую мільйонний відгомін бридкої рушничної
стрілянини.
Ви лежите в траншії,— ваші мертві товариши поруч
з вами,—
І можливо, що ці мертві будуть навіки вашими
товаришами.

...І далі, позаду цих живих і мертвих,
Я споглядаю шість великих народів,
В голоді й погорді, в бруді й брехні.
Від їх імені я буду проклинати
Смерть наших героїв-борців, котрих так ми любили.
(Вони пожертвували собою з радістю,—
Адже вони знали, що вони будуть плодами,
Які колись споживатиме світ людський).
— Хто спокутує їхню безглузду загибель?

Я шукаю в сучаснім причини, владної і простої.
Хто б її не хотів бачити?
Чи не настійний потяг вперед великих міст.

Об'єднана сила їх,
Як того теплого серпневого дня,
Коли вони пішли вперед?

— А я, мов джерело, що б'є поміж горбами,
А чи мов струмок, що прокладає дорогу в лісі,
Так я йду вперед серед скорбот моого часу.
Останній доказ цих великих народів!
Це не та річка, простора й горда,
Що між ними тече щосили,
Але безліч примхливих, справжніх і випадкових,

доказів,

Що течуть щосили між ними.

Пригадайте колишню молодість Європи,
Коли все краще проїмало землю з новою силою!

— Пригадайте нескінченні подорожі,
Залізниці, гавані, безліч продуктів, шалені будівлі,
І установи, й банки, і закони Європи.

Згадайте достаток і радощі
Всіх молодих і сильних громадян Європи,—
Подивіться на цих атлетів, на їх працю,
На цих сліпучих жінок з їх нічними і денними втіхами.

Огляньте володіння Європи,
В шматках з широкими краями,
Розтерзані, виснажені
Руками, що не знають спочинку, та машинами, що не
мають душі.

Безкрая втіха — після спраги й голоду — безмежна
насолода!

Та ми гадаєм: ніякої справедливості, але близкуче
й прекрасне життя!

I перед нами, сини чарівної Європи,
Ясне й божественне небо вкривають важкі хмари,
Зораний глибоко ґрунт дає тріщини,
Земля розпадається геть, всупереч голосам пророків.
...Я обвинувачую суперництво!

Де є спільне джерело і спільна робота,—
Я там виявляю і бачу потворного звіра!

Я обвинувачую науку, замкнуту на всі замки,
Міць численних виробів, безупинний міський рух,
Досконалість машини,— де є більша іронія? — .
Bo кожен витвір — це суперництво, шаленство і втіха.

Я засуджую засоби війни, відкриті для всіх,
 Силу людських рук, шаленство їх сердець,
 Що роблять своє життя мукою, і їх релігію, і їх
 церкви,—

Я обвинувачую гроші,
 Цього щасливого ідола, якому служать всі люди.

Я обвинувачую гроші окремих осіб, скupих і хворих,
 I я обвинувачую золото міст, осяяних блискучими
 сонцями,

Гроші різних асамблей, гроші державної казни,
 Золоті слова губернаторів.

Я обвинувачую розкоші найвищої марки,
 Заздрощі, гендлювання, корупцію — з їх славою.

Я обвинувачую володарів і їх володіння,

Я обвинувачую ті краї, де багатство знущається над
 переможеними.

О народе,— всупереч всьому будь міцний і ясний!

Іди вперед,— не обертайся, міцно плекай майбутній
 мир,

Ніколи не втрачай добросердя і мужності,

Дбай про людяність,— шануй в собі свободу.

Прислухайся,— серед пострілів, гуркоту і руїн

Чути її голос,— ти повинен його почuti:

— Здається, що я далеко від вас,— невже моє світло
 погасло?

На якусь мить я далеко від вас, та ось знову я з вами,
 I знову я вас люблю.

Забудьте страждання, поховайте мертвих, марте мною.
 Розгромлені армії прийдуть в моє царство.

Хто прийде в моє царство — не тільки на чистім
 повітрі,

Але і в державі чистих рук?

Дев'ятнадцять століть гіркоти — ось мій перший крок,
 Кілька століть скорботи сповнять моє царство.

Отож вибирайте між моєю Смертю і моїм Миром.

Я пишу цю вільну пісню весною.

— Подивіться — стовбури голі, й нерозквітлеє листя,
Гляньте на дітей, на доріжку, що в'ється у полі.

Чи ви чуєте юність, і запал, і землю, і небо?

Чуєте, як перед вами розкрилася тайна моєї поеми,—
Над людьми усього світу, що ще борються в кривавій
суггічці.

Сьогодні знову сходить, удруге сходить Сонце!

Пройнятій болем, я пишу мою пісню весною...

Європа!

СЕН-ЖОН ПЕРС

SAINT-JOHN PERSE

1887

Відомий французький поет Сен-Жон Перс (Алексі Леже) народився на Антільських островах, де його предки оселилися ще з давніх часів. Освіту здобув у Франції, де й почав виступати як поет спочатку під справжнім ім'ям, випустивши свої перші поетичні спроби, що ввійшли в книгу «Похвали» (1911).

Алексі Леже довгий час був на дипломатичній роботі, переважно на Сході, де багато подорожував по різних країнах. В цей час надрукував поему «Анабасис» під псевдонімом Сен-Жон Перс, що мав підкреслити його спорідненість з іменами двох тираноборців часів Нерона, відомого поета-сатирика Персія і гаданого автора «Апокаліпсису» Іоанна. Книга одразу привернула увагу широкої літературної громадськості.

Під час другої світової війни поет зайняв виразну антипетенівську позицію і змушений був емігрувати до Америки, де 1942 р. випустив поему «Вигнання», що перегукувалася з творами Опору. Там же видав свою відому гуманістичну поему «Вітри» (1946). Повернувшись на батьківщину, Сен-Жон Перс випустив свої останні поеми «Орієнтири» (1957) і «Хроніка» (1959). Восени 1960 р. йому були присуджені премії — Нобелівська і Велика національна.

Вірші та поеми Сен-Жон Перса написані ритмічною прозою, пройнятою високою поетичністю і щирим гуманізмом.

ЗЕРНО

Його ти кинув у вазон, пурпурне зерно, яке було
в твоїй долоні.
Воно вже більш не проросте.

КНИГА

Як темніє за вікном і як стоїть стіна перед тобою, як
тобі несила воскресить загублених хвилин,—
взявши Книгу,
ти гортаєш пальцем сторінки крилаті, кидаєш у далеч
погляд свій і чекаєш світлу мить польоту, коли здійме-
ться могутній вітер, мов тайфун,— і тебе собою на-
скрізь пройме, розігнавши хмари перед обрієм очей.

ВІТРИ

Уривок

I Поет так само з нами, на шляху людей свого часу.
Він у ногу йде з новітньою добою, він у ногу йде з бу-
ремним вітром.

Є у нього діло серед нас: розкривати світло всіх речей.
Відповідь у сяйві його серця. Не пусте письмо, а суть
сама. Животворна і правдива.

Він не відбиває копії, а справдішне життя. I написане
Поетом — це є дійсність.

ЛЕОН МУССІНАК

LÉON MOUSSINAC

1890 — 1964

Леон Муссінак виступав як поет, прозаїк і публіцист. Під час першої світової війни займав антиімперіалістську позицію. В тридцятих роках видав свої відомі романи «Стрімголов» і «Заборонена демонстрація». Активний діяч Комуністичної партії Франції, він брав діяльну участь у русі Опору і був ув'язнений в концтаборі, де написав книгу «Пліт «Медузи». Щоденник політичного в'язня 1940—1941 рр.». Виявив себе і як оригінальний поет, особливо в збірці «Нечисті поеми». Виступав і як теоретик та критик мистецтва, як от у книзі «Нові тенденції в театрі».

БІРЖА

Ще виблискує під сонцем
Ряд обточених колон,
Золотих стовпів гіантських
На майдані ярмарковім,
Де мінливими паями
На бажання хазяїв
Пузані тарифікують
Піт і кров людей.
Тут цинічний торг триває,
Й тут історії початок.
Але, пробуючи силу,
Хтось, подібно до Самсона,
Храм на голови ім рушить.
Гляньте, сейфи вже порожні...
І ніхто за тридцять срібних
Революцію не зрадить,
І воскресне
Знов любов на третій день.

ЖАН КОКТО

JEAN COCTEAU

1889 — 1963

Жан Кокто належав спочатку до групи кубістів, що виступали проти естетичних канонів символізму. Незважаючи на ліві політичні й естетичні гасла, Жан Кокто після розпаду кубістської групи захопився сюрреалізмом, який він розумів як манеру розважально-стилізаторську, жартівливо-гумористичну. Потім еволовюціонував все далі від прогресивних течій у мистецтві й політиці. Крім поетичних збірок, Кокто відомий і як автор драматичних творів формалістсько-декадентського характеру.

БАТАРЕЯ

Сонце! Мов дикун, перед тобою
Я схиляюсь плацом над рікою.

Ти лакуєш веселковий плин,
І корзини, й фрукти, і тварин.

Сонце! Тіло сіллю ти пройми
І велику тугу перейми...

Мурин чорний, а душа ясна,—
Він зубами блискає з човна.

Чорну душу маю і рожевий вид,—
Ти зціли мене, мов ворожбит.

Ти зміни мене тепер наскрізь,—
Гіацинта ж ти змінив колись.

Хай стрекоче коник на сосні,
Дай відчути світ увесь мені.

Гай опівдні чорний від привидь,
Ta іх вечір розганяє вмить.

Геть мої примари ти розвій,
Сонце, Євин і Адамів змій!

Дай хоч трохи звикнути мені,
Що убито друга на війні.

I на безліч поверхів розстав
Лотерею ваз, ножів, заграв.

Ти Антільським навіть островам
Розсилаєш непотрібний крам.

Нам найкраще виклади з речей,
Щоб не попсувати нам очей.

Бачу я барак, мов дивний зал
Із арпеджій, бархату й дзеркал.

Ти спини мій біль, і так ціляй,
Щоб спочить навік, старий шахрай!

Мабуть, південь. Надто гаряче.
Я не знаю, що бажати ще.

Зникла тінь збентеження в мені.
Сонце мов звіринець вдалини.

Буфало, і сонце, і Барнум.
Наче опій, ти сп'яняєш ум!

Блазень ти, і ти тореадор,
З ланцюжком злотистим серед зор,

Синій мурин, що боксує нас,
І екватор, і широти, й час.

Сонце, дужі в тебе кулаки,—
Вдар у шию, в груди і в боки!

Як нікого, вабиш ти мене,
Огнелике сонце, пекло чарівне!

ФІЛІПП СУПО

PHILIPPE SOUPAULT

1897

Філіпп Суто був типовим представником сюрреалізму — модерністської течії у французькій літературі в період між першою і другою світовими війнами. Ідеалістична підсвідомість творчості характеризує його поетичну естетику. Характерний для його творчості також хаотичний розпад словесних і образних елементів. Найбільш відома збірка його поетичних творів — «Троянда вітрів» (1920). З часом у творчості Філіппа Суто ставав усе помітнішим перехід до більш організованих і реалістичних форм словесного і образного матеріалу.

ГОРИЗОНТ

Tristanу Тцара

Ціле місто входить у мою кімнату
дерева зникають
і вечір спливає по моїх пальцях
Будинки стають заатлантичними
морський вітер сходить до мене
Ми приїздимо за два дні до Конго
я переступаю екватор і тропік Козерога
і відчуваю десь там безліч бугрів
Нотр-Дам заступає Гаурізанкар і північне

сяйво

ніч падає крапля по краплі
я чекаю години

Дайте мені цього ситра і з останньою
цигаркою
я повернуся до Парижа.

ПІСНЯ

Месьє Міруар
продавець стройв
помер
учора
ввечері
в Парижі
і стало чорно
 стала ніч
встало чорна ніч у Парижі.

ПОЛЬ ЕЛЮАР

PAUL ÉLUARD

1895—1952

Відомий французький поет Поль Елюар (псевдонім Поля-Ежена Гренделя) вперше виступив як поет у кінці першої світової війни із збірками віршів «Обов'язок і неспокій» і «Вірші на захист миру», в яких помітні антимілітаристські настрої. Але Поль Елюар довгий час був у полоні формалістичних літературних течій, належачи до групи сюрреалістів. Проте після своєї виразно суб'єктивістської збірки «Столиця скорботи» він уже в книзі «Безпосереднє буття» наближається до реалістичної поетики. У 30-х роках Поль Елюар виступає з антифашистськими поемами «Листопад 1936 року» і «Перемога під Гернікою».

Під час другої світової війни бере активну участь у русі Опору і випускає скеровані проти окупантів збірки віршів «Відкрита книга» і «Поезія і правда 42 року». Тоді ж поет вступає до лав Французької комуністичної партії. В післявоєнних книгах («Політичні поезії», «Наука моралі», «Все сказати», «Образ миру») особливо яскраво відбита боротьба трудящих за мир. За це посмертно йому була присуджена Міжнародна Ленінська премія «За зміцнення миру між народами». Окремі твори Поля Елюара перекладалися українською мовою.

СВОБОДА

На зошитах моїх шкільних,
 На парті, змалку, на деревах,
 I на піску, i на снігу
 Пишу твоє ім'я.

На всіх прочитаних листках,
 На всіх листочках білих,
 На камені, на крові, на папері
 Пишу твоє ім'я.

На позолоченій картиці,
 I на військовій зброї,
 I на царській короні
 Пишу твоє ім'я.

У хащах, у пустелі,
 На гніздах, на траві,
 На відгуку мого дитинства
 Пишу твоє ім'я.

Серед ночей чарівних,
 На запашному хлібі,
 На спільній всім надії
 Пишу твоє ім'я.

На обрії, на полі,
 На крилах вільних пташок,
 На мерехтінні тіней
 Пишу твоє ім'я.

На обрисах блискучих,
 Серед веселки барвів,
 На правді на земній
 Пишу твоє ім'я.

При лампі, що палає,
 При лампі, що погасла,
 На мирних цих домах
 Пишу твоє ім'я.

На фантастичних вікнах,
На стиснутих устах,
Над тишею мовчання
Пишу твоє ім'я.

На видужалім серці,
На зниклій небезпеці,
На зміщеній надії
Пишу твоє ім'я.

З ясним могутнім словом
Я знов іду в життя,
Я народивсь — тебе пізнать,
Назвать тебе,—

Свободо!

ЗАТЕМНЕННЯ

Що треба вам? Пильнують вартові.
Що треба вам? Ми замкнуті всі дні.
Що треба вам? Все місто у ярмі.
Що треба вам? Погасли всі огні.
Що треба вам? Голодні ледь живі.
Що треба вам? Без зброї ми в борні.
Що треба вам? Страшні часи нічні.
Що треба вам? Ми любим і в пітьмі.

ВІРНІСТЬ АНРІ МАРТЕНА

Вітри обігнали мене, лишився я нині
У темній в'язниці сирій,
Бо не мовчав я в страшній самотині,
Проти воєнних я виступив дій
В тривожній годині.

Я молодий ще, й життя мое в пишному цвіті,
Мов чиста зоря запашна,

Я з друзями злився в братерськім привіті,
І, наче той міст, наша віра ясна
В озлобленім світі.

Ті, що готують війну,— злі, зажерливі трутні.
Бачу я, як в досвітній імлі
Вже безстрашні народи у дні незабутні
Посилають звитяжні свої кораблі
У світле майбутнє!

СПЛАТИТЬ РАХУНОК

Іллі Еренбург

Десятки друзів вмирають на війні.
Десятки жінок вмирають на війні.
Десятки дітей вмирають на війні.
Сотні друзів вмирають на війні.
Сотні жінок вмирають на війні.
Сотні дітей вмирають на війні.
Тисячі друзів. Тисячі жінок. Тисячі дітей.

Ми добре вмієм лічити мертвих —
Тисячами і мільйонами.
Ми вмієм лічить. Та минає все.
Від війни зникає до війни.

Але щоб згадка про смерть
Не труїла нашу пам'ять,
Ми виступаємо проти війни.

Ми боремось за життя!

КРАЇНА РАД — НАДІЯ НАША

Братове, дивимось ми в дзеркало людське,
Якого не потьмарити ніколи й не розбить.

Братове, дивимось ми в дзеркало земне,
В величний край, що сяє світові людському;

Братове, всі краї купаються у світлі цьому,
Країна Рад їх збільшує й поліпшує людей.

Позаду нас і смерть, і зненависть, і страх,
Зів'яле щастя, що всміхалось всім;
Та перед нами вже встає на сході день,
Який тримає гордо у своїх руках
Вже зародок життя без горя й без кордонів.

Країна Рад для нього і для нас бажає миру,
Вона пройшла крізь вир війни й свої руїни гоїть,
За працею здійнявши очі в сяйво перемог.
Вона перемогла уже самотність,
Об'єднана в собі, вона єднає цілий світ.

Братове, лише країна Рад — єдиний вільний шлях,
Що нас веде до світового миру,
Який сприяє світловому бажанню жити.
Вже ніч коротка зовсім стала
І осяває світ майбутнє без колишніх плям.

ДОБРИЙ ЗАКОН

Є чудовий закон у людей:
З винограду робити вино,
Із вугілля робити вогонь,
З поцілунків робити людей.

Є суворий закон у людей:
Зберігати свою суть повсякчас,
На війні, серед горя, в журбі,
Незважаючи навіть на смерть.

Є прекрасний закон у людей:
Обертати воду на світло,
Сни — у дійсність живу,
У братів — своїх ворогів.

Цей закон є старий і новий.
Він щодня досконаліш стає
Чи то в серці малої дитини,
Чи в найвищій душі людській.

ЖАК ПРЕВЕР

JACQUES PRÉVERT

1900

Жак Превер належить до плеяди прогресивних поетів сучасної Франції. Його поетична творчість, в якій автор торкається найгостріших соціальних проблем, пройнята великою людяністю. В окремих своїх творах Жак Превер виявив себе як дотепний і тонкий сатирик. Найзначніші з його поетичних збірок — «Слова» та «Історії». Відомий Жак Превер і своїми цікавими книжками для дітей — «Місячна балада», «Листи з Баладарських островів», «Великий Гіньйоль».

ВТРАЧЕНИЙ ЧАС

Спинився якось робітник
Край заводської брами,—
Торкнулася його полі
Весна з нестями.
Він повернувсь і подививсь
На сонце кругле і червоне,
Пірнув у сяєво бездонне.
Й, примружившись, прорік:
— Скажи, товаришу Сонце,
Хіба не сон це.
Не вчинок дурний і гідкий —
Хазяїну весь віддать
День такий?

МОРИС ФОМБЕР

MAURICE FOMBEURT

1906

Моріс Фомбер народився в Пуату. І враження юніх літ, і безпосередність народної поезії наклали свій відбиток на загальний стиль його поетичної творчості. Ще в перших своїх літературних творах Моріс Фомбер залишив «вернути французькій поезії юність». Життєрадісний гуманізм проїмає вірші кращих його поетичних збірок: «Мовчання на покрівлі», «Млини слова», «Засіки кожної пори року», «Спалені зірки», «Поки ви спите» та ін.

ПІСЕНЬКА ПОВЕРНЕННЯ

До Франції вертаю
З сльозами на очах.
Роками біль відчаю
Терзав у кайданах!

До Франції вертаю —
Товариші — мерці...
Для в'язня, рідний краю,
Святі хвилини ці.

Земля батьків багата.
Дзвіниці шпиль сія.
Біля вікна дівчата.
(Коли вернуся я?..)

Котята у пиллюці,
І підсвинки в пісках,—
Я з палуби дивлюся
З сльозами на очах:

Змішався рій бджолиний
З вечір'ям золотим...
Марсель назустріч плине.
Ось-ось я буду в нім.

О, рідного я краю
Не кину навіть в снах!
До Франції вертаю
З сльозами на очах...

ЕЖЕН ГІЛЬВІК

EUGÈNE GUILLEVIC

1907

Ежен Гільвік належить до тієї групи сучасних французьких поетів, що відійшли від властивих їм раніш формалістичних експериментів і стали на шлях реалістичної поезії, пройнятої соціальними мотивами.

Поет був учасником Шевченківського ювілейного міжнародного форуму письменників у Києві в 1964 р. як активний і відомий перекладач творів Шевченка.

ТВОРЧІСТЬ

Дивлюсь на столяра,
Що теше деревину.

Дивлюсь на столяра,
Який дошки стругає.

Дивлюсь на столяра
Який прекрасне творить.

Дивлюсь на столяра,
З рубанком у руках.

Дивлюсь на столяра,
Який шукає форму.

Ти, столяре, співаєш,
Коли складаєш шафу.

Я бережу твій образ
Із пахощами стружок.

Так я слова складаю,—
На тебе трохи схожий...

РАЙМОНДА ДЬЕН

Хто не хоче більше війни,
І хто проти стає війни,

Хто лягає під поїзд війни,
Щоб спинити своїм тілом її,

Хто гадає, що серце людське
Кровожерну здолає війну,

Хто бажає, як мусить бажать,
Мов народ той, що вміє бажать,

Чи хто діє, бо діять пора,
Мов народ той, що бореться скрізь,

Хто лягає на рейки стальні,
По яких іде поїзд війни,

Хто лежить перед поїздом тим,
Що солдатів везе на війну,

Хто не хоче більше війни,
Йде на скін, щоб спинити її,

Щоб примусити й інших людей
Виступати за добро проти зла.

І хто, справді, мов совість, лежить
Перед світом і людством усім,

І то, справді, побачивши нас,
На весь обрій гукає земний,

Щоб примусити й інших людей
Виступати за добро проти зла,

Хто воліє на рейках лежать,—
Той трапляє в тюрму, як вона,

У тюрму, поки прийде той день,
Як стару ми розчиним тюрму.

П'ЄР ЕММАНЮЕЛЬ

PIERRE EMMANUEL

1916

Поет і критик П'єр Емманюель виступив з першою своєю книжкою-поемою «Могила Орфея» в 1941 р., після недавнього в той час розгрому Франції. Трагічна патетика поеми була співзвучна настроям французького суспільства тих років. А незабаром він, уже як активний учасник руху Опору, випустив нові патріотичні збірки поетичних творів — «День гніву», «Битва проти твоїх захисників», «Свобода нас веде». Особливо ж оригінальним і соціально значним був його цикл поезій «Cantos». У деяких пізніших творах П'єра Емманюеля, як от у поемі «Вавілон», часом виявляється певна ідеологічна суперечність позицій поета.

З ЦИКЛУ «CANTOS»

* * *

Ці люди
 Вміли умирать,
 Щоб жити серед людей.
 Поверх плечей убивць
 Вони дивились
 І бачили свій дім,
 Дружину
 І поля,
 Свій край дерев і рік.
 І щоб не закричати,
 Вони впивались нігтями
 В блакить.

* * *

Знають вони
 Ще до появи в світ,
 Що брехати — це добре,
 Що гидити — це добре,
 Що вбивати — це добре.
 Сліпці вони.
 Та в них є нюх!
 І гнилизна —
 Дихання їх.

АНРІ БАССІС

HENRI BASSIS

1920

Анрі Бассіс належить до тих молодих прогресивних французьких поетів, що приєднались в 40-х роках до старого поетичного покоління реалістичного напрямку. Його перші поетичні спроби з'явилися в «Леттр франсез», серед віршів, що містилися під назвою «Поезія невідомих», а пізніше вони ввійшли в колективний збірник «Чудова молодь». Анрі Бассіс у своїй творчості продовжує реалістичні традиції поетів руху Опору.

ПРАВДА

Що є синіш за небеса?
 Що є прозоріш, як роса?
 Чи є істотніша краса,
 Ніж Правда?

Метал палає у вогні
 Тихіш за кров, яку всі дні
 Людина ллє в страшній борні
 За Правду.

Усе рукою можна взяти,
 А пам'ять може все сприйняти,
 Що тільки можна розпізнати
 Про Правду.

Співає сонце в небесах,
 І я ходжу на двох ногах,
 В людей питую по світах
 Про Правду.

Чом серце збуджене моє?
 Є тільки те, що справді є.
 І все, що скрізь життя дає,—
 Це Правда.

Найбільша із людських надій,
 Найкраща з споконвічних мрій,
 Що на землі існує цій,—
 Це Правда.

Хай може сніг чи дощ іти,
 І ворог може облягти,
 Та завтра станеш вільним ти,—
 Це Правда.

Бо Правда — це моя любов,
 Це день, який настане знов,
 Бажання, щоб той день прийшов
 Навіки!

ДІТИ ҚОМУНИ

Немов з розквітлими устами,
З одвертим поглядом ясним,
Найкращі поміж ділахамі—
Гамени в місті гомінкім.

Домашні злигодні безкраї
Відбились в постатях сумних,
Та вулиця в їх очах сяє,—
Що в ній вирує, те і в них.

Це класу нашого є діти,
Що серед вулиці ростуть.
Вони, немов ті юні квіти,
Ідуть замріяні у путь.

Та це не тільки юні мрії
Про волю, щастя і сади,—
На бруку родяться надії...
Ажан, з дубинкою сюди!

Гаврош велике мав бажання
З жандармів ненависних кпить,
Комуни діти спозарання
Пораненим носили пить.

Коли їх кров текла із сквера,
Й на землю падали вони,—
То все це не з вини Вольтера,
І все це не з Руссо вини.

Тут винні ті, котрі хотіли,
Щоб, мов щурам, жилося всім.
Та гноблені зате щосили
Вдиралися у горло їм.

На тілі синяки і рани...
Свободі тут нема ціни!
В Парижі кращі громадяни —
Гамени юні з давнини.

МИ ДУЖЧІ ВІД ТЕМНИЦЬ І МЛИ

Ми будем юними роками,
 В усі часи, в усі віки.
 Історія вся перед нами,
 Бо ми — її будівники.
 Між сірих стін, в завулках чорних,
 Мов небо, сяють очі в нас.
 І кров хмільна в серцях незборних,—
 П'янить вино у певний час.

У нас багато є роботи,
 Майстерня наша — цілий світ.
 Про щастя вічні в нас турботи,
 Землі ми прагнем мирних літ.

Звичайні хлопці і дівчата,
 Усі ми із простих родин,
 Ale душа у нас завзята,
 Хоробрі всі ми, як один.
 Усе ми робим без утоми,
 Руками власними, під спів,
 I риємо уже давно ми
 Чорнозем для майбутніх днів.

У нас багато є роботи,
 Майстерня наша — цілий світ.
 Про щастя вічні в нас турботи,
 Землі ми прагнем мирних літ.

ФРАНСУА МОНО

FRANÇOIS MONOD

1921 — 1961

Активний учасник руху Опору, Франсуа Моно був талановитим прогресивним поетом. У своїх основних поетичних збірках і в теоретичних виступах він виявив себе як виразник мистецьких принципів соціалістичного реалізму. Довгий час Франсуа Моно був на редакційно-видавничій роботі, брав активну участь у газеті «Юманіте».

БАЛАДА ТРЬОХ ЖАНН

І досі багаття палає,
із попелу глід виростає,
і квіти в Руані рясні,
де марять визволенням рани,
і квітне мигдаль навесні
для дівчини з Франції Жанни.

Злий ворог в Бове у двобої
не бачить поразки страшної,—
меча гостролезого сталъ
одвернуть серця нездоланні,—
і квітне під вітром мигдаль
для месниці з Франції Жанни.

Гудки в невимовному горі,
ячать пароплави у морі,—
лежить у цвінтарній імлі
в Одесі Лабурб у чеканні,—
і квітне мигдаль на землі
для страдниці з Франції Жанни.

Огнем Жанну д'Арк доконали,
сокирою — Жанну з Бове,
і Жанну Лабурб катували,—
та квітне мигдаль і живе
для слави французької Жанни.

ШАРЛЬ ДОБЖИНСЬКИЙ

CHARLES DOBZYNSKI

1929

Один з видатних представників поезії соціалістично-го реалізму, Шарль Добжинський в 1944 р. брав участь у повстанні парижан проти гітлерівських окупантів. Як поет він вперше виступив на сторінках «Леттр фран-сез», одразу звернувши увагу прогресивних поетів старшого покоління свіжістю свого поетичного обдарування. Нині Шарль Добжинський є визначним майстром поетичного слова. Його поема «Любов до батьківщи-ни» в 1953 р. була удостоєна премії на міжнародному фестивалі молоді і студентів у Бухаресті. Крім цієї поеми, він автор збірок «Буря надії» (1953), «При світ-лі любові» (1955) та ін.

ТУГА ЗА МАЙБУТНІМ

Днів наших юні душі не знають горя віку,
 Та туга за майбутнім бентежить їм серця.
 Коли навколо в світі людська ще скніє доля,
 Мир зводиться мостами від гаю до небес.

Як туга за майбутнім казки їм навіває,
 Вони встають юрбою, щоб захищать добро,
 Щоб захищать майбутнє, яке війни не хоче.
 Вони стискають руки, у вірності клянуться,
 Перед собою світло юнацькі бачать очі!

І йду я разом з ними, і п'ю із джерела їх,
 Живу я разом з ними всім жаром їх пісень,
 Впиваю разом з ними повітря подих чистий,
 І в потязі до щастя я чую світлий день.

Минулого підмурки вже кришаться в основі.
 Чи чуєте навколо принадливість весни,
 Де все ми переможем, в одне зіллемось серце,
 Для кожного й для всіх ми здійсним прозорі сни?

О туга за майбутнім — це наша справжня
 мудрість,
 Бо хочем об'єднати ми цілий світ в людині,
 Багатство літ юнацьких і творчість днів нових,
 Які самі ми зміним у праці та горінні!

МИР НА ЗЕМЛІ

Уривок

Треба добре працювати на старій землі,
 Щоб її житницею стать золотих дозвіль!
 Це живе земне буття, що п'янить і мріє,
 Де гучні звелись міста, віуть бурі злі,
 Із тваринами й людьми, серед хащ і піль,
 Де годує кров терпка всі людські надії.

Миру всій землі моїй, миру для людини,
Щоб пахучий хліб родив, виноград би стиг,
І п'янке вино лилось в полив'яні глеки.
Миру пекарю, женцю, шахтарю-хлопчині,
Що вугілля добува із глибин земних,
Астрономам, що зірки знають всі далекі.

Миру для усіх людей, всіх відтінків шкіри,
Для сліпих і для калік, білих і рудих,
Тих, що сумніваються, тих, що не здаються,
Для кравців і для шевців, що не гублять віри,
Що тримають майбуття на горbach своїх,
Хоч не відають вони, чом їх спини гнуться.

Миру для всії землі й кожної країни,—
Незабаром змінить він цей невтішний світ,
І достигне між людьми щастя наше вічне,
Що сьогодні на землі геть роздертий гине.
Край земний укриє цвіт, зникне біль і гніт,
Серце засія людське, мов зоря північна.

А Л Ф А В І Т Н И Й П О К А Ж Ч И К

- Аккерман Луїза II, 100
 Альбрє Жанна д' I, 143
 Альтарош Марі-Мішель II, 58
 Андрійо Франсуа-Гійом I, 355
 Аполлінер Гійом II, 333
 Араго Етьєн II, 56
 Аркос Рене II, 345
 Арно Венсан-Антуан I, 353
 Баїф Жан Антуан де I, 134
 Банвіль Теодор де II, 98
 Барб'є Огюст II, 26
 Барбюс Анрі II, 355
 Барта Гійом Саллюст Дю I, 157
 Бартелемі Огюст-Марсель I, 415
 Басселен Олів'є I, 68
 Бассіс Анрі II, 409
 Белле Жоакен Дю I, 124
 Белло Ремі I, 128
 Бенсерад Ісаак де I, 202
 Беранже П'єр-Жан I, 368
 Беркен Арно I, 286
 Бернар Жан-Марк II, 327
 Бертен Антуан де I, 302
 Берто Жан I, 164
 Берто Луї-Агат II, 47
 Бертран Алойзіус II, 36
 Бетюн Конон де I, 37
 Бійо Адам I, 197
 Бірап I, 327
 Блок Жан-Рішар II, 375
 Бодлер Шарль II, 89
 Боесі Етьєн де Ла I, 113
 Бомарше П'єр-Огюстен I, 288
 Борель Петрюс II, 53
 Борн Берtrand де I, 27
 Бребеф Гійом I, 200
 Брізе Огюст II, 20
 Бріссак Анрі II, 178
 Брюле Гас I, 40
 Буало-Депрео Нікола I, 226
 Був'є Алексіс II, 132
 Буйе Луї II, 102
 Бурже Поль II, 304
 Вайян-Кутюр'є Поль II, 358
 Валері Поль II, 323
 Валлес Жюль II, 163
 Вейра Жан-П'єр II, 50
 Вентадорн Бернарт де I, 21
 Верлен Поль II, 229
 Вермерш Ежен II, 182
 Верхарн Еміль II, 270
 В'єле-Гріффен Франсіс II, 310
 Відаль Пейре I, 30
 Війон Франсуа I, 79
 Вільдрак Шарль, II, 341
 Вільє де Ліль Адан Філіпп-Огюст, II, 130
 Віньї Альфред де I, 406
 Bio Теофіль де I, 181
 Воклен де Лафрене Жан I, 150
 Вольтер Франсуа I, 249
 Вуатюр Венсан I, 186
 Гарньє Робер I, 148
 Гіль Рене II, 300
 Гільвік Ежен II, 404
 Глатіні Альбер II, 126
 Готье Теофіль II, 77
 Грег Фернан II, 329
 Грекур Жан-Батіст I, 244
 Гренгор П'єр I, 93
 Грессе Жан-Батіст-Луї I, 263
 Гудар де Ламот Антуан I, 235
 Гурмон Ремі де II, 292
 Гурне Марі де I, 170
 Гюг Кловіс II, 193
 Гюго Віктор II, 7
 Гюйо Жан-Марі II, 255
 Деборд-Вальмор Марселіна I, 388
 Дебро Еміль I, 422
 Дезож'є Марк-Антуан I, 364
 Дезорг Теодор I, 348
 Дезульєр Антуанетта I, 204
 Делавінь Казімір I, 401
 Деларю-Мардрюс Люсі II, 331
 Деліль Жак I, 293
 Депер'є Бонавентюр I, 110
 Депорт Філіпп I, 152
 Дешан Есташ I, 64
 Дідро Дені I, 255
 Добжинський Шарль II, 415
 Доваль Шарль II, 17
 Доде Альфонс II, 222
 Дора Клод-Жозеф I, 281
 Дюамель Жорж II, 338
 Дюпон П'єр II, 104
 Дюртен Люк II, 353
 Люсі Жан-Франсуа I, 278
 Дьеркс Леон II, 212
 Еглантін Філіпп-Франсуа Фабр д' I, 315
 Екушар-Лебрен Понс-Дені I, 308
 Елюар Поль II, 395
 Емманюель П'єр II, 407
 Ередія Жозе-Марія де II, 214
 Жакоб Макс II, 336
 Жамм Франсіс II, 314
 Жасмен Жак I, 429
 Жілль Андре II, 176

Жілль Шарль II, 109
 Жільбер Нікола I, 296
 Жількен Іван II, 284
 Жіарден Дельфіна Гай де II, 22
 Жодель Етьєн I, 140
 Жув П'єр-Жан II, 378
 Жуї Жюль II, 257
 Інар Гюстав II, 200
 Кан Гюстав II, 294
 Каржа Етьєн II, 171
 Қарко Франсіс II, 371
 Келлер Шарль II, 186
 Кладель Леон II, 189
 Клеман Жан-Батіст II, 149
 Кокто Жан II, 390
 Колардо Шарль-П'єр I, 275
 Коле Луїза II, 74
 Колле Шарль I, 261
 Кольте Гійом I, 188
 Коппе Франсуа II, 219
 Корб'єр Трістан II, 227
 Корнель П'єр I, 215
 Крем'є Гастон II, 174
 Кро Шарль II, 224
 Лабе Луїза I, 117
 Лагарп Шарль-Франсуа де I, 290
 Ладре I, 332
 Ламартін Альфонс I, 396
 Лапуант Савіньєн II, 61
 Лафонтен Жан де I, 211
 Лафорг Жюль II, 249
 Лашамбоді П'єр II, 32
 Леконт де Ліль Шарль II, 83
 Лемер де Бельж Жан I, 90
 Леонар Нікола-Жермен I, 284
 Лерберг Шарль ван II, 282
 Ле Руа Ашіль II, 197
 Лорріс Гійом де I, 53
 Луїс П'єр II, 306
 Магю I, 393
 Мазад Фернан II, 298
 Маке Тереза II, 296
 Малерб Франсуа де I, 166
 Малларме Стефан II, 242
 Мальфілатр Жак-Шарль-Луї I, 273
 Мандес Катюль II, 217
 Манії Олів'є де I, 145
 Марешаль Сільвен I, 322
 Маркабрюн I, 16
 Мармонтель Жан-Франсуа I, 271
 Маро Жан I, 88
 Маро Клеман I, 101

Мартіне Марсель II, 364
 Машо Гійом де I, 58
 Мейнар Франсуа де I, 175
 Мен Жан Шопінель де I, 55
 Менар Луї II, 120
 Мері Жозеф I, 420
 Меркер Еліза II, 38
 Мерріль Стюарт II, 289
 Метерлінк Моріс II, 286
 Мільвуа Шарль-Гюбер I, 359
 Мішель Луїза II, 166
 Мольєр Жан-Батіст I, 218
 Моно Франсуа II, 413
 Монтеґюс Гастон II, 320
 Мопассан Гі де II, 206
 Мореас Жан II, 246
 Моро Ежеіпп II, 41
 Муссінак Леон II, 388
 Мюзє Колен I, 42
 Мюрже Анрі II, 95
 Мюссе Альфред де II, 69
 Наварр Маргарита де I, 99
 Надо Гюстав II, 116
 Нерваль Жерар де II, 67
 Нодье Шарль I, 403
 Обіньє Теодор Агріппа д' I, 159
 Орлеан Шарль д' I, 76
 Панар Шарль-Франсуа I, 241
 Парні Еваріст-Дезіре I, 298
 Пассера Жан I, 154
 Пегі Шарль II, 325
 Пеллерен Жан II, 369
 Перро Шарль I, 229
 Пізан Крістіна де I, 71
 Пірон Алексіс I, 246
 Понсі Шарль II, 113
 Понтале Жан Дю I, 96
 Потье Ежен II, 135
 Превер Жак II, 400
 Ракан Онора де I, 177
 Расін Жан I, 223
 Ребуль Жан I, 413
 Реверді П'єр II, 373
 Рембо Артур II, 235
 Реньє Анрі де II, 308
 Реньє Матюрен I, 172
 Рікар Луї-Ксав'є де II, 204
 Рішпен Жан II, 260
 Роденбах Жорж II, 268
 Ролліна Моріс II, 244
 Ронсар П'єр де I, 119
 Ростан Едмон II, 312
 Руже де Ліль Клод-Жозеф I, 350
 Руссо Жан-Батіст I, 238
 Руссо Жан-Жак I, 258

- Руссо Тома I, 318
Рюдель Джайфре I, 24
Рютбеф I, 48
Самен Альбер II, 252
Сев Моріс I, 115
Сен-Желе Меллен де I, 106
Сен-Жон Перс II, 386
Сен-Ламбер Жан-Франсуа де
I, 268
Сент-Аман Марк-Антуан де
I, 190
Сент-Бев Шарль-Огюстен II, 65
Сіньйоре Емманюель II, 316
Сірано де Бержерак Савіньєн
I, 209
Скаррон Поль I, 193
Скюдері Мадлена де I, 207
Стерн Даніель II, 24
Супо Філіпп II, 393
Сюллі-Прудом Арман II, 209
Сюперв'ель Жюль II, 367
Тальяд Лоран II, 266
- Тіар Понтюс де I, 138
Туле Поль-Жан II, 302
Турольд I, 11
Фавар Шарль-Сімон I, 265
Фесто Луї I, 426
Флоріан Жан-П'єр I, 304
Фомбер Моріс II, 402
Фонтенель Бернар де I, 233
Фор Поль II, 318
Франс Анатоль II, 263
Франс Марі де I, 32
Фруассар Жан I, 60
Шампань Тібо де I, 45
Шартре Ален I, 74
Шатлен Ежен II, 158
Шатобріан Франсуа
Рене де I, 357
Шенев'єр Жорж II, 349
Шеньє Андре I, 336
Шеньє Марі Жозеф I, 345
Шольє Гійом I, 231

З М И С Т

Віктор Гюго	
Мистецтво і народ	8
Карта Європи	8
До тих, що мріють про монархію	10
Все звідси йде	11
Хто винен тут?	13
«Під барикадою...»	14
У пітьмі	15
«Вона проходила...»	16
 Шарль Доваль	
Похорон сирітки	18
 Огюст Брізе	
Любов до рідного краю	21
 Дельфіна Гай де Жіарден	
Вітчизна	23
Будяк	23
 Даніель Стерн	
Біля статуй Гете	25
 Огюст Барб'є	
Пролог	27
Собача здобич	27
Лев	30
 П'єр Лашамбоді	
Діти і потік	33
Печериці	33
Пацюк у бібліотеці	34
Годі гукати: «Геть комуністів!»	34
 Алоїзіус Берtran	
Сонет	37
 Еліза Меркер	
Марення	39
Зів'яле листя	39
Столітній мандрівник	40
 Ежезіпп Моро	
Медорові	42
Хрестини	43
Злодії	44
Спогади в лікарні	45
 Луї-Агат Берто	
Що з вами?	48

Жан-П'єр Вейра	
Королеві Сардінії	51
Перед смертю	51
 Петрюс Борель	
Поема кохання	
25 серпня	54
30 вересня	54
9 жовтня	55
 Етьєн Араго	
24 лютого 1851 року	57
 Марі-Мішель Альтарош	
Не Франція ти!	59
 Савіньєн Лапуант	
Мадлена	62
«Оточили вони беззахисних людей...»	63
 Шарль-Огюстен Сент-Бев	
Сонет	66
 Жерар де Нерваль	
Фантазія	68
Серед лісів	68
 Альфред де Мюссе	
Журба	70
Квітці	70
Експромт	71
Сент-Беву	72
До читачів моїх віршованих рядків	72
 Луїза Коле	
Весна	75
На березі моря	75
 Теофіль Готье	
Алмаз серця	78
Мансарда	79
Кармен	80
Голуби	81
Останнє бажання	82
 Шарль Леконт де Ліль	
Слони	85
Огненна жертва	86
Пісня прядки	87
Останній спогад	88
 Шарль Бодлер	
Альбатрос	91
Веселий мрець	91
Сплін	92
Сутінки світанку	92
Авель і Каїн	93
 Анрі Мюрже	
Балада відчаю	96

Теодор де Банвіль	
Тріолет	99
Моїй нені	99
Луїза Аккерман	
Від'їзд	101
Луї Буйє	
Остання ніч	103
П'єр Дюпон	
Хліб	105
Робітнича пісня	107
Шарль Жілль	
Мрії молодої дівчини	110
Чернєві могили	111
Шарль Понсі	
Коваль	114
Гюстав Надо	
Вечеря Манон	117
Три гусари	118
Луї Менар	
Ямби	121
Gloria victis! (Слава переможеним!)	124
Альбер Глатіньї	
Амністія	127
Ляльки	129
Філіпп-Огюст Вільє де Ліль Адан	
Primavera	131
Алексіс Був'є	
Чернь	133
Ежен Потье	
Пісня кличе	136
Інтернаціонал	137
Павутинна	139
Паризька комуна	140
Свята трійця	146
Вона не вбита	147
Жан-Батіст Клеман	
Час достиглих вишень	150
Комунарда	151
Кривавий тиждень	154
Ежен Шатлен	
Чернєвий вигнанець	159
Жанна	160
Пісня хлопця-комунара	161
Жюль Валлес	
«Останній час боїв»	164

Луїза Мішель	
Танець бомб	167
Переможена революція	167
Цвінтар засланців	168
Марі Ферре	169
Етьєн Каржа	
Версальці	172
Гастон Крем'є	
Моїй Ноемі	175
Другові Кловісу Гюгу	175
Андре Жілль	
Ідилія	177
Анрі Бріссак	
Моя перша ніч на каторзі	
I. Прогрес	179
II. Я	180
Насипаючи лантухи	181
Розбиваючи каміння	181
Ежен Вермерш	
Палії	183
«Казали переможці в гніві...»	184
Шарль Келлер	
Робітниче право	187
Леон Кладель	
Солдат із Керсі	190
Віслюк	192
Кловіс Гюг	
Амністія	194
Розповідь ліонського ткача	195
Ашіль Ле Руа	
Потье, бійцеві з злом старим	198
Безсмертна Комуна	198
Гюстав Інар	
Остання барикада	201
Анрі Барбюсу	202
Луї-Ксав'є де Рікар	
Степ	205
Гі де Мопассан	
«Я мрії вилитись даю...»	207
Дики гуси	207
Прогулянка	208
Арман Сюллі-Прюдом	
Очі	210
Розбита ваза	210
Скеля	211
Майбутнім поетам	211

Леон Д'єркс	
Сіяч	213
Жозе-Марія де Ередіа	
Антоній і Клеопатра	215
Ложе	215
Смерть орла	216
Катюль Мандес	
Принадність спогадів	218
Франсуа Коппе	
Зорі	220
Петефі	220
Луна	221
Альфонс Доде	
Синя птиця	223
Шарль Кро	
Неспокій	225
Тараня	225
Я мов мертвa людина	226
Тристан Корб'єр	
Юнга	228
Гидкий пейзаж	228
Поль Верлен	
Осіння пісня	231
Спів без слів	231
«Небеса над дахом...»	232
Простенька пісенька	232
Поетичне мистецтво	233
Артур Рембо	
Настрій	236
Вечірня молитва	236
Руки Жанни-Марі	237
П'янний корабель	238
Стеван Малларме	
Лебідь	243
Морський вітер	243
Моріс Ролліна	
Богема	245
Мовчання	245
Жан Мореас	
Ноктюрн	247
Станси	248
Жюль Лафорг	
Скарги до місяця	250
Неділя	251
Альбер Самен	
Осінь	253
Жаба	253

Жан-Марі Гюйо	
У шахті	256
Розбите крило	256
Жюль Жуї	
Шахтарі	258
Блідий трудар	259
Жан Рішпен	
Пісня про серце	261
Земля	261
«Із небесних веж...»	262
Анатоль Франс	
До світла	264
Лоран Тальяд	
Нічний пейзаж	267
Елегійна епіграма	267
Жорж Роденбах	
«Так, місто вмерло...»	269
Еміль Верхарн	
Жебраки	271
Повстання	271
Слава вітрові	274
Мікланджело	276
Людині наших днів	280
Перші літаки	280
Шарль ван Лерберг	
Золотий човен	283
Іван Жількен	
Ліра	285
Помста	285
Моріс Метерлінк	
«— О нене, чуєш дивні звуки?»	287
«Я тридцять літ шукала...»	288
Стюарт Мерріль	
Пісня	290
Присвята	290
Мир	291
Ремі де Гурмон	
Мертві листя	293
Гюстав Кан	
Суکай за прядкою...	295
Тереза Маке	
Сльози	297
Метелик	297
Фернан Мазад	
Музика	299

Р е н е Г іль	
Закон	301
П оль - Жан Т уле	
«Звісають яблука рум'яні...»	303
Сидить самотній Фауст у кімнаті	303
П оль Б ур же	
Чудовий вечір	305
Осіння пісня	305
П 'єр Л уїс	
«Щодень мої зникають сили...»	307
А нрі д е Р еньє	
Біля моря	309
Оделетта	309
Франсіс В 'еле - Гріффен	
Твоє серце	311
Е дмон Р остан	
«Ніколи ви не поспішайте...»	313
Франсіс Ж амм	
«Ось люди славного великого труда!»	315
«Курив я люльку...»	315
Е мманюель С іньйоре	
Елегія	317
Золочений вірш для закоханих	317
П оль Ф ор	
«Ця ніжна діва вмерла...»	319
Прощання	319
Г астон М онтегюс	
Слава 17-му полку!	321
П оль В алері	
Внутрішнє	324
Гранати	324
Ш арль П егі	
«Благословенний той...»	326
Ж ан - М арк Б ернар	
De profundis	328
Ф ернан Г рег	
Дощ	330
Тополя	330
Мить	330
Л юсі Д еларю - М ардрюс	
Запах рідного краю	332
Г ійом А поллінер	
Дзвони	334
Відповідь запорозьких козаків турецькому султанові	334
Розлука	335

Зміст

Від'їзд	335
Вслухаєсь	335
Макс Жакоб	
Сліпа жінка	337
Жорж Дюамель	
Балада про людину з пораненим горлом	339
Шарль Вільдрак	
Пісенька піхотинця	342
Після північної пори	343
Рене Аркос	
Ода до людей	346
Жорж Шенев'єр	
Заклик до всього світу	350
Люк Дюртен	
Завжди людина	354
Аїрі Барбюс	
Повернення	356
Швачка	357
Поль Вайян-Кутюр'є	
Прощай, Москва!	359
Ми несемо вінки дарів, як зброю переможних днів	361
Юшка	362
Марсель Мартіне	
Ви не помстились іще	365
«Це узбережжя вкрило мертві листя...»	365
Жюль Сюперв'єль	
Літери	368
Мушля і вухо	368
Жан Пеллерен	
Буденне	370
Франсіс Карко	
Сумна пісня	372
«Золотий у небі молодик...»	372
П'єр Реверді	
Сонце	374
Заводський димар	374
Жан-Рішар Блок	
О сину мій	376
Поїзди	376
Жовтень 1941	377
П'єр-Жан Жув	
Елегія про хвору дитину	379
Європа	379
Сен-Жон Перс	
Зерно	387

Книга	387
Вітри	387
Леон Муссінак	
Біржа	389
Жан Кокто	
Батарея	391
Філіпп Супо	
Горизонт	394
Пісня	394
Поль Елюар	
Свобода	396
Затемнення	397
Вірність Анрі Мартена	397
Сплатити рахунок	398
Країна Рад — надія наша	398
Добрий закон	399
Жак Превер	
Втрачений час	401
Моріс Фомбер	
Пісенька повернення	403
Ежен Гільвік	
Творчість	405
Раймонда Дьєн	405
П'єр Емманюель	
З циклу « <i>Cantos</i> »	408
Анрі Бассіс	
Правда	410
Діти Комуни	411
Ми дужкі від темниць і мли	412
Франсуа Моно	
Балада трьох Жанн	414
Шарль Добжинський	
Туга за майбутнім	416
Мир на землі	416
Алфавітний покажчик	419

СОЗВЕЗДИЕ ФРАНЦУЗСКОЙ ПОЭЗИИ
АНТОЛОГИЯ
Том второй

(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро», Київ, Володимирська, 42.
Редактор Ф. Ф. Склар. Художник О. М. Русін.
Художній редактор В. В. Машков. Технічний ре-
дактор О. П. Яхніс. Коректори Н. О. Маслова,
Н. Н. Плачинда. Виготовлено на Київській книж-
ковій фабриці «Жовтень» Комітету по пресі при
Раді Міністрів УРСР, Київ, вул. Артема, 23-а.
БФ 26070. Здано на виробництво 23.VIII 1970 р.
Підписано до друку 22.II 1971 р. Папір № 1. Фор-
мат 60×90¹/₁₆. Фізичн. друк. арк. 27,0. Умовн. друк.
арк. 27,0. Обліково-видавн. арк. 15,81. Ціна 90 коп.
Замовл. 1169. Тираж 4000.